

**TEXT PROBLEM
WITHIN THE
BOOK ONLY**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198258

UNIVERSAL
LIBRARY

OL P -902 -26-3-70 -5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No **K84/V45R** Accession No **164129**

Author **Dr. F. S. Narayana**

Title **Compensation of the**

This book should be returned on or before the date last marked

--	--	--	--

ರಘುವಂಶ ಸಾರ

[ಒಂದನೆಯ ಭಾಗ]

ಲೇಖಕರು

ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಸಿ.ಕೆ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ ಎಂ ಎ , ಎಲ್ ಎಲ್ ಬಿ ,

ಸಂಪ್ರಕರು

ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ನಾಟಕ ವಾರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು

೧೯೫೦

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ: ಜೂನ್ ೧೯೫೧

(All Rights Reserved by the author)

ಚಿಲಿ: ೨ ರೂಪಾಯಿ

Checked 1969
CHECKED 1956

ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರತಿಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ:

ಸತ್ಯಶೋಧನೆ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ

ಕೋಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಸೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ
ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದು ವಿಶ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದ
ದಿನಂಗತ ಎಂ. ಹಿರಿಯಣ್ಣ, ಎಂ ಎ , ಅವರು

ಪೂಜ್ಯರು ಕೀರ್ತಿಶೇಷರೂ ಆದ

ಶ್ರೀ ಎಂ. ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರ ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ

ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಭಕ್ತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ

ಕೃತಿಗೆ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಕಾಲಿದಾಸನು ಅಮರರಾದ ವಿಶ್ವಕವಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನೆನಿಸಿ ಯಶಃಕಾಯ ದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಅವನು ಬರೆದಿರುವ ರಘುವಂಶವು ಜಗತ್ತಿನಿದ್ದ ನಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು ಅದು ರಚಿತವಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನ ವರೆಗೂ, ಸರ್ವವಿಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಚಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕರ್ಷಿಸಿ ಕುಡಿಸಿ ತಣಿ ಸುವ ಮಹಾಕಾವ್ಯವೆಂದು ಅದನ್ನು ಭರತಖಂಡದ ವಿಸ್ತೃತಗಣಿಗಳು ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ ಈಗ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯಾಸಂಗವು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಘುವಂಶವು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪುಟ ದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಿದಾಸನ ಪ್ರತಿಭೆಯೂ, ಕಲ್ಪನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿವೆ ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವ ನಾನಾ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾನಾ ವರ್ಣನೆಗಳೂ ರಸಿಕರನ್ನು ತಲೆದೂಗಿಸಿ ಅವರು ಮೈಮರೆ ಯುವಂತೆ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿವೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಾವು ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಾವು ಮಧ್ಯಮವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೂಡ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವೆನಿಸುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿವೆ ಕವಿಕುಲ ಗುರುವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಏಷಯ ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ, ಮೂಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅನೇಕ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕಳೆಯೇರಿಸಿ, ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ ಅವನು ವಾಗ್ದೇವತೆಗೆ ರತ್ನಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾನೆ ಆಕೆಯ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿತರಾದ ವರಕವಿಗಳೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆನಿಸಿದವರಲ್ಲೊಬ್ಬನೆನಿಸಿ ಅವನು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಂಚ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೆನಿಸಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ರಘುವಂಶ, ಕುಮಾರಸಂಭವ, ಶಿಶುಪಾಲವಧ, ನೈಷಧ ಮತ್ತು ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ-ಈ ಐದು ಕೃತಿರತ್ನಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯ

ದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅಭಿಲಾಷೆ. ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಈಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ.

ನಾನು ಆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕೆಂದು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ವಿಶ್ವಾಸ ದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದವರು ಪುಜ್ಯರಾವ ಶ್ರೀ ಎಂ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಎಂ ಎ., ಅವರು ಅವರು ದಿವಂಗತರಾದುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಅವರು ವಿಶೇಷ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕೊಟ್ಟು ಉಪಕರಿಸಿದರು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಎಷ್ಟು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದಿದ್ದರೂ ಸಾಲದು ವಿದ್ವಂತರಿಗಿಲ್ಲ, ಸದ್ಗುಣ ಮಂಡಿತರೂ ಮತ್ತು ಸರಳ ಸ್ವಭಾವದವರೂ ಆಗಿದ್ದ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವುದೇ ಒಂದು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸಿದ್ದೆ.

ಮೂಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳಂತೆ ತೊಳಗುತ್ತಿರುವ ಪದಗಳನ್ನೇ ಕೂಡಿದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಈ ಗದ್ಯಾನುವಾದದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಈ ಗದ್ಯಾನುವಾದವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡುದೇ ಆ ಸಮುದ್ದೇಶದಿಂದ ಇದರ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ರಚಿಸುವಾಗಲೂ ಮತ್ತು ಇತರ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸುವಾಗಲೂ ಅದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಮೂಲವನ್ನು ಓದಿ ಹರ್ಷಿಸಲಾರದವರಿಗೆ ಆ ಕವಿಯ ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಾಮಾನ್ಯಪರಿಚಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗಸಾದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದಲೇ ತುಂಬಿರುವಂತೆ ರಘುವಂಶ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯಾನುವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದರೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ

ಸಂಪತ್ತು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ("ಟೆಕ್ನಿಕಲ್") ಸ್ವಭಾವದ ಅನೇಕ ಪದಗಳು ಕೂಡ, ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ರಘುವಂಶವು ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಹಾರ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತಿಯು ಅಮಿತವಾಗಿದ್ದ ವೀರಯುಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿ ತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ರಘುವಂಶದ ಅರಸರ ಯುದ್ಧೋದ್ಯಮಗಳನ್ನೂ ಶೌರ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿಯೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಒಲವಿರುವುದು ಅಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಉದ್ದೀಪಿತವಾದ ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮದ ಕಡೆಗೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಿ ದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿದಷ್ಟೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವಾಗುತ್ತದೆ ದಿಲೀಪ ಕೌತ್ಸರ ಗುರುಭಕ್ತಿ, ರಘುದಿಲೀಪರ ಸರಳ ಜೀವನ, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ವಸಿಷ್ಠರ ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ರಘುವಿನ ಪಿತೃ ಭಕ್ತಿ, ಅಜನ ಪತ್ನೀ ಪ್ರೇಮ ಮುಂತಾದುವು ಒಟ್ಟು ಮಾನವ ವರ್ಗಕ್ಕೇ ಆದರ್ಶವಾಗಿವೆಯೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ ದಿಲೀಪನ ಪ್ರಜಾವಾತ್ಸಲ್ಯವೂ, ರಘುವಿನ ಔದಾರ್ಯವೂ, ಇಂದಿನ ಪ್ರಜಾಧಿಕಾರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವೇಮುಂತಾದ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ನಾನಾದೇಶಗಳ ನಾಯಕರಿಗೆ ಕೂಡ, ಅನುಕರಣಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಯೊಂದೇ ಪ್ರಧಾನ, ಜಾತಿ ಮುಂತಾದುವು ಗೌಣ ದಶರಥನು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದರೂ, ದ್ವಿಜೇತರನಾದ-ಎಂದರೆ ಬಹುಶಃ ಶೂದ್ರನಾದ ತಪಸ್ವಿ ಯನ್ನು "ಭಗವಾ" ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಗೌರವಿಸುವಂತೆ ಕಾಲಿದಾಸನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇದನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ನಿರ್ದರ್ಶನಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ, ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಯೊಂದೇ ಪೂಜಾಸ್ಥಾನವೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು ಈ ಅನು

ವಾದವನ್ನು ನಾನು ಬೇಗ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಮಾನ್ಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್, ಪಂಡಿತ ರತ್ನಂ, ಕೀರ್ತನಾಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀ ಬಿ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಪ್ರೀತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಲವು ಸಾರಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳದೆಹೋಗಿದ್ದರೆ ಇದು ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ ಈ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಈ ಗದ್ಯಾನುವಾದವನ್ನು ಬಹಳ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾದ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ

ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಒಂಬತ್ತು ಸರ್ಗಗಳ ಗದ್ಯಾನುವಾದವು ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ ಉಳಿದ ಹತ್ತು ಸರ್ಗಗಳ ಗದ್ಯಾನುವಾದವೂ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ

ನನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವ ಕನ್ನಡ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂತೋಷವಾದರೂ ನನ್ನ ಶ್ರಮವು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ

ಜಿಂಗಳೂರು
ತಾರೀಖು. ೧೧-೬-೧೯೫೧

ಸಿ ಕೆ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ವಿಷಯ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
ಒಂದನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೧
ವಸಿಷ್ಠಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ದಿಲೀಪನ ಆಗಮನ	
ಎರಡನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೧೬
ನಂದಿನೀ ವರಪ್ರಸಾದ	
ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೨೧
ರಘುರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ	
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೪೬
ರಘುದಿಗ್ವಿಜಯ	
ಐದನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೬೨
ಅಜಸ್ತ್ವಯಂವರಾಭಿಗಮನ	
ಆರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೭೯
ಇಂದುಮತೀ ಸ್ವಯಂವರ	
ಏಳನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೯೮
ಇಂದುಮತೀ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ	
ಎಂಟನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ:	೧೧೩
ಅಜವಿಲಾಸ	
ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ	೧೩೨
ಮೃಗಯಾ ವರ್ಣನೆ	

ಶುದ್ಧಾ ಶುದ್ಧ ಪತ್ರಿಕೆ

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
೧೧	೧೫	ಭೃದಯವನ್ನೂ	ಅಭೃದಯವನ್ನೂ
೨೪	೧೧	ಹೋಮಧೇನುವಾನ	ಹೋಮಧೇನುವಾದ
೨೬	೧೨	ಮನುಷ್ಯದೇವ	ಮನುಷ್ಯದೇವ
೫೦	೨೨	ಮತ್ತು ಗಜ	ಮತ್ತು ಗಜ
೫೫	೨೫	ಕಾಲಿದಾಸನ	ಕಾಲಿದಾಸನ
೬೫	೧೬	ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾಗಿಯೂ	ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾಗಿಯೂ
೭೬	೨೧	ಮತು	ಮತ್ತು
೮೩	೧೫	ಚಿರಕಾರ ಬಿಟ್ಟಿರು	ಚಿರಕಾಲ ಬಿಟ್ಟಿರ
,,	೧೬	ಶಚೀದೇವಿಯ	ಶಚೀದೇವಿಯು
,,	೨೩	ಅನಕಾಶ	ಅನಕಾಶ
೮೫	೧೮	ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿ	ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿ
೯೨	೧೯	ಸಂಚಾರಣೀ	ಸಂಚಾರಣೀ
೯೮	೧೩	ಪುಷ್ಪಾದಿ	ಪುಷ್ಪಾದಿ
,,	೧೫	ಕಲಿ	ಕಲ್ಪಿ
೯೯	೨೮	ಧೂವರರ	ವಧೂವರರ
೧೦೩	೭	ಹಾಗಿದ್ದೂರ	ಹಾಗಿದ್ದೂ
,,	೧೦	ಮಹರ್ಷಿಯು	ಮಹರ್ಷಿಯು

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
೧೧೩	೧೩	ಭೂಮಿಯ	ಭೂಮಿಯ
೧೧೬	೧೧	ಜಯಿಸದ್ದ	ಜಯಿಸದಿದ್ದ
೧೧೮	೩	ಪಡೆದ	ಪಡೆದು
೧೨೪	೯	ಅಲಕಾರಾಭರಣವಾಗಿ	ಅಲಕಾಭರಣವಾಗಿ
೧೨೯	೨೨	ಹೃದಯವನು	ಹೃದಯವನ್ನು
೧೩೬	೨೨	ಮಧುಪುಷ್ಪವಾದ	ಮಧುಪುಷ್ಪವಾದ
೧೩೭	೯	ದೋಹದಿಂದ	ದೋಹದಿಂದ
,	೨೫	ಪಡೆದುನೆಂದು	ಪಡೆದುನೆಂದು
೧೪೬	೧೯	ಆಸಕ್ತಿ	ಆಸಕ್ತಿ
,,	೨೦	ತರುವಾಯ್ತು	ತರುವಾಯು
೧೫೦	೧೦	ಕಾಡ	ಕಾಡು

ರ ಘನ ವಂಶ ಸಾರ

ಒಂದನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಪಸಿಷ್ಠಾತ್ರಮಕ್ಕೆ ದಿಲೀಪನ ಅಗಮನ

ಕವಿಕುಲಗುರುವಾದ ಕಾಲಿದಾಸನು ಮನೋಹರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತನ್ನ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ ವಾಗರ್ಥಗಳಂತೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಬಂಧರಾಗಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಗಲದಿರುವ-ಒಟ್ಟು ಜಗತ್ತಿಗೇ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ-ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರರು ವಾಗರ್ಥಗಳ ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತನಗೆ ಕರುಣಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಅವರನ್ನು ವಂದಿಸುವುದಾಗಿ ಕವಿಸಾರ್ವಭೌಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರರು ವಾಗರ್ಥಗಳಂತೆ ನಿತ್ಯ ಸಂಬಂಧರೆಯ ಉಪಮಾನವು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ ಜಗತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷರ ಲೀಲಾ ಪರಿಣಾಮವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಕಮಣೀಯವಾಗಿದೆ ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು "ಸೂರ್ಯಕಂಠ ಪ್ರಭುಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯೆಲ್ಲಿ? ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾದ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯೆಲ್ಲಿ? ಮೋಹಪರವಶನಾಗಿ ದುಷ್ತರವಾದ ಸಾಗರವನ್ನು ಸಣ್ಣದೊಂದು ತೆಪ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಟಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ನಾಶು. ಮೂಢನಾದ ನಾನು ಕವಿಯೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಗೆ ಅಶಿಪಟ್ಟು, ಎತ್ತರವಾದ ದೇಹಕಟ್ಟಿನವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಎಟಕಬಹುದಾದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಅಶಿಪಟ್ಟು ಮರದ ಮೇಲಿರುವ ಆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೀಳಲು ಕೈ ಎತ್ತುವ ಕುಬ್ಜನಂತೆ ಜನರ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ ಅನನ್ಯ ಸುಲಭವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿನಯವನ್ನು ಮೆರೆದಿದ್ದಾನೆ ಜಗದ್ಗುರುರಾದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿ ಅಮರ ಕವಿಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೂ, ಹೀಗೆ ವಿನಯಧರ

ರಾಗಿರುವವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಒಟ್ಟು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಲು ತನಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಲದೆಂಬುದನ್ನು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿದಾಸನು ಪೂರ್ವಕವಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾನೆ ರತ್ನವನ್ನು ವಜ್ರಸೂಚಿಯಿಂದ ಕೊರೆದು ರಂಧ್ರಮಾಡಿದಂತೆ ಪೂರ್ವಸೂರಿಗಳು* ಸೂರ್ಯವಂಶ ಚರಿತ್ರೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳ ರೂಪದ ವಾಗ್ವಾಹರವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿರುವಲ್ಲಿ, ಆ ರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸುವ ದಾರದಂತೆ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯ ಸಂಚಾರವು ಸುಲಭವೆಂದು ಕಾಲಿದಾಸನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ

ಅನಂತರ, “ಪೂರ್ವ ಕವಿಗಳು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ಆ ವಾಗ್ವಾಹರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಗತಿಯುಳ್ಳವನಾದ ನಾನು ವಾಗ್ವಿಭವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವಾದರೂ ರಘು ಕುಲದ ಅರಸರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲದಿಂದ ಪ್ರಚೋದಿತನಾಗಿ ಅವರ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ದ್ದೇನೆ. ಗುಣದೋಷ ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳ ಸಜ್ಜನರು ಈ ನನ್ನ ರಘುವಂಶ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಆಲಿಸಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು ಬಂಗಾರದ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಲೋಹ ಸಂಸರ್ಗ ದೋಷವಾಗಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ಅಗ್ನಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಘುಕುಲದ ಅರಸರ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾನೆ ರಘುವಂಶದ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠರು ಆಜನ್ಮ ಶುದ್ಧರು, ತಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವ ವರಗೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು, ಆಸಮುದ್ರ ಕ್ಷಿತಿಶರಾಗಿದ್ದ ಸಮ್ರಾಟರು ತಮ್ಮ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದವರೆಗೂ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುರೇಂದ್ರ ಮಿತ್ರರು ರಘುಕುಲದ ಅರಸರು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಅವರ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು

* ಪೂರ್ವಸೂರಿಗಳು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನು ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಬರೆದ ಅದಿಕವಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ, ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಪ್ರತೀತಿಯಿರುವ ಚ್ಯವನ, ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು, ಅಪರಾಧ ತಾರತಮ್ಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು, ಕಾಲಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಬೋಧನ ಶೀಲರಾಗಿ ಪ್ರಜಾ ವಾಲನದಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು ಅವರು ತ್ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಧನಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು, ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಿತಭಾಷಿಗಳಾಗಿದ್ದವರು, ಯಶಸ್ವಿಗಾಗಿ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು, ಸಂತಾನ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದವರು* ಅವರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ, ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಿ, ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ-ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಾಗಿ-ಮುನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು ಕೊನೆಗೆ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ನಿರತರಾಗಿದ್ದು-ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದು-ತನುವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಸಂಯಮಿಗಳಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಮಾನನೀಯನಾಗಿದ್ದ ವಿವಸ್ವತನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮನುವಿದ್ದನು. ಆ ಮನುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಕ್ಷೀತೀಶರಲ್ಲಿ-ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರದಂತೆ-ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿ ಪ್ರಮುಖನಾಗಿದ್ದನು ಶುದ್ಧವಾದ ವೈವಸ್ವತ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತರನಾದ ದಿಲೀಪನೆಂಬ ರಾಜೇಂದ್ರನು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಉದ್ಭವಿಸಿದಂತೆ ಜನಿಸಿದನು ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆಯುಳ್ಳವನೂ, ಮಹಾ ಭುಜನೂ, ಮಹಾ ಬಾಹುವೂ, ಶಾಲವೃಕ್ಷದಂತೆ ದೀರ್ಘಕಾಯನೂ ಆಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪರಾಜೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ವೀರವೃತ್ತಿಗನುರೂಪವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೇ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಧರ್ಮಿಗಳಿಗು ಬಂದಿದ್ದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇತರ

*ಎಂದರೆ ರಘುಕುಲದ ಅರಸರು ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಹಾಯಾರ್ಥವಾಗಿ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರೇ ಹೊರತು, ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲ; ಸತ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಿತಭಾಷಿಗಳಾಗಿದ್ದರೇ ಹೊರತು, ಪರಾಭವಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲ, ಯಶಸ್ವಿಗೋಸ್ಕರ ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೇ ಹೊರತು, ಧನಲೋಭಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲ; ಸಂತಾನಭಾಗ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದವರೇ ಹೊರತು, ಭೋಗಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲ.

ರೇಲ್ವಿಂಗಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿ, ಇತರರೇಲ್ವಿಂಗಂತಲೂ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ಇತರರ
 ಎತ್ತರವಾಗಿ ಉನ್ನತವಾದ ಮೇರುವರ್ವತದಂತೆ ಕಂಗಳಿಳಿ
 ತ್ತಿದ್ದ ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನೇ ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದನು. ಆತನದು, ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಆ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ
 ಕೌಸ್ತುಭಶಕ್ತಿ, ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಹತ್ವಮ ಪ್ರಯತ್ನ, ಆ
 ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಫಲಸಿದ್ಧಿ ದಿಲೀಪನಲ್ಲಿ ನೈವೇದಿತವಾದ ಭೀಮ
 ಗುಣಗಳೂ ಕಾಂತ ಗುಣಗಳೂ ಇದ್ದುವು, ಎಂಗರೆ ತೇಜಸ್ಸು ಪ್ರತಾಪ, ದರ್ಶ
 ಕುಂಠಾದ ಭೀಮ ಗುಣಗಳೂ ಇದ್ದುವು ಮತ್ತು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ, ಆಕರ್ಷಣ
 ಪುಂಜಾದ ಕಾಂತಗುಣಗಳೂ ಇದ್ದುವು ಕ್ರೂರ ಜಲಚರಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು
 ಶಿತ್ಕಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿರುವ ಸಮುದ್ರವು, ಅದನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುವವರಿಗೆ
 ಭಯಂಕರವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಅದ
 ರಂತೆಯೇ ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೂ ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತರಿಗೆ ತನ್ನ ದರ್ಪದಿಂದ
 ಕೊಂಚ ಭಯವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ತನ್ನ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಿಂದ ಆಕರ್ಷಣ
 ವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ಇದ್ದನು ದಿಲೀಪನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿ ನಿಯೋ
 ಜಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಆತನ ಪ್ರಜೆಗಳು ವೈವಸ್ವತ ಮನುವಿನ ಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದು
 ಬಂದಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸು
 ತ್ತಿದ್ದರು ಸಮರ್ಥನಾದ ಸಾರಥಿಯು ನಡೆಯಿಸುವ ರಥದ ಚಕ್ರಗಳು*
 ಜಾಡಿನಿಂದ ರೇಖಾಮಾತ್ರವೂ ತಪ್ಪಿಹೋಗದಿರುವಂತೆ ದಿಲೀಪನ ಪ್ರಜೆಗಳೂ
 ದಿಲೀಪನ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸದೆ
 ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿಸರ್ಯ - - - -
 ರವೇ ದಿಲೀಪನು ಅವರ ವರಮಾನದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದ ತೆರಿಗೆ
 ಯನ್ನು ಅವರಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು, ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖ ಸಾಧನೆಗಾಗಿಯೇ
 ಆ ತೆರಿಗೆಯ ಪಣವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು ಸೂರ್ಯನು ನೀರನ್ನು

* ರಥಕ್ಕೆ ಚಕ್ರಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿರುವಂತೆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಜೆಗಳೇ ಆಧಾರವೆಂಬ
 ಉದಾತ್ತ ತತ್ವವೂ ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ

ಅವಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಗು ಮಳೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ಮಾಲಿನವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ತಾನೆ! ದಿಲೀಪನ ರಾಜನೀತಿ ಕೌಶಲ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಅವನ ರಾಜ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ಅವನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಯುದ್ಧೋದ್ಯೋಗದ ಅವಶ್ಯ ಕತೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅವನ ಶೌರ್ಯವು ನೀತಿಪುರಸ್ಕರವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ—ಶತ್ರು ನಿಗ್ರಹದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ—ಅವನ ಚತುರಂಗ ಸೈನ್ಯವೂ ಭತ್ರಚಾಮ ರಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಕೇವಲ ಪದವಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಪೂರ್ವಜನ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅಗೋಚರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಷ್ಟೆ : ಅವುಗಳಂತೆಯೇ ದಿಲೀಪನ ಸಮಾರಂಭಗಳೂ ಗೂಢವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುವು ಬಾಹ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗೂ ಪುನೂ ಅವನ ಮನೋಗತವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಅವನು ಯಾವ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರೂ ಅವುಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಕಂಡ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವನ ಸಮಾರಂಭಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ ವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು, ಅನ್ಯಥಾ ಅವನ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದಲೂ, ಆಕಾರೇಣಿಗತ ಗಳಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸರ್ವಥಾ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಅದ ಕಾರಣ, ಅವನ ಉದ್ಯಮಗಳೆಲ್ಲ ಕೇವಲ ಫಲಾನುಮೇಯಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ದಿಲೀಪನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪದವಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಯೋಗಿಯಂತೆ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾಪುರುಷನಾಗಿದ್ದನು ಅದಕಾರಣ, ಅವನು ಮರಣ ವೆಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿತೋ ಎಂಬ ಭಯವು ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ದೇಹ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು ; ರೋಗವೇನೂ ಸಂಭವಿಸಿಲ್ಲದಿದ್ದೂ ಧರ್ಮಾ ಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು,* ಧನದ ಮೇಲಿನ ದುರಾಶೆಯು ಲವಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ ಬೇರೇ ಅರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ; ಎಂದರೆ ಯಾವ ಧನಲೋಲು ಪತೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ತ್ಯಾಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ; ಮತ್ತು

* ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರಾದವರು ಆರೋಗ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಷ್ಟೆ. ದಿಲೀಪನು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಸುಖಾನುಭವ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಇತರರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದೂ ಆತನು ಮೌನದಿಂದಿರುತ್ತಿದ್ದನು; ಅಪಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತೀಕಾರಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದೂ ಕ್ಷಮಾನ್ವಿತನಾಗಿದ್ದನು; ಮುಖಸ್ತುತಿ ವಿಮುಖನಾಗಿದ್ದೂ ತ್ಯಾಗಿರಾಗಿದ್ದನು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿದ್ದೂ ಈ ಗುಣಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ-ಸೋದರರಂತೆ-ಅವಿರೋಧ ಸ್ವರೂಪಹೊಂದಿ ರೂಢಮೂಲವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದುವು (ಇತರರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು ಮೌನದಿಂದಿರುವುದೂ ಬಲಿಷ್ಠನು ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾಗಿರುವುದೂ, ತ್ಯಾಗಿರಾದ ಪರೋಪಕಾರಿಯು ಮುಖಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಬೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದೂ ತೀರ ವಿರಳ ದಿಲೀಪನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಈ ಗುಣಗಳು ಪರಿಪುಟವಾಗಿ ಏಕತ್ರ ನೆಲೆಸಿದ್ದುವೆಂಬುದು ಇದರ ಅಶಯ) ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿನೋ ಅವನು ಯುವಕನೇ, ಆದರೆ ಅವನು ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತನಾಗಿ, ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗದೆ ಜ್ಞಾನಗುಣಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧನೆಸಿದ್ದನು. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಯಾವ ಭಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ದಿಲೀಪನು ಅವರಿಗೆ ತಂದೆಯಂತಿದ್ದನು ಅವರ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದರೋ ಅವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಜನ್ಮದಾತರು ಮಾತ್ರವೇ. ಶಿಕ್ಷಕನೂ, ರಕ್ಷಕನೂ ಮತ್ತು ಪೋಷಕನೂ ಆಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೇ ಅವರ ನಿಜವಾದ ತಂದೆಯೆನಿಸಿದ್ದನು ಸಮಾಜವು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ತವ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ದಿಲೀಪನು ಅಪರಾಧಿಗಳಿಂದ ದಂಡದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕರ್ತವ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ವಿವೇಕಿಯಾದ ದಿಲೀಪನು ಕರ್ತವ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಕಾಮವನ್ನೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ದಿಲೀಪನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತನವೆಂಬುದು ಕೇವಲ ಶಬ್ದರೂಪದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು, ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ

ಲಿಲ್ಲ.* ವಿಧಾತನು ದಿಲೀಪನನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು, ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಹರಪ್ರಯೋಜನವೇ ಧೈಯವಾಗಿತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದೂರವಾಗಿ ಪರಾರ್ಥಕ ಫಲವುಳ್ಳವಾಗಿದ್ದುವು. ಅವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರಗಳೇ ಮೇರೆ, ಸಮುದ್ರಗಳೇ ರಕ್ಷಣೆಯ ಜಲದುರ್ಗಗಳು, ಸುವಿಸ್ತರವಾದ ಆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಅವನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅದು ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಶಾಸನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಏಕೈಕ ಪ್ರಭುವಾದ ಸಮ್ರಾಟನಾಗಿದ್ದನು

ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೆಂಬ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಮಗಧರಾಜ ವಂಶದವಳು, ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಶೀಲೆ, ಕರುಣಾಮಯಿ. ತೇಜಸ್ವಿನಿಯೂ, ಮನಸ್ವಿನಿಯೂ ಮತ್ತು ಸೌಭಾಗ್ಯಶಾಲಿನಿಯೂ ಆಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸದೃಶಳಾಗಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದುದಕ್ಕಾಗಿ ದಿಲೀಪನು ಆನಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ದಿಲೀಪನು ತನಗೆ ಅನುರೂಪಳಾದ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದ (ಆತ್ಮಾನುರೂಪಳಾಗಿದ್ದ) ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನನ್ನೆಂದು ಕಂಡೇನೆಂದು ಅಭಿಲಾಷೆಪಡುತ್ತ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಸಚಿವರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ, ಸಂತಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ಪತ್ನೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕುಲಗುರುವಾದ ವಸಿಷ್ಠನ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು ಆ ದಂಪತಿಗಳು “ಸ್ನಿಗ್ಧಗಂಭೀರ ನಿರ್ಘೋಷ”ವುಳ್ಳ ಸೊಗಸಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರು. ಆಶ್ರಮ ಪೀಡೆಯಾಗಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಿತಪರಿವಾರ

* ಎಂದರೆ ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತನವೇ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವಾದುದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಜೀಗವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊಗಾಸ್ತೀಸನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಲಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಳ್ಳರ ಬಾಧೆಯು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಜೊಡನೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಅವರ ಶೇಷೋವಿಶೇಷದಿಂದ ಅವರೊಡನೆ ಜೊಡ್ಡ ದೊಂದು ಸೈನಿಕ ತಂಡವೇ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅವರು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಶಾಲವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ, ವನ
 “ಪುಷ್ಪರೇಣುಪೂರಿತ”ವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಂದಮಾರುತದ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಅವರು ಅನಂದಿಸಿದರು. ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಥದ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಗಂಭೀರ ನಿರ್ಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ-ಮೇಘವು ಗುಡುಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ- ನವಿಲುಗಳು ಕೇಕೆಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುವು ಅವುಗಳ ಕೇಕಾಧ್ವನಿಗಳು ಷಡ್ವಸ್ತರ ಸಂವಾದಿನಿಗಳಾಗಿ ಮನೋಭಿರಾಮವೆನಿಸಿದ್ದುವು. ಆ ನವಿಲುಗಳ ಕೇಕಾಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ವರ್ಷವುಂಟಾಯಿತು. ಜೋಡಿ ಜಂಕೆಗಳು ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕೊಂಚ ಓರೆಯಾಗಿ ಓಡಿಹೋಗಿ ರಥವನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಹೆಣ್ಣು ಜಂಕೆಗಳೊಡನೆಯೂ, ದಿಲೀಪನು ಗಂಡು ಜಂಕೆಗಳೊಡನೆಯೂ, ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಕ್ಷಿಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತಸಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಸಾಲುಗಟ್ಟಿ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾರಸಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯು ಪುಷ್ಪತೋರಣ ಭ್ರಾಂತಿ ಋನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಸ್ತಂಭಗಳ ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪತೋರಣ ದಂತಿದ್ದ ಸಾಶಸ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ಆಗಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಥವು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಕುದುರೆಗಳ ಗೊರಸಿನ ಆಘಾತದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಛಾಳು ಸೂಡಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯ ಮುಂಗುರುಳನ್ನಾಗಲಿ, ದಿಲೀಪನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಛರಿಸಿದ್ದ ಉಷ್ಣೀಷವನ್ನಾಗಲಿ ಸೋಂಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನುಕೂಲ ಮಾರುತವಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳ ಮನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿಯು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಸರೋವರಗಳ ಅಲೆಗಳಿಂದ ತಂಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅರವಿಂದಗಳ ಸುಗಂಧವು ಆ ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ಆ ತಂಗಾಳಿಯ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶ ದಿಂದಲೂ, ಆ ಆಮೋದದಿಂದಲೂ ಸಂತೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದಿಲೀಪನಿಂದ

ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯರು ಆ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವೃದ್ಧರು ಹೊಸದಾಗಿ ತೆಗೆದ ಹಸುವಿನ ಬಿಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ಗ್ರಾಮವೃದ್ಧರೊಡನೆ ಕುಲಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಡುಮರಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು (ಎಂದರೆ ಅವು ಯಾವ ಮರಗಳೆಂಬುದನ್ನು) ಅವರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ಅನಂತರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಶುಭ್ರವಾದ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿ-ಶುಭ್ರ ವೇಷದಿಂದ-ರಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾ-ದಿಲೀಪರು ಹಿಮನಿರ್ಮುಕ್ತ ಚಿತ್ರಾ-ಚಂದ್ರಮಂತೆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರನೂ, ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾರಂಗತನೂ ಮತ್ತು ಕಲಾನಿಷ್ಠಾತನೂ ಆದ ಪಂಡಿತನಂತೆ ಮನೋಹರರೂಪದಿಂದಲೂ, ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಾಧಿಯಿಂದಲೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಕಾನನದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು, ಆದಕಾರಣ ರಥವು ಎಷ್ಟುದೂರ ಸಾಗಿತೆಂಬುದರ ಅರಿವೇ ಅವರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದಿದ್ದ (ಎಂದರೆ “ಮಹಿಷೀ ಸಖ ನಾಗಿ ದ್ವಿ) ಎಲ ಸನ † ಸಾಯಂಕಾಲದ ವೇಳೆಗೆ ಸಂಯಮಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೇರಿದನು ಆ ವೇಳೆಗೆ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳೂ ದಣಿದಿದ್ದುವು

ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ಅಶ್ರಮವನ್ನು ಸೇರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅನೇಕ

ಇದರಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿ ಆ ದುರಪಂಕಾರ ದೂರವಾದ ಸರಳತೆಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿ ಕಾಡುಮರಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಾಗಿ ಗ್ರಾಮವೃದ್ಧರಿಗೆಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನೂ ನಾವು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ

† “ಮಹಿಷೀಸಖ” ಎಂಬ ಬಂದು ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಧುವದಾಂಶತ್ಯವನ್ನು ಕವಿಯು ಬರಳ-ಸೊಗಸಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ತಪಸ್ವಿಗಳು ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ದರ್ಭೆಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಫಲಗಳನ್ನೂ ವನಾಂ ತರದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರು ಅಹಿತಾಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆಗಳು ಹೋಮಕುಂಡಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು*. ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಅಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರ್ಣಶಾಲೆಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ ಬಂದು ತುಂಬಿ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಋಷಿಪತ್ನಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ನೀವಾರ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅವಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮುನಿಕನ್ಯೆಯರು ಗಿಡಮರಗಳ ಪಾತಿಗಳ ತುಂಬ ನೀರೆರೆದು, ಪಕ್ಷಿಗಳು ಭಯ ವಿಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಅವಕಾಶವಾಗಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಒಡನೆಯೇ ದೂರವಾಗಿ ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದರು ಬಿಸಿಲು ಇಳಿಮುಖವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಪರ್ಣಶಾಲೆಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನೀವಾರ ಧಾನ್ಯದ ಗುಡ್ಡೆಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು, ಅಶ್ರಮದ ಜಿಂಕೆಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಆ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಂದು ಮೆಲುಕು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುವು, ಕತ್ತಲೆಯಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಜಿಂಕೆಗಳು ಮೆಲುಕುಹಾಕುವುದು ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಪರ್ಣಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಮಾಡಿ ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಹೋಮ ಧೂಮವು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಪುನೀತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ದಿಲೀಪನು, ಕದುರೆಗಳ ದಣಿವಾರಿಸಲು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಸಾರಥಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ತಾನು ರಥದಿಂದಿಳಿದು, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯನ್ನು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಸಿಕೊಂಡನು ಸಂಯಮಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಸಭ್ಯರೂ (ಎಂದರೆ ಸಾಧುಗಳೂ), ತಮ್ಮ ರಕ್ಷಕನೂ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಚಕ್ಷುವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರ

* ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ತಂದೆಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ಸ್ವಾಗತಿಸುವಂತೆ ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ತಪಸ್ವಿಗಳನ್ನು ಅಹಿತಾಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆಗಳು ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣನೆ. ಕಾಲಿದಾಸನು ಕೇವಲ ಶಕುನ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವೇದ ವೇದಾಂತಗಳವರೆಗೂ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರಂಗತನಾಗಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಿದರ್ಶನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಪು, ಮಟ್ಟಿನ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಿತೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವಾಗುತ್ತದೆ

ವಿಧಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದವನೂ ಆಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನಿಗೂ, ಅವನ ಸಹ
 ಸೌಮಿಣಿಯೂ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಗೂ ಗೌರವ ಪುರಸ್ಕರವಾದ ಸ್ವಾಗತವನ್ನಿ
 ತ್ತರು. ಅನಂತರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ತಪೋನಿಧಿಯಾದ ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು
 ಕಾಣಲು ತೆರಳಿದರು. ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ಅರುಂಧತೀದೇವಿಯೊಡನೆ-
 ಸ್ವಾಹಾದೇವೀಸಮೇತನಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತ-ಸಾಯಂಕಾಲದ
 ಜಪಹೋಮಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿದ್ದನು. ದಿಲೀಪನು ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯ
 ಅನುಷ್ಠಾನವು ಪೂರೈಸುವವರೆಗೂ ಕಾದಿದ್ದು ಅನಂತರ ಆತನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿ
 ಸಿದನು. ದಿಲೀಪನೂ, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೂ ಅರುಂಧತೀ ವಸಿಷ್ಠರ ಪಾದ
 ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಗುರುವೂ ಮತ್ತು ಗುರುಪತ್ನಿಯೂ
 ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದರು.
 ಅನಂತರ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅತಿಥ್ಯ ನಡೆದು, ದೂರಪ್ರಯಾಣದಿಂದ
 ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವು ಪರಿ
 ಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯಾಶ್ರಮ ಮುನಿಯಾದ ರಾಜರ್ಷಿ ದಿಲೀಪನನ್ನು
 ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನೂ
 ಮತ್ತು ಭೃಗುಸುತನನ್ನೂ ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡಿದನು. ಆಮೇಲೆ ದಿಲೀಪನು
 ಅರ್ಧವೇದನಿಧಿಯಾದ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯೊಡನೆ ಅರ್ಧಗರ್ಭಿತವಾದ ಮಾತು
 ಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಬಿನ್ನೈಸಿ ತಿಳಿಸಿದುವೇನೆಂದರೆ “ದುರ್ಭಿಕ್ಷ
 ಮುಂತಾದ ದೈವಿಕವಾದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಜೋರಭಯ ಮುಂತಾದ
 ಮಾನುಷವಾದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಲು ತಾವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ
 ಇರುವಿರಿ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ, ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳೂ ಕುಶಲವಾಗಿರು
 ವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಕಂಡ ಗುರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನನ್ನ ಶರ
 ಗಳು ಭೇದಿಸಬಲ್ಲವು. ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೂಡ

* “ರಾಜ್ಯಾಶ್ರಮ ಮುನಿ” ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿದೆ ಧರ್ಮನಿಧಿಯಾದ
 ದಿಲೀಪನು ಒಟ್ಟು ರಾಜ್ಯವೇ ಒಂದು ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮದಂತೆ ಸರಳ ಸುಂದರವಾದ
 ಸಾಧು ಜೀವನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಂತೆ ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮುನಿಯಂತೆ ವಾಸಿಸು
 ತಿದ್ದು ದನ್ನು ಅದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲ ಮಂತ್ರ ಕರ್ತೃಗಳಾದ ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರಗಳ ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಶರಣಳು ನಿರರ್ಥಕವೇ ಸರಿ ತಾವು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುವ ಹವಿಸ್ಸೇ ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯಪೋಷಣೆಗೆ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಹಾಗೆ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗದೆ ಹೋದರೆ, ಸಸ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಒಣಗಿ ನಾರವಾದಾವು ನನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಪುರುಷಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿ ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯದಿಂದಿದ್ದಾರೆ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಈತಿಬಾಧೆಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಂದಿದ್ದಾರೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚ ಸ್ಥಿನ ಪ್ರಭಾವವೇ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಾಗ ತಮ್ಮಂತಹ ಗುರುಗಳು ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಹಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ನನ್ನ ಸಂಸತ್ತು ನಿರಾಪದವೆನಿಸಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದದಿರುವ ಬಗೆಯಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆದಾಗ್ಯೂ, ತಮ್ಮ ಸೊಪೆಯಾದ ಇವಳಲ್ಲಿ ಅನುರೂಪನಾದ ಮಗನನ್ನು ಕಾಣದಿರುವ ನನಗೆ, ದ್ವೀನಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿ ರತ್ನಗಳನ್ನೇ ಕೊಡುವ ಮೇದಿನಿಯ ಪ್ರಭುತ್ವವಿದ್ದೂ ಅದರಿಂದ ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಲಾನಂತರ ಪಿಂಡ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗುವುದೆಂದು ಪಿತೃಗಳು ಶಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ನಾನು ಆಚರಿಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯೆಂಬುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ನನ್ನ ಕಾಲಾನಂತರ ತಮಗೆ ತರ್ಪಣವು ದುರ್ಲಭವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ನಾನು ಕೊಡುವ ಜಲ ತರ್ಪಣವು ಅನರ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಬಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಅವರು ಆ ಬಸಿಯೇರಿತ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ ತಪೋದಾನ ಸಮುದ್ಭವವಾದ ಪುಣ್ಯವು ಲೋಕಾಂತರ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಶುದ್ಧವಂಶ ಸಂತತಿಯು ಲೋಕಾಂತರ ಸುಖಕ್ಕೂ ಇದರೋಕ ಸುಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವೆರಡನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ 'ವಿಧಾತ ಸದೃಶರಾದ' ತಾವು ಸಂತತಿ ಹೀನನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು-ಸ್ನೇಹಪ್ರೀತಿಗಳಿಂದ ತಾವೇ ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮ ವೃಕ್ಷವು ಅಫಲವಾದುದನ್ನು ಕಂಡಾಗಿನಂತೆ-ಮನೋವ್ಯಥೆಪಡದಿರುವ ಬಗೆಹೇಗೆ? ಭಗವನ್ !*

ದಿಲೀಪನಿಗೆ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಗೌರವವಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ

ಸಂತತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಪಿತೃಖುಣವನ್ನು ತಿರಿಸಿಲ್ಲದ ನಾನು-ಬಂಧನಕ್ಕೊಳ
ಗಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿಲ್ಲದ ಆನೆಯು ಬಂಧನಸ್ತಂಭದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹಿಂಸೆ
ಪಡುವಂತೆ-ಅಸಹ್ಯವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ತಂದೆಯಂತೆ
ಪೂಜ್ಯರಾಗಿರುವ ತಾವು ಇಕ್ಕಾಸ್ಸು ಕು ವಂಶಕ್ಕೆ ದುರ್ಲಭವಾಗಿರುವ ಈ ಸಂತಾನ
ಭಾಗ್ಯವು ಲಭಿಸುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ
ಸಿದ್ಧಿಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅಧೀನ" ದಿಲೀಪನು ಈ ರೀತಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ
ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ಧ್ಯಾನಸ್ಥಿಮಿತಲೋಚನನಾಗಿ, ಮೀನುಗಳು ನಿದ್ರಿಸು
ತ್ತಿದ್ದ ಸರೋವರಗಂಧಿಗ್ಧನು ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣವಾದ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು
ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದ ಪ್ರಣಿಧ ನದಿಂಗೆ ಸಂತಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ
ಅದನ್ನು ದಿಲೀಪನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು "ಹಿಂದೆ ನೀನು ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಡು
ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದೆ ಆಗ ಕಲ್ಪತರುವಿನ ನೆರ
ನಲ್ಲಿ ಕಾಮಧೇನುವು ಮಲಗಿದ್ದಿತು ನೀನು ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕಾಮಧೇನು
ವಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ನೀನು ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು
ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಕಡೆಗೇ ನೋಡದೆ ಹೊರಟುಹೋದೆ
ಇದು ಸಾಧುವಲ್ಲ ತನ್ನನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿಸುಗಕ್ಕಾಗಿ, ಕಾಮಧೇನುವಿನಿಂದ
ನಿನಗೆ ಶಾಪ ಬಂದಿತು ಕಾಮಧೇನು, ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ನನ್ನಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರ
ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವೆ ನನ್ನ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಅರಾಧಿಸದಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ
ಸಂತತಿಯಾಗುವುದು ಬೇಡ" ಎಂದು ಶಪಿಸಿತು ಕಾಮಧೇನುವು ಶಪಿಸಿದ ಮಾತು
ಗಳು ನಿನಗೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಸಾರಥಿಗೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ ಸುರಗಂಗೆಯ ವ್ರವಾ
ಹದ ಮೊರೆತದ ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೂ, ಸುರಗಂಗೆ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ
ದಿಗ್ಗಜಗಳ ಬೃಹಿತ ದ್ವನಿಯಿಂದಲೂ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಾಗಲೂ ಆ ಶಾಪವಾಕ್ಯ
ಗಳು ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ ಪೂಜ್ಯವಸ್ತುವಾದ ಕಾಮಧೇನುವಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸದೆ
ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸಂತಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ

ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಗೆ ಯಾವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ. ಶಕುಂತಲಿಗೆ ಶಾಪ ಬಂದುದಕ್ಕೂ ಅವಳ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪವೇ ಕಾರಣ

ವುಂಟಾಗಿದೆ ಪಾತಾಲ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ದೀರ್ಘ ಕಾಲದ ಯಜ್ಞವು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ ಈಗ ಕಾಮಧೇನುವಿರುವುದು ವರುಣನ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ. ಆ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಗಳು ಕಾವಲಿವೆ. ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದ ನಂದಿನೀಧೇನು ವನ್ನು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾದ ನೀನು ಪತ್ತೀಸಮೇತನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸು ಕಾಮಧೇನು ವಿನ ಮಗಳಾದ ನಂದಿನೀಧೇನುವಿಗೆ ನಿನ್ನ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷವುಂಟಾ ದರೆ, ನಂದಿನೀಧೇನುವಿನಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ನೆರವೇರುತ್ತದೆ ಕಾಮ ಧೇನುವಿನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ನಂದಿನೀಧೇನುವಿಗೂ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ.” ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ಈ ಮಾತುಗಳ ನ್ನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಂದಿನೀಧೇನುವು ಕಾಡಿನಿಂದ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿತು ನಂದಿನಿಯು ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯ ಹೋಮಧೇನು ಚಿಗುರಿ ನಂತೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ (‘ಸ್ನಿಗ್ಧ ಪಾಟಲ ವರ್ಣ’ದ) ನಂದಿನೀಧೇನುವಿನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲಿನ ವಕ್ರರೇಖೆಯೊಂದಿದ್ದಿತು, ಅದರಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಂದಿನೀಧೇನುವು ನವಶಯಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಧ್ಯೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ತನ್ನ ಕರುವನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೇ ಕುಂಡದಂದಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೆಚ್ಚಲಿನಿನ ಸುಖೋಷ್ಣವಾಗಿರುವ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತ, ನಂದಿನೀಧೇನುವು ತನ್ನ ಕರುವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿತು. ಆ ಕ್ಷೀರವು, ಯಜ್ಞಾನಂತರದ ಅವಭೃತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪವಿತ್ರವಾದುದು ನಂದಿನೀಧೇನುವಿನ ಗೊರಸಿನಿಂದಿದ್ದ ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳು ದಿಲೀಪನ ಮೈಗೆಸೋಂಕಿದುವು ಅವುಗಳಿಂದ ಅವನು ತೀರ್ಥ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಶುದ್ಧನಾದನು ನಂದಿನಿಯ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯಲಾಭ ತಾನು ನಂದಿನಿಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೇ ತ್ತುನ ವೇಳೆಗೇ ಆ ಹೋಮಧೇನುವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ, ತಪೋನಿಧಿಯೂ, ನಿಮಿತ್ತ ಜ್ಞಾನೂ ಆದ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ದಿಲೀಪನ ಮನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅದೇ ಶುಭ ಶಕುನವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿ, ದಿಲೀಪನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದುದೇನೆಂದರೆ: “ನೋಡು, ರಾಜೇಂದ್ರ! ನಂದಿನಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ನಂದಿನಿಯೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು! ನಿನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯು ದೂರವಾಗಿಲ್ಲ, ಅದು ಶೀಘ್ರ

ದಲ್ಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ ನೀನು ವನ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಲಂಬಿಸಿ ಕಂದಮೂಲಾದಿ ಗಳನ್ನು ಭುಂಜಿಸುತ್ತ ಸದಾ ನಂದಿನಿಯ ಸೇವೆಮಾಡಬೇಕು, ಸತತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ದಿದ್ಯೆಯನ್ನೊಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಿರಂತರ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಂದಿನಿಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ನಂದಿನಿಯು ನಡೆದರೆ ನೀನೂ ಕೂಡ ನಡೆಯಬೇಕು, ನಂದಿನಿಯು ನಡೆಯದೆ ನಿಂತುಕೊಂಡರೆ ನೀನೂ ಕೂಡಲೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕು, ನಂದಿನಿಯು ಮಲಗಿದರೆ ನೀನೂ ಕೂಡ ನಂದಿನಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ನಂದಿನಿಯು ನೀರು ಕುಡಿದ ಮೇಲೆ ನೀನು ನೀರು ಕುಡಿಯಬೇಕು ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನೀನು ನಂದಿನಿಯೊಡನೆ ಹೊರಡುವಾಗ್ಗೆ ವಧು ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಭಕ್ತಿಮತಿಯಾಗಿ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಗಂಧಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಚಿಸಿ ಆಶ್ರಮ ಪ್ರಾಂತದವರಗೂ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಬರಬೇಕು, ಸಾಯಂಕಾಲ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ಆಶ್ರಮದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕಾದಿದ್ದು ಅವಳೂ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು ನಂದಿನಿಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯು ಲಭಿಸುವವರೆಗೂ ನೀನು ಈರಿತಿ ಪರಿಚಯಮಾಡಿ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು ಅವಿಘ್ನವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವು ನೆರವೇರಲಿ ! ಸತ್ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ಗಲೆಯನಾಗಿ ನೀನು ಶೋಭಿಸುವಂತಾಗಲಿ ”

ದೇಶಕಾಲಜ್ಞನೂ, ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯನೂ ಆದ ದಿಲೀಪನು ಗುರುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪತ್ತೀಸಮೇತನಾಗಿ ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುವುದಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ವಸಿಷ್ಠನು ಮಧುರ ವಚನಗಳನ್ನಾಡಿ ದಿಲೀಪನೂ, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಲು ಅವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು. ತಪಸ್ವಿದ್ವಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಯು ಅವರಿಗೆ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ, ಆತನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ವ್ರತ ಪ್ರಯೋಗಾಭಿಜ್ಞನಾಗಿ ಕಲ್ಪವಿದನಾಗಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಯು ನಿಯಮಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಋಷಿಜೀವನದ ವನ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ವಿಧಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಕುಶಾಸನ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೇ ಒದಗಿಸಿದನು. ಕುಲಪತಿಯಾದ ವಸಿಷ್ಠನು ತೋರಿಸಿದ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಶಶಯಿಷಿಗಳು ಅವರು ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸಿದರು ವಸಿಷ್ಠ ಶಿಷ್ಯರ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚಿತ್ತಾಗ, ಅವರು ಬೆಳಗಾದುದನ್ನರಿತು, ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಂದಿನೀಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಎರಡನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ನಂದಿನೀ ವರಪ್ರಸಾದ

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಪ್ರಭಾತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಂದಿನಿಯು ತನ್ನ ಕರುವಿಗೆ ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ ದಿಲೀಪನು ಕರುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದನು ಸುದಕ್ಷಿಣಾ ದೇವಿಯು ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯ ಹೋಮ ಧೇನುವಾದ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಗಂಧ ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅರ್ಚಿಸಿದನು ಯಶೋಧನನಾದ ದಿಲೀಪನು ಅನಂತರ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ವನಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಆಶ್ರಮದಿಂದ ತೆರಳಿದನು ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೂ, ಕೀರ್ತನೀಯಳೂ ಆದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ನಂದಿನಿಯನ್ನು-ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಯು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ-ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋದಳು ನಂದಿನಿಯು ಗೊರಸಿನ ಧೂಳಿನಿಂದ ಮಾರ್ಗವೇ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಯಶಸ್ವಿಯೂ ಮತ್ತು ದಯಾಳುವೂ ಆದ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಂತೆ ಬೇಳ್ಕೊಟ್ಟು ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಮಗನಾದ ನಂದಿನೀಧೇನುವಿನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು ಚತುಸ್ಸಮುದ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ಯಾಯದರ್ಶನ, ಉರ್ವಿಯೇ ಗೋರೂಪನನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಂತೆ ನಂದಿನೀಧೇನುವು ವಿರಾಜಿಸಿತು ದಿಲೀಪನ ಅನುಚರರು ತಾವೂ ಅವನೊಡನೆ ವನಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಾಗಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದರು ಆದರೆ ತಾನು ಪ್ರತಾಪರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ತನ್ನೊಡನೆ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಮಿತಪರಿವಾರದ ಅನುಚರರನ್ನು ಕೂಡ ದಿಲೀಪನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ತನ್ನ ಪವಿತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಇತರ ಅಂಗರಕ್ಷಕರೊಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಅವನು ಮುಂದೆ ಹೊರಟನು ಮನುವಂಶದ ಅರಸರು ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದರು. ಆದಕಾರಣ, ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತಾವ ಅಂಗರಕ್ಷಕರ ಸಹಾಯವೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದ ಸಮ್ರಾಟ್ ದಿಲೀಪನು (ತಾನು ರಾಜನುಂಡ

ಲಕ್ಕೇ ಒಡೆಯನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನೇ ತೊರೆದು ಸಾಪ್ತಾನ್ಯರಂತೆಯೇ ವಿನೀತಭಾವದಿಂದ ವ್ರತನಿಯಮವನ್ನು ವಾಲಿಸುತ್ತ) ಸ್ವಾಮ್ಯವಾದ 'ತೃಣ ಕಬಳಗಳನ್ನು ನಂದಿನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತ ಅದಕ್ಕೆ ನವೆ ಯಾದಾಗಲಿಲ್ಲಾ ಮೈಯನ್ನು ಕೆರೆಯುತ್ತ, ಕಾಡು ನೋಣಗಳು ಅದನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ದರೆ ನಿವಾರಿಸುತ್ತ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಂದಿನಿಗೆ ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವಾಗಿ ನಂದಿನಿಯು ನಡೆದುಹೋಗಲು ಯಾವ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದನು ಅದು ಸಿಂತರೆ, ಅವನೂ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದನು, ಅದು ಮುಂದೆ ಹೊರಟರೆ, ಅವನೂ ಹೊರ ಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಅದು ಮಲಗಿದರೆ ಧೀರನಾದ ಅವನೂ ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು, ಅದು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರೆ, ಅವನೂ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ ಯುತ್ತಿದ್ದನು ಹೀಗೆ ದಿಲೀಪ ಭೂಪತಿಯು ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಛಾಯೆಯಂತೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನು ನಂದಿನಿಯ ಆರಾಧನೆಯ ವ್ರತನಿಯಮ ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ, ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನೂ ಭಕ್ತಚಾಮರಾದಿ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ತನ್ನ ತೇಜೋ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಇತರರು ಅವನನ್ನು ಸನ್ಮಾಟನೆಂದೇ ಅನುಮೇಯಿಸುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವನು ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದನು ಮದರೇಖೆಯು ಅಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂತರ್ಗತ ಮದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಗಜೇಂದ್ರ ನಂತೆ, ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದೂ ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವಾತಿಶಯ ದಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಭುವೆಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನು ತನ್ನ ಕೇಶರಾಶಿಗೆ ಲತೆಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದುಕೊಂಡು, ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಶಿಂಜಿನಿಯನ್ನೇರಿಸಿ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ನಂದಿನಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಡಿ ನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ವಸಿಷ್ಠನ ಹೋಮಧೇನು ವಾದ ನಂದಿನಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಹುಲಿ ಸಿಂಹ ಮುಂತಾದ ದುಷ್ಟ ಸತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಿ, ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಹೊರಟಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ಪಾಶ್ವರ್ವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಅಂಗರಕ್ಷಕ ರಾಗಿದ್ದ ಅನುಚರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅನು

ಭಾವ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾಶಧರನಾದ ವರುಣ ದೇವನಂತೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಪಾಶದ್ವಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟ ವದೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಲರವದ ಗಾನವು ಅವನಿಗೆ ಜಯವನ್ನು ಕೋರುವ ಜಯಗೀತದಂತಿದ್ದಿತು ವಾಯುಸಖನಾದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದ ಆತನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಬಾಲಲತೆಗಳು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಲಗಾಡಿದುವು ಬಾಲಲತೆಗಳಿಂದ ಉದುರಿದ ಪುಷ್ಪಗಳು-ಪೌರಕನ್ಯೆಯರ ಲಾಜಾಂಜಲಿಗಳಂತೆ-ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು, ಪೂಜ್ಯನಾದ ಆತನನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಲತೆಗಳು ಆರಾಧಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ದಿಲೀಪನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವನ ದಯಾದ್ರವ್ಯಭಾವವು ಸುವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಗಳ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ಅವು ಗೋಚರವಾಯಿತು ಆದಕಾರಣ, ಅತ್ಯಂತ ಭೀರು ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಹರಿಣಿಗಳ್ಳು ಕೂಡ, ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದುವು ಅವುಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಆದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಫಲವು ಲಭಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಹಿತೈಷಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಂತಃಕರಣ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯೂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅಂತಃಕರಣ ಕ್ರೋಧತೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜ ಈ ಬಗೆಯ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಯ ಫಲಿತಾಂಶವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಹರಿಣಿಗಳು ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದಲೂ, ಅವನು ಕರುಣಾಳುವೆಂಬ ಭರವಸೆಯಿಂದಲೂ ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳಿದ್ದರೂ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ನಿಂತು ಅವನನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದುವು ವ್ರತಸಿಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ಭಕ್ತಚಾಮರಗಳಲ್ಲದೆ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಂದಿಸಿಯ ಹಿಂದೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಬೇಕಾಯಿತು ಆಗ ಗಿರಿನಿರ್ಮುರಗಳ ನೀರಿನ ತುಂತುರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಂಗಾಳಿಯು ಬೀಸಿತು. ಪುಷ್ಪಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹಿತವಾಗಿದ್ದ ತಂಗಾಳಿಯು ಅವನಿಗೆ ಬಿಸಿಲಿನ ಝಳದಿಂದ ಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿತು ರಾಜ್ಯ ಪರಿಪಾಲಕನೂ, ಸಂಯಮಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಮತ್ತು ಮಹಾನುಭಾವನೂ ಆದ ದಿಲೀಪನು ಕಾನನ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡು

ಗಿಚ್ಚು ಅರಿಹೋಯಿತು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಫಲವುಳ್ಳ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ಕಾರಣ ವಾಯಿತು¹ ಕಾಡುಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲಿಸಿಂಹಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಬಲ ಮೃಗ ಗಳು ಜಿಂಕೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ದುರ್ಬಲ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದು ತಪ್ಪಿ ಕೋಯಿತು ತನ್ನ ಸಂಚಾರದಿಂದ ದಿಗಂತಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪಾವನಗೊಳಿಸಿ ಸಾಯಂಕಾಲದ ವೇಳೆಗೆ ಸೂರ್ಯನೂ ತನ್ನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಯ ಹೋಮಧೇನುವಾದ ನಂದಿನಿಯೂ ತಾನು ಸಂಚರಿಸಿದೆಡೆ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ವೇಳೆಗೆ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು ಹೊಂಡಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ವರಾಹ ಯುಧಗಳನ್ನೂ, ತಮ್ಮ ಆವಾಸ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ನವಿಲುಗಳನ್ನೂ, ಹುಲ್ಲು ಬೆಳದ ಬಯಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನೂ, ರಾತ್ರಿಯು ಸಮಾಪಿಸಿ ಕತ್ತಲಾದಂತೆಲ್ಲ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದಿಂದ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದ ವನಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೂ ದಿಲೀಪನು ನೋಡುತ್ತ ನಂದಿನಿಯೊಡನೆ ಆಶ್ರಮದ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು ನಂದಿನಿಯು ಚೂಚ್ಚಲು ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಗ್ಗುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಚ್ಚಲಿನ ಭಾರವನ್ನು ಮಲಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಂದಿನಿಯ ನಡೆಯೂ, ದೇಹದ ಗುರುತ್ವವಿದ್ದೂ ಚಾರುಗಮನದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯು ತ್ತಿದ್ದ ದಿಲೀಪನ ನಡೆಯೂ, ತಪೋವನ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಚಾರಮಾರ್ಗಕ್ಕೇ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದವು ದಿಲೀಪನ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾ ದೇವಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಆಶ್ರಮದ ಹೊರವಲಯದ ಅಂಚಿನಲ್ಲೇ ಎದುರುಗೊಂಡಳು, ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹುಕಾಲವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ಕಣ್ಣುರೆವೆಗಳನ್ನೇ ಮುಚ್ಚಿದ—ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು

¹ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಅರಿದಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಬೂದಿಯು ಉತ್ತಮವಾದ ಗೊಬ್ಬರ ಕಾಲಿದಾಸನಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯದ ವಿಚಾರವೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ

ಅವನ ರೂಪವನ್ನು ಆತುರದಿಂದ ಪಾನಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿದಂತೆ' -- ಅವನನ್ನು ಸ್ತ್ರೀತಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು ಆಶ್ರಮದ ಹೊರಗೆ ವನಾಂತರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನೂ ನಂದಿನಿಯನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿ ಅವಳು ನಂದಿನಿಯ ಮುಂದೆ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟಳು, ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ದಿಲೀಪನು ನಡೆದನು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಹೋಮಧೇನುವು ದಿನರಾತ್ರಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಸಂಧ್ಯೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು ಗಂಧ, ಅಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪೂಜಾಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಪಯಸ್ವಿನಿಯಾದ ಆ ಪವಿತ್ರಧೇನುವಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನಂತಿದ್ದ (ಆ ಧೇನುವಿನ) ಹಣೆಯನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದಳು ನಂದಿನೀಧೇನುವು ತನ್ನ ಕರುವನ್ನು ನೋಡುವ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೂ ಸಹ ಸ್ತಿಮಿತವಾಗಿ ನಿಂತು, ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ದಂಪತಿಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಲಿದರು ಭಕ್ತಿಯುತರಾದವರಲ್ಲಿ ಅವರ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದೇ ಮುಂದಿನ ಫಲೋದ್ಗಮದ ಗುರುತೆನ್ನಲು ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ

ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಮೇಲೆ, ದಿಲೀಪನು ಅರುಂಧತೀ-ವಸಿಷ್ಠರ ವಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಸಂಧ್ಯಾವಿಧಿಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿದನು ಆ ಬಳಿಕ ಅವನು ನಂದಿನಿಯ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದು, ಆ ತರುವಾಯ ಮತ್ತೆ ನಂದಿನಿಯ ಸೇವೆಗೆ ನಿಂತನು ಅವನೂ, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೂ, ಆ ಹೋಮಧೇನುವನ್ನರ್ಚಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇವೆಮಾಡಿ, ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳೊಡನೆ ದೀಪವನ್ನೂ ಇಟ್ಟರು ದಿಲೀಪನೂ ಅವನ

* ಮಧುರವಾದ ಗಾನವನ್ನು ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಈಂಟಿಸುವುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಂತೆಯೇ ಇದೂ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ- ದಿಲೀಪನು ವನಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ಅವನನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ, ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳು ಉಪವಾಸದಿಂದಿದ್ದಂತೆ ಅವನ ರೂಪವನ್ನು ಪಾನಮಾಡತೊಡಗಿದುವೆಂಬ ವರ್ಣನೆಯು ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ

ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯೂ ನಂದಿನಿಯು ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ತಾವೂ ನಿದ್ರಿಸಿದರು ಬೆಳಗಾದ ಮೇಲೆ ನಂದಿನಿಯು ಎದ್ದೊಡನೆಯೇ ದಿಲೀಪನೂ ಎದ್ದು ಮತ್ತೆ ನಂದಿನಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದನು ದೀನೋದ್ಧಾರಕನೂ, ಗುರುತರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ದಿಲೀಪನು ಪುತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಗೋಸೇವಾ ವ್ರತನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ವಾಲಿಸಿ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಓಲೈಸಿದನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ದಿನ ನಂದಿನಿಯು ಅವನ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿತು ಅಂದು ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಯ ಆ ಹೋಮಧೇನುವು ಗಂಗಾನದಿಯ ಜಲಪಾತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದ ಒಂದು ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು ಅಲ್ಲಿ ಹುಲುಸಾಗಿ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿದ್ದಿತು ಅಲ್ಲಿ ಹಿಂಸ್ರ ವೃಗಗಳ ಬಾಧೆಯುಂಟಾದೀತೆಂಬ ಯೋಚನೆಗೇ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ದಿಲೀಪನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಹಿಮಪರ್ವತದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನಾಗಿದ್ದನು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಒಂದು ಸಿಂಹವು ನಂದಿನಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾರಿ ಆದನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲುಪಕ್ರಮಿಸಿತು ಆಗ ನಂದಿನಿಯು ಮಾಡಿದ ಆಕ್ರಂದನ ಸ್ವರವು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿತವಾಗಿ, ಪರ್ವತ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆರ್ತಹಿತಕಾರಿಯಾದ ದಿಲೀಪನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಂದಿನಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೆಳೆಯಿತು ಆಗ ಧನುರ್ಧರನಾದ ದಿಲೀಪನು ಪಾಟಲವರ್ಣದ ನಂದಿನಿಯ ಜನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹವು ಹೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡನು ಗೃರಿಕಾಧಾತುಮಯವಾದ ಬೆಟ್ಟದ ಊರ್ಧ್ವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಿತವಾದ ಲೋಧ್ರದ್ರುಮವಿದ್ದಂತೆ ಆಗಿನ ದೃಶ್ಯವು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ಆರ್ತಶರಣ್ಯನೂ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿದ್ದವನೂ ಆಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ಒಡನೆಯೇ ಆ ಸಿಂಹವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದು ಬಾಣವನ್ನು ಹಿರಿಯಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಬತ್ತಳಿಕೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದನು ಬಾಣಪುಂಖಕ್ಕೆ ಸೋಕಿದ ಅವನ ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಉಗುರುಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಬೀರುವಂತಿದ್ದುವು ಆದರೆ, ಕೈಬೆರಳುಗಳು ಬಾಣಪುಂಖಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಅವನು

ಬಾಣವನ್ನು ಹಿರಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಅವನ ಬಲಗೈಯೇ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು ಬಲತೋಳಿನ ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪಿಹೋದ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಪ್ರವೃದ್ಧ ರೋಷನಾದ ದಿಲೀಪನು ತಲ್ಲಣಿಸಿದನು ಮಂತ್ರೌಷಧ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಸರ್ಪದ ಸ್ಥಿತಿಯಂತೆಯೇ ದಿಲೀಪನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಆಯಿತು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸು ತನ್ನ ಶೌರ್ಯವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕಟಪಟ್ಟನು ಅಪರಾಧಿಯಾದ ಆ ಸಿಂಹವು ತನ್ನ ಸವಿಾಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಆದನ್ನು ಘಾತಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನನ್ನು ಅವನ ತೇಜೋಗ್ನಿಯೇ ದಹಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತು ವಸಿಷ್ಠನ ಹೋಮಧೇನು ವಾದ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಂಹವು ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿತು ಸಿಂಹಬಲನೂ ಮನುವಂಶ ಭೂಷಣನೂ ಮತ್ತು ಸಜ್ಜನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲೇ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿದ್ದನು, ಸಿಂಹವು ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ಮಿತನಾದನು

ಆ ಸಿಂಹವು ಹೇಳಿತು “ಎಲೈ ಮಹಿಷಾಲನೇ ! ನಿನ್ನ ರ್ತಮವನ್ನು ಇನ್ನು ಸಾಕುಮಾಡು ನೀನು ಅಸ್ತ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಒಂದುವೇಳೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೇ ಹೊರತು ನನ್ನನ್ನೇನೂ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಮಾರುತನಿಗೆ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನುರುಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೂ, ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಆ ಶಕ್ತಿಯಿಂದೇನೂ ಸಾಗದು ನನ್ನ ಹೆಸರು ಕುಂಭೋದರ ನಾನು ಶಿವಗಣಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ನಿಕುಂಭನ ಮಿತ್ರ ನಾನು ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶಂಕರನ ಕಿಂಕರ ಕೈಲಾಸ ಗೌರವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ವೃಷಭವನ್ನೇರುವಾಗ ಪರಮೇಶ್ವರನು ನನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಪಾದಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಇಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷವು ವೃಷಭಧ್ವಜನಿಂದ ಪುತ್ರನಂತೆ ಸ್ವೀಕೃತವಾದ ವೃಕ್ಷ ಈ ವೃಕ್ಷವಾದರೋ ಸ್ಕಂದ ಮಾತೆಯು ಹೇಮಕುಂಭಗಳಿಂದ-ತಾಯಿಯು ಕಾಲನ್ನು ಊಡಿಸುವಂತೆ-ನೀರೆರೆದಾಗ ರಸಸ್ವಾದಮಾಡಿ ರಸಜ್ಞವಾದ ವೃಕ್ಷ ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಾಡಾನೆಯು ತನ್ನ

ಕಪೋಲದ ನವೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಈ ದೇವ
ದಾರು ವೃಕ್ಷದ ಕಾಂಡಕ್ಕೆ ತಿಕ್ಕಿದಾಗ ಇದರ ಚಕ್ಕೆಯು ಉದುರಿಹೋಯಿತು
ಆಗ ಸ್ಕಂದಮಾತೆಯು ತನ್ನ ಮಗ ಸ್ಕಂದನಿಗೆ ಅಸುರರ ಆಪ್ತಗಳಿಂದ ಗಾಯ
ವಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶೋಕಿಸಿದಳು ಆಗಿನಿಂದಲೂ
ಈ ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾಡಾನೆಗಳ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ತಪ್ಪಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು
ಭಯಪಡಿಸಿ ಒಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ
ಕಾವಲಿರಬೇಕೆಂದೂ, ನನ್ನ ಸವಿ ಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ
ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಶೂಲಧರನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ವಿಧಾಯಕ ಮಾಡಿ
ದ್ದಾನೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆರೀತಿ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದಾಗಿನಿಂದ ಇದುವರೆಗೂ ನನಗೆ
ಆಹಾರವೇ ಲಭಿಸದೆಹೋಗಿದೆ ಹೀಗೆ ಉಪವಾಸವಿರುವ ನನಗೆ ಇದರ
ರಕ್ತವು ಲಭಿಸಿದೆ ಇದರಿಂದ ನನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹಿಂದಿರುಗು ಗುರುವಾದ ವಸಿಷ್ಠನಲ್ಲಿ
ನೀನು ವಿಷ್ಯಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದೀಯ ಯಾವುದನ್ನು
ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾ
ಗದೆ ಹೋದರೂ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಅದೇನೂ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ ಗುರುವಿನ ಹೋಮಧೇನುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ
ವೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಲಜ್ಜೆಯನ್ನೇ ಹೊಂದದೆ ನೀನು ಆತನ ಬಳಿಗ
ಹೋಗಬಹುದು ”

ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿದ ಮೃಗಾಧಿರಾಜನ ಪ್ರಗಲ್ಭವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ,
ಪುರುಷಾಧಿರಾಜನಾದ ದಿಲೀಪನು ಗಿರೀಶನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪ್ರಭಾವದ
ದೀಪೆಯಿಂದ ತಾನು ಕುಂರಿತಾಸ್ತ್ರನಾದುದನ್ನರಿತನು ದಿಲೀಪನು ನಂದಿನಿ
ಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರದ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ವಿಚಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ತುಚ್ಛಭಾವನೆಯನ್ನು ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ

ಪಾರ್ವತೀ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಆ ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ
ಪ್ರೇಮವಿದ್ದಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ಕವಿಗುರುವು ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರೇಮವನ್ನು ಮೆರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಕಡಿಮೆಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಭಂಗಪಡದಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ಅಂದು ವಿಫಲಪ್ರಯತ್ನನಾದನು ತ್ರ್ಯಂಬಕನ ನೋಟದಿಂದ ತೋಳು ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ತಪ್ಪಿದಾಗ ಅವನು ವಜ್ರಾಯುಧವು ಕೈಯಿಂದ ಬಿದ್ದ ಇಂದ್ರನಂತಿದ್ದನು ಆಗ ಅವನು ಆ ಸಿಂಹವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು ಎಲೈ ಮೃಗೇಂದ್ರನೆ! ಬಾಹು ಚಲನವು ನಿಂತುಹೋಗಿ ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ ಆದಾಗ್ಯೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೀನು ಅರಿಯಬಲ್ಲವನಾಗಿರುವೆ ಆದುದರಿಂದ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಾನು ತಿಳಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಕರ್ತನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ನನಗೆ ಪೂಜ್ಯನೇನೋ ಹೌದು, ಆದರೂ ಗುರುಗಳಾದ ವಸಿಷ್ಠರ ಹೋಮಧೇನುವಾಸ ನಂದಿನಿಯು ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ಕೊಲೆಯಾಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ನಾನು ಉವೇಕ್ಷೆಯಿಂದಿರುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ ಎಲೈ ಮೃಗೇಂದ್ರನೆ! ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ, ನಿನ್ನ ಕ್ಷುದ್ಧಾಭಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೂ ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಈ ನಂದಿನೀಧೇನುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು ಇದರ ಕರುವು ಬಹಳ ಎಳೆಯದು ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಅದು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಆಗಮನವನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಅದರ ಮೇಲಿನಕರುಣೆಯಿಂದಲಾದರೂ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಬಿಡು”

ದಿಲೀಪನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಭೂತೇಶ್ವರನಾದ ಪರಶಿವನ ಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿಯಾದ ಆ ಸಿಂಹವು ಕೊಂಚ ನಕ್ಕು, ಆತನೊಡನೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿತು : “ಎಲೈ ದಿಲೀಪನೆ! ನೀನು ಅಲ್ಪಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಹತ್ತರವಾದುದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೀಯೆ ನೀನು ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತಿಯಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವೆ ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲ ಯುವಕನಾದ ನಿನ್ನ ದೇಹವೂ ರಮ್ಯವಾಗಿದೆ ಅಲ್ಪ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸುವ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ನಿನಗಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆನೋ ನೀನು ಏಕಾರ ಮೂಢನೆಂದೇ ತೋರುತ್ತಿದೆ

ಸಮಸ್ತ ಜೀವಲೋಕವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತನಾದ ನೀನು ಜೀವಿ ಸಿದ್ಧರೆ, ಪ್ರಜಾನ್ಯಾಧಿನೀನಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರಜಾಕೋಟಿಯನ್ನು ಉಪಪ್ಲವಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಸಂತತವೂ ತಂದೆಯಂತೆ ಅವರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸುಖವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕಾಪಾಡಬಹುದು ಪ್ರಜಾಪಾಲನವೆಂಬ ಇಷ್ಟ ಮಹತ್ತರ ಕರ್ತವ್ಯವು ನಿನ್ನದು ಹೀಗಿದ್ದೂ, ಕೇವಲ ಭೂತಾನುಕಂಪದಿಂದ ಕೂಡಿ ಈ ಒಂದು ಗೋವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಅಲ್ಪಕೃತ್ಯಾಗಿ (ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ, ಯಾವನದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ, ಪ್ರಜಾಪಾಲನದ ಮಹತ್ತರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೂ) ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡದನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ನೀನು ಮಂದಬುದ್ಧಿಯವನೇ ಸರಿ ಒಂದೇ ಹೆಸುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ಅದರ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಚಂಡಕೋಪವನ್ನು ತಾಳಬಹುದೆಂದು ಅಗ್ನಿ ಸದೃಶನಾದ ಆತನ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ನೀನು ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾಗಿರಬಹುದು ಆತನ ಒಂದು ಭೇನುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತುಂಬು ಕೆಚ್ಚಲಿನ ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಹಸುಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ಆತನ ಕೋಪವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವುದು ನಿನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ಆದಕಾರಣ, ಕಲ್ಯಾಣ ಪರಂಪರಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಸೌಖ್ಯಪಡುವ ಸಂಭವವುಳ್ಳದಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು, ಜೀವಂತನಾಗಿಬಾಳು, ಪ್ರಜಾಪಾಲನ ಮಾಡು ಪ್ರಜೆಗಳು ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಂದ ಬಾಳುವಂತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ರಾಜನ ಪರಮ ಸದವು, ಸ್ವರ್ಗವಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭೇದವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರ ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಸಮವೆಂದೇ ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ "

ಸಿಂಹವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾಯಿತು ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ ಸಿಂಹವು ಕ್ಷುದ್ಧಾಭಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಆಜ್ಞೆಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ತಾನೂ ನಂದಿನಿಯೂ ಇಬ್ಬರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದರಿಂದಲೂ ಅದು ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಜೀವದಿಂದಿಳಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ದಿಲೀಪನ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಸೂಚನೆ, ತ್ಯಾಗ ಶೀಲನಾದ ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಭವ್ಯವಾದ ಸಲಹೆ ಆತನು ದಯಾನುಕಂಪ ಬುದ್ಧಿ

ಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಒಂದು ಹಸುವನ್ನು ಜೀವದಿಂದುಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಪ್ರಜಾಕೋಟಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಮೂಢತನವೆಂಬುದು ಸಿಂಹದ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಉತ್ತರ, ಪ್ರಜಾಪಾಲನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧ ವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ರಾಜವದವಿಯು ಇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಸಮವಾದುದೆಂಬುದ ಅದರ ಬುದ್ಧಿವಾದ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಮೃಗೇಂದ್ರನು ಸುಮ್ಮನಾದಾಗ ಅದರ ಮಾತುಗಳು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿತವಾದುವು ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತವೇ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ (ದಿಲೀಪ ಕ್ಷೀತಿಶನಿಗೆ ಸಿಂಹವು ಹೇಳಿದ) ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ತಾನೂ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಸಲಹೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅದರಿಂದ ತೋರಿತು ಸಿಂಹದ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದ ನಂದಿನೀಧೇನುವು ದಿಲೀಪನು ಏನೆಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳಬಹುದೆಂಬುದನ್ನೇ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ದೇವಾನುಚರ ಸಿಂಹ ರಾಜನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ, ದಯಾಳುವಾದ ಮನುಷ್ಯದೇವ ದಿಲೀಪನು ಮತ್ತೆ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿದನು ಅವನು ಸಿಂಹ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು, “ಕ್ಷತ್ರಿಯಿಂದ ಇತರರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಾವನೋ ಅವನೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯನೆಂದು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸದೆ ತದ್ವಿಪರೀತ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಭಾಜನನಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಅಸಹ್ಯವಾದ ಅವನ ಪ್ರಾಣಗಳಿದ್ದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ಬಗ್ಗಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಕಾಮಧೇನುವಿನಂತೆಯೇ ಇರುವ ಈ ನಂದಿನೀ ಧೇನುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಇತರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಸಂತೈಸಲಾದೀತೆ? ಕಾಮಧೇನುವಿಗೆ ಸಮವಾಗಿರುವ ಈ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ನೀನು ಘಾತಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು, ನೀನು ಪಡೆದಿರುವ ರುವ್ರ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಾನು ಈ ನಂದಿನೀ ಧೇನುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ದೇಹವನ್ನೇ ನೀನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಈ ಧೇನುವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವುದೇ ನ್ಯಾಯ ನೀನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನ

ಪಾರಣೆಗೂ ಲೋಪಬರುವುದಿಲ್ಲ ವಸಿಷ್ಠರ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಗೂ ಲೋಪವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಹತ್ತರ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನೀನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ರಕ್ಷಣೆಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಸ್ತುವು ವಿಕಾಶ ಹೊಂದಲು ಅವಕಾಶಕೊಟ್ಟು ಅದು ನಾಶವಾದ ಬಳಿಕ ತಾನು ಮಾತ್ರ ಗಾಯಹೊಂದದೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾಮಿಯ ಎದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಒಡೆಯನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿರುವ ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ ವಿಷಯವಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನಲು ನೀನು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಾಗದಂತೆ ನಾನು ಅಹಿಂಸ್ಯನೆಂಬುದು ನಿನ್ನ ಭಾವನೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಯಶಶ್ವರೀರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು ಇಂದು ನಂದಿನಿಯನ್ನು ನೀನು ತಿಂದು ನನ್ನ ಈ ದೇಹವು ಉಳಿಯುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಯಶಶ್ವರೀರವು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಆದಕಾರಣ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಯಾಳು ವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿ, ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪಾಠವನ್ನು ಪೂರೈಸು ನನ್ನಂತಹವರಿಗೆ ನಶ್ವರವಾದ (ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ನಾಶವಾಗುವ) ಭೌತ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಸ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಮೈತ್ರಿಯು ಸಂಭಾಷಣ ಮೂಲವೆಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಈ ವನಾಂತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಿಸಿರುವ ಕಾರಣ, ನಾನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ ಭೌತನಾಥನಾದ ಪರಶಿವನ ಅನುಚರನಾದ ನೀನು ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರನಾದ ನನ್ನಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ, ತನ್ಮೂಲಕ ನಮ್ಮಿವರ ಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ಭಗವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು

ಭೌತದೇಹ ರಕ್ಷಣೆಗಿಂತಲೂ ಯಶಶ್ವರೀರಕ್ಕೆ ಕಳಂಕತಟ್ಟದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದ ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ದಿಲೀಪನ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಿಂಹ ರೂಪಿಯಾದ ಆ ಶಿವಕಿಂಕರನು ಅವನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಒಡನೆಯೇ ನಂದಿನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟನು ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ತಂಭದಿಲೀಪನ ಬಾಹುವೂ ಪ್ರತಿಬಂಧ ವಿಮುಕ್ತವಾಯಿತು ದಿಲೀಪನು ಶಸ್ತ್ರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ, ದೇಹಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದು, ತನ್ನ ದೇಹವು ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಆಹಾರವಾಗ

ಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮಾಂಸದ ಉಂಡೆಯೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಸಮ
 ಪಿಸಿದನು ಸಿಂಹವು ಉಗ್ರವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೇಲೆರಗಬಹುದೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ
 ಅಥೋಮುಖನಾಗಿ ಬಗ್ಗಿದ್ದ ಪ್ರಜಾಪಾಲಕನಾದ ದಿಲೀಪನ ಮೇಲೆ ವಿದ್ಯಾಧರರು
 ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕರೆದರು ದಿಲೀಪನು, “ವತ್ಸ! ಮೇಲಕ್ಕೇಳು” ಎಂಬ
 ಅಮೃತವಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೇಲಕ್ಕೇದ್ದನು ಆಗ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಕ್ಷೀರ
 ಸ್ರವದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತ ಜನನಿಯಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ ನಂದಿನೀ ಧೇನುವನ್ನು ದಿಲೀಪ
 ರಾಜನು ಕಂಡನು ಸಿಂಹವು ಅಲ್ಲಿರಲೇ ಇಲ್ಲ ವಿಸ್ಮಿತನಾದ ದಿಲೀಪನನ್ನು
 ಕುರಿತು ನಂದಿನೀಧೇನುವು, “ಎಲೈ ಸಾಧುವೆ! ಮಾಯಾಮಯವಾದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು
 ಕಲ್ಪಿಸಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿದೆ ನನ್ನ ಮಹರ್ಷಿಪ್ರಭಾವ
 ದಿಂದ ಯಮನ ಅಧಿಕಾರವೂ ಕೂಡ ನನ್ನಮೇಲೆ ನಡೆಯದು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ
 ಹಿಂಸ್ರ ಮೃಗಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಲ್ಲವೆ? ವತ್ಸ! ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ
 ಗಿರುವ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ನೀನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಅನುಕಂಪ ಬುದ್ಧಿ
 ಯಿಂದಲೂ ನಾನು ಸುಪ್ರೀತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ ವತ್ಸ! ವರನನ್ನು ಕೇಳು ನಾನು
 ಹಾಲನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಕೂಡಬಲ್ಲವಳೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಡ ನಾನು
 ವ್ರಸನ್ನಳಾದರೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೆರವೇರಿಸಬಲ್ಲೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿತು
 ಅರ್ಥಿಗಳ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಸನ್ಮಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದವನೂ, ಸ್ವಂತ
 ವರಾಕ್ರಮದಿಂದ ವೀರನೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದವನೂ ಆದ ದಿಲೀಪ
 ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಜೋಡಿಸಿ ವಂಶಕರ್ತಾರನೂ
 ಅನಂತ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಸುಪುತ್ರನನ್ನು ತನಗೆ ಸುದಕ್ಕಣಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ
 ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ನಂದಿನೀ ಧೇನುವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು ಸಂತಾನಕಾಮಿ
 ಯಾದಅತನನ್ನು ಕುರಿತು ನಂದಿನೀಧೇನುವು “ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ” ಎಂದು ವರ
 ವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ, “ವತ್ಸ! ಎಲೆಗಳಿಂದ (ದೊನ್ನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ)ನನ್ನ ಹಾಲನ್ನು
 ಕರೆದು ಪಾನಮಾಡು ನಿನ್ನ ಅಭಿಷ್ಟವು ನೆರವೇರುವುದು” ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ
 ಮಾಡಿತು ದಿಲೀಪನು ಆ ರೀತಿ ಮಾಡದೆ, “ತಾಯೇ! ನಿನ್ನ ಕರುವು
 ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದ ತರುವಾಯ ನನ್ನವರು ಹೋಮಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಹಾಲನ್ನು

ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ವಸಿಷ್ಠರ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು-ನಾನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಭೂಮಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಷ್ಕಾಂಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಣಿಸುವವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವೆನು" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅವನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಡಿದ ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನಂದಿನೀ ಧೇನುನಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಅನಂತರ ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಯ ಹೋಮಧೇನುವು ಹಿಮಾಲಯದ ಗುಹೆಯಿಂದ ಹೊರಟು ದಿಲೀಪನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತ ಲೇಶವೂ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ವಸಿಷ್ಠಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿತು. ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲ ಗುರುವಿನಂತಿದ್ದ ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನಂದಿನಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಸಿಷ್ಠ ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಪ್ರಸನ್ನ ಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದ ಆತನ ಸಗುಣವನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಆದನ್ನು ಊಹಿಸಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠನಿಗೆ ದಿಲೀಪನ ಬಿನ್ನಹವು ಪುನರುಕ್ತಿಯೇ ಆಯಿತು. ಗುರುವಿಗೆ ಆದನ್ನು ಬಿನ್ನೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯ ಬಳಿ ಸಾರಿ ಅವಳಿಗೂ ಆದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅವನ ಮುಖಭಾವದಿಂದಲೇ ಆದನ್ನು ಊಹಿಸಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾ ದೇವಿಗೂ ಅದು ಪುನರುಕ್ತಿಯೇ ಆಯಿತು. ಸಾತ್ವಿಕನೂ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳವನಾದ ಸವ್ಯತ್ಸಲನೂ ಆದ ದಿಲೀಪನು ನಂದಿನೀ ಧೇನುವಿನ ಪ್ರೇರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರುವೂ ಕುಡಿದು, ಹೋಮ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ವಿನಿಯೋಗವಾಗಿ ಉಳಿದ ಅವಶೇಷವನ್ನು ತನ್ನ ಶುಭ್ರಯರಸ್ಸನ್ನೇ ತಾನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆಲೆಯಿಂದ ಪಾನಮಾಡಿದನು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲ ವ್ರತಪಾರಣೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ದಿಲೀಪನೂ, ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೂ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಲು ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟರು. ಸಂಯಮಿಯಾದ ವಸಿಷ್ಠನು ಅದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸ್ಥಾನಕಾಲೋಚಿತವಾದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿಸಲು ಸಿದ್ಧವಾದನು. ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಸಹಧರ್ಮಿಯೊಡನೆ ಮೊದಲು ಅಗ್ನಿಗೂ, ಅನಂತರ ಅರುಂಧತೀ ದೇವಿಗೂ, ವಸಿಷ್ಠನಿಗೂ, ಕರುವಿನೊಡಗೂಡಿದ್ದ ನಂದಿನೀಧೇನುವಿಗೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಶುಭ

ಶಕುನಗಳಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಟನು ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಧರ್ಮ ಪತ್ನೀ ಸರ್ಮಿತನಾಗಿ 'ಶ್ರೋತ್ರಾಭಿರಾಮಧ್ವನಿ' ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು ಆ ರಥವು ಕಿವಿಗಿಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತಲ್ಲದೆ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಕುಲುಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ದಿಲೀಪನು ಪೂರ್ಣಮನೋರಥನಾಗಿ ಆ ರಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಸಂತಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ವ್ರತನಿಯಮಾದಿಗಳಿಂದ ಕೃಶನಾಗಿದ್ದರೂ ದಿಲೀಪನು ತೇಜೋನ್ವಿತನಾಗಿದ್ದನು ಬಹುಕಾಲ ಅವನ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದೆ ಮರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ಔತ್ಸುಕ್ಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನನ್ನು ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಇಂದ್ರಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸಂಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಆಯೋಧ್ಯಾನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು ಪುರಜನರು ಅವನನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು ಅದಿಶೇಷನಂತೆ ಬಲಯುತನಾಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ಮತ್ತೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿದನು ಯಥಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳು ಆದರ್ಶರಾಜನು ಎಂಟು ಮಂದಿ ಲೋಕಪಾಲರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವನೆಂಬ ಮತ್ತು ಎಂಟು ಮಂದಿ ಲೋಕಪಾಲರ ಅಂಶಗಳೇ ಆದರ್ಶರಾಜನಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವೆಂಬ ಆಯೋಕ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ರಾಣಿ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಗರ್ಭವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು

ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರಘು ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ

ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದುದರಿಂದ ಪುತ್ರಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯ ಸಖೆ ಜನರಿಗೆ “ಚಂದ್ರಿಕಾ ವ್ರಾದುರ್ಭವ”ವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಆಹ್ಲಾದವಾಯಿತು ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ಕುಲಸಂತತಿಗೆ ನಿದಾನವು ಒದಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಹರ್ಷವುಂಟಾಯಿತು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಆಯಾಸ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಲ್ಪಾಭರಣ ಭೂಷಿತೆಯಾಗಿದ್ದಳು ಅವಳ ಮುಖವು ಲೋಧ್ರ ಪುಷ್ಪದಂತೆ ವೇಲವವಾಗಿ ದ್ದಿತು ಕತ್ತಲೆಯು ಕಳೆದು ಪ್ರಭಾತಕಲ್ಪವಾಗುತ್ತಿರುವ ರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಅವಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ಬೆಳಕು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಎಲ್ಲ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ಕಾಣುವಂತಿದ್ದದೆ) ಕೆಲವೇ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ಮತ್ತು (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಚಂದ್ರನ ವ್ರಕಾಶವಿದ್ದದೆ) ವೇಲವನಾದ ಚಂದ್ರನೂ ಕಾಣುವಂತೆ (ಅಲ್ಪಾಭರಣ ಭೂಷಿತೆಯಾಗಿ ಮುಖವೂ ವೇಲವವಾಗಿದ್ದ) ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದಿತು ಬಯಕೆಗಾಗಿ ಅವಳು ಭಕ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ನಾಸನೆಯನ್ನು (ಅವಳೊಡನೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು) ಎಷ್ಟು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದರೂ ದಿಲೀಪನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಕೂಡಿದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರೆಲ್ಲ ಶೋಷಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದ ಒಣ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯಹನಿಗಳು ಬಿದ್ದಾಗ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಮಣ್ಣಿನವಾಸನೆಯನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ ತೃಪ್ತಿ ಕೊಂಡ ದಿರುವ ಕಾಡಾನೆಯಂತೆ ಅವನೂ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಶುವು (ಎಂದರೆ ರಘುವು) ಮುಂದೆ ದಿಗಂತ ವಿಶ್ರಾಂತರಥನಾಗಿ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನೇಜಯಿಸುವವನಾಗಿದ್ದು ದರಿಂದಭಾವಿಕಾರವಸ್ತುವಾದಮಣ್ಣನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವ ಬಯಕೆಯು ಅವಳಿಗುಂಟಾಯಿತು ಮತ್ತಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವ ಅಭಿಲಾಷೆಗಿಂತಲೂ ಮಣ್ಣನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಅವಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಕಾರಣ * ಮುಂದೆ ತ್ರಿಕರಣ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ತನ್ನ ಸರ್ವವನ್ನೂ

* ಇದೊಂದು ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಅರ್ಥಾಂತರ ಕಲ್ಪನೆ

ಪ್ರಜೆಗಳಸುಖ ಸಂತೋಷ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ತ್ಯಾಗ ಮೂರ್ತಿಯಾಗ ತಕ್ಕ ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಂಟಾಯಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕಾಲದಾಸನ ಕಲಾಭಿಜ್ಞತೆಗೊಂದು ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನವೇ ಸರಿ ಅಖಂಡವಾದ ಅಧಿಪತ್ಯಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಾನುಭವಮಾಡುವ ಇಂದ್ರನಂತೆ ದಿಗಂತ ವಿಶ್ರಾಂತರಥನೆನಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನೂ ಪರಿಪಾಲಿಸುವವನಾಗಿದ್ದ ರಘುವನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಗೆ ಇತರ ಯಾವ ಖಾದ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೂ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಪ್ರಧನತಃ ಈ ವಿಧದ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಂಟಾಯಿತು ಮಗಧ ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ತನ್ನೊಡನೆ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಲಜ್ಜಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಾಗಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ದಿಲೀಪನು ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅವಳ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತನಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಪದೇ ಪದೇ ಅವಳ ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯರನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಕೂಡ ಅಲಭ್ಯವೆನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ ವೀರಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯ ಸಮಸ್ತ ಬಯಕೆಗಳೂ ಆ ಆ ಕೂಡಲೇ ನೆರವೇರುತ್ತಿದ್ದುವು

ಅವಳ ಬಯಕೆಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯು ಮುಗಿದು ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವಳ ಅವಯವಗಳು ಪುಷ್ಟಿಹೊಂದಿ ಅವಳು ರಾರಾಜಿಸಿದಳು ಹಾಗೆ ನವ್ಯತೆ ಹೊಂದಿದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಹೆಣ್ಣೆಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಉದರಿಹೋದ ತರುವಾಯು ಪಲ್ಲವನುಯವಾಗಿ ಪರಿಶೋಭಿಸುವ ಲತೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯನ್ನು ರತ್ನಗರ್ಭದಾದ ವಸುಂಧರೆಯಂತೆ ಯೂ, ಅಗ್ನಿ ಗರ್ಭವಾದ ಶಮಿಯಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ಸಲಿಲವುಳ್ಳ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯಂತೆಯೂ ದಿಲೀಪನು ಭಾವಿಸಿದನು ದಿಲೀಪ ಮಹೀಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಘುವು ಅಮೌಲ್ಯಶೀಲನೂ, ತೇಜಸ್ವಿಯೂ, ಪಾವನ ಸ್ವರೂಪನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಉಪಮಾನಗಳು ಮನೋ

ಹೆರವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿ
ಯಲ್ಲಿ ತನಗಿದ್ದ ಅನುರಾಗಕ್ಕೂ, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮುನ್ನತಿಗೂ,
ತನ್ನ ಭುಜಾರ್ಜಿತವಾದ ದಿಗಂತ ಸಂಪತ್ತಿಗೂ ಪುತ್ರೋತ್ತ
ವವನ್ನು ಕಾಣುವೆನೆಂಬ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದಂಟಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಮಿತ
ಸಂತೋಷಕ್ಕೂ ಅನುರೂಪವಾಗಿದ್ದ ವೈಭವ ವಿಜೃಂಭಣೆಗಳಿಂದ ಯಥಾ
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪುಂಸವನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನು ಅಷ್ಟದಿ
ಕ್ವಲಕರ ಅಂಶದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಗರ್ಭವು ಅಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಗರ್ಭ
ಭಾರದಿಂದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ವ್ರಯತ್ನ ಸೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕಿದ್ದು
(ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ) ಪತಿಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿ
ದ್ದಳು ಅದನ್ನು ಕಂಡು ದಿಲೀಪನು ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಉಪಚಾರಕ್ಕಾ
ಗಿಯೂ, ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತನ್ನ ಅಂಜಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನ ಹಸ್ತಳಾಗಿ
ಅಂಜಲಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ತರಾಕ್ರಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ಹಿಗ್ಗು
ತ್ತಿದ್ದನು ಗರ್ಭಪೋಷಣ ಚಿಕಿತ್ಸಾಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲರಾಗಿದ್ದ ಅಪ್ಪ
ವೈದ್ಯರು ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ
ನೋಡಿಕೊಂಡರು ಅವರು ಸ್ವಸವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕು ಹಿಂದೆಯೂ
ಗರ್ಭಿಣಿಯರನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಾದಲೂ, ಉಪಚಾರದಿಂದಲೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ
ಕುಮಾರ ಭೃತ್ಯಾ⁺ ಎಂಬ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರು

⁺ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಕೊಡುವುದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ
ಲಕ್ಷಣ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನಾದ ಕಾಲಿದಾಸನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆ
ಇದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ

⁺ ಕವಿಕುಲ ಗುರುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವು ಎಷ್ಟು ಉಚ್ಚ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ದ್ದಿತೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಹೆರಿಗೆಗೆ ಮುಂಚಿನ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ
ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು
("ಪ್ರೀ-ನೇಟಿಲ್-ಕೇರ್" ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು) ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಿಗೆ ವರ್ಷ
ಟ್ಟಿದೆ ಇದೇ ಒಂದು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಖೆಯಾಗುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಿದಾಸನ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕತೆಯು ವದಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ ಭಾರತೀಯ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ

ಅವರ ಆದರೋಪಚಾರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾಗಿ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಪ್ರಸವೋ
ನ್ಮುಖಿಯಾಗಿದ್ದಳು ಹಾಗೆ ಪ್ರಸವಕಾಲವು ಸಮಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪೂರ್ಣ
ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳನ್ನು-ಮೇಘಾವೃತವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುವುದರಲ್ಲಿರ
ತಕ್ಕ ಆಕಾಶದಂತಿದ್ದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯನ್ನು-ಕಂಡು ದಿಲೀಪನು ಹರ್ಷಿಸಿದನು
ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯು ಯಥಾಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಹತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ)
ತ್ರಿಸಾಧನವಾದ ಶಕ್ತಿಯು * ಅಕ್ಷಯನೈನಿಸುವ ಅರ್ಧಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯು
ವಂತೆ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದಳು ಆ ಮಗುವಿನ ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚಗ್ರಹ
ಗಳು ಉಚ್ಚವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ್ಯಸಂಪದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು | ಶಿಶು
ಜನನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದುವು ಮನೋಹರವಾದ
ಮಂದಮಾರುತವು ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು ಹೋಮಾಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆಯು
ಬಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು ಸರ್ವವೂ ಶುಭಸೂಚಕವೇ ಆಗಿ
ಶೋಭಿಸಿತು ರಘುವಿನಂತಹ ದಿವ್ಯ ಪುರುಷರು ಅವತರಿಸುವುದು ಲೋಕಾ
ಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ಆದಕಾರಣ, ಆ ಶಿಶುವಿನ ಜನನದಿಂದ (ದೇವತೆಗಳು ಕೂಡ
ಸಂತುಷ್ಟರಾದುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ) ಆ ಬಗೆಯ ಶುಭ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಂ
ದುವು ಸುಜನ್ಮವುಳ್ಳ ಆ ಶಿಶುವು ಸೂತಿಕಾಗೃಹದ ಮೃದುಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ
ಗಿದ್ದಿತು ಅದರ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯ ದೀಪ
ಗಳು ಕೂಡ ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವಾಗಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ದೀಪಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ
ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು

* ತ್ರಿಸಾಧನವಾದ ಶಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು
ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾಶಕ್ತಿಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವೆಂದರ್ಥ ಕೋಶ ದುರ್ಗದಂಡ ಸಂಪತ್ತು
ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ, ಪರಾಕ್ರಮ ಸಂಪತ್ತು ಉತ್ಸಾಹ ಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಮತ್ತು
ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಪತ್ತು ಮಂತ್ರ ಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಮತ

† ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗ್ರಹವು ಉಚ್ಚವಾಗಿದ್ದರೆ ಸೌಖ್ಯವೆಂದೂ, ಎರಡು
ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಚವಾಗಿದ್ದರೆ ಗೌರವ ಲಾಭವೆಂದೂ, ಮೂರು ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಚವಾಗಿ
ದ್ದರೆ ರಾಜ ಪ್ರತಿರೂಪ ಸೌಖ್ಯವೆಂದೂ, ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಚವಾಗಿದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯ
ಸಿದ್ಧಿಯೆಂದೂ, ಐದು ಗ್ರಹಗಳು ಉಚ್ಚವಾಗಿದ್ದರೆ ದೇವತಾ ಪುರುಷನಾಗುವನೆಂದೂ
ಜ್ಯೋತಿಷರ ಫಲನಿರೂಪಣೆ.

ಪುತ್ರಜನನವಾಯಿತೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ಅನ್ಯ ತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಂತೆ ದಿಲೀಪನು ಭಾವಿಸಿದನು ಆ ಸಂತೋಷವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಂದ ಅಂತಃ ಪುರಜನರಿಗೆ-ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ಎರಡು ಚಾಮರಗಳನ್ನೂ ಶಶಿಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ವೇತಚ್ಚತ್ರವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು- ದಿಲೀಪನಿಂದ ಲಭಿಸದಂತಹ ವಸ್ತುಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಆ ಸಂತೋಷ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತನಗೆ ತಿಳಿಸಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅವನು ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಮುಂತಾದ ಮೆಚ್ಚುಗಳನ್ನಿತ್ತು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರದೇಶದ ಪದ್ಮಪತ್ರದಂತೆ ಸ್ತಿಮಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನು ಸುಂದರವಾದ ತನ್ನ ಪುತ್ರಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಿದನು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಡ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನನ್ನು ಕಂಡ ಅವನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಆಯಿತು ಅವನಿಗುಂಟಾದ ಅಪಾರ ಸಂತೋಷವು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು ದಿಲೀಪನು ಸಂಯಮಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದೂ ಅವನಿಂದಲೂ ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗಿ ಅದು ಹೊರಸೂಸಿತು ಪುರೋಹಿತನಾದ ವಸಿಷ್ಠನು ಮುನಿಕರದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ತನ್ನ ತಪೋವನದಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದು ಶಿಶುವಿಗೆ ಜಾತಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದನು ಪಾವನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಯಿಂದ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ನಡೆದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಆ ಶಿಶುವು ಸಾಣೆಯಾಡಿದ ವಜ್ರಮಣಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು ಕೃತಿ ಸುಖವಾದ ಮಂಗಳವಾದ್ಯ ನಿವ್ವನವೂ, ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರ ಪ್ರಮೋದ ನೃತ್ಯಗಳ ಮಂಜುಳಧ್ವನಿಯೂ, ಮಗಧರಾಜ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯ ಪತಿಯಾದ ದಿಲೀಪನ ಆರಮಣೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಚಾರಮಾರ್ಗವಾದ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಆಣೆದು ವಿಜೃಂಭಿಸಿದುವು ಪುತ್ರಜನನವಾದಾಗಲೂ, ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹವಾದಾಗಲೂ ಮತ್ತು ಯುವರಾಜಾಭಿಷೇಕವು ನಡೆದಾಗಲೂ ಆಗಿನ ಸಂತೋಷಸಮಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪರಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಕೆಲವರನ್ನು ರಾಜನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ವಾಡಿಕೆ ಅದರೆ ಪುತ್ರಜನನದಿಂದ ದರ್ಶಿತನಾದ ದಿಲೀಪನು

ಆ ರೀತಿ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಲು ಕಾರಾಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದಲೂ, ದಕ್ಷತೆಯಿಂದಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತನವೇ ಮುಂತಾದ ಅಪರಾಧಗಳಿಗೆ * ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಾರಾಗೃಹದ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡುವುದು ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಶಕ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ, ಪುತ್ರಜನನವಾದಕಾರಣ, ಪಿತೃಮುಣನ ಬಂಧನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಿಲೀಪನು ಹರ್ಷಿಸಿದನು. ವೃದ್ಧಿಪ್ಪರನಾದ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನು ಇದೇ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತನಾಗುವನೆಂದೂ ರಣೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ತೋರಿ ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಪಾರಂಗತನಾಗುವನೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿದನು. ಆದಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಹೆಸರಿರಲೆಂಬಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ರಘುವೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದನು. ಸಮಗ್ರ ಸಂರಕ್ಷಿ ಸೌಕರ್ಯಗಳುಳ್ಳ ದಿಲೀಪನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಆ ಬಾಲಕನು ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದಂತೆ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವ ಬಾಲಕನಾದುದರಿಂದ ದಿನೇ ದಿನ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದನು. ಶಿಶುವಿನ ಅಂಗಾಂಗಗಳೂ ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದಂತೆ ಆಗ ಷಡಾನನನನ್ನು ಕಂಡುಬಂದು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟರೂ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟರೂ ಕಂಡುರಚಿಪುರಂದರರೂ ಹರ್ಷಿಸಿದಂತೆ, ರಘುವನ್ನು ಕಂಡು ಮಗಧರಾದ ಪುತ್ರ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೂ ದಿಲೀಪನೂ ಹೇಗೆಯೂ ಚಕ್ರವಾಕ ವಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ವರಸ್ಪರವಾಗಿದ್ದ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರೀತಿ ಪುಷ್ಕಳಿಯಾದ ಆ ಮಗನಿಗೂ ಭಾಗ ಸಲ್ಲುವುದಾಯಿತು. ಮಗದ್ದೂ ಕೂಡ, ಅವರಲ್ಲಿ ವರಸ್ಪರವಾಗಿ ಪ್ರೇಮವು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿತು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ, ಭಾರತೀಯರು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ ಒಳಗಡೆಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನು ಒರೆದಿರುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗತಿಗಳು.

ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಗೆ ಸೂರ್ಯನೇ ಕಾರಣವೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ಬಹಳ ಮುಚ್ಚಿನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅರಿತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕಿರುವ ಹಲವು ನಿರ್ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು.

ರಘುವು ವರ್ಧಿಸುವಾಗ ನೂತನ ಕಲಿಯುವಂತಾದನು ಆ ಅರ್ಭಕನು ಧಾತ್ರಿಯು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕಲಿಸಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಡುತ್ತಿದ್ದನು, ಅವಳ ಕೈ ಬೆರಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅದರ ಅವಲಂಬನದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು, ಅವಳು ಕಲಿಸಿದಂತೆ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳದುರಿಗೆ ಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅದನ್ನು ಕಂಡು ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಅಮಿತವಾದ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಯಿತು ದಿಲೀಪನು ಮಗನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ರನ್ನ ಮೈಗೆ ಅವೃತ ನೇಚನಾದಂತೆ ಸ್ಪರ್ಶ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಆಗ ಅವನು ಆನಂದ ಪರವಶನಾಗಿ ಅರೆವಾಸಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಚರಕಾಲದ ಮೇಲೆ ತನಗೆ ಲಭಿಸಿದ ಸುತಸ್ಪರ್ಶ ರಸಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಖಿಯಾದನು ಯಥಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ರಘುವಿನ ಚೂಡಾಕರ್ಮವೂ, ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸವೂ ನಡೆದುವು ಅನಂತರ ಅವನು ಕಾಕಸಕ್ಷಧರರಾದ ಮತ್ತು ಸಮಾನ ವಯಸ್ಕರಾದ ಅನಾತ್ಯ ಪುತ್ರರೊಡನೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನು ನದೀ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟು ಸುಂದ್ರವನ್ನು ನೇರುವಂತೆ ಲಿಪಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಅವನು ವಾಹ್ರಿಯ ಪರಿಚಯ ಹೊಂದಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದನು ಗುರುಕ್ರಿಯನಾದ ರಘುವಿನ ಉಪನಯವು ವಿಧಿಪೂರ್ವವಾಗಿ ನೆರವೇರಿತು ಮೇಧಾವಿಯಾಗ ರಘುವಿಗೆ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷರಾದ ಗುರುಗಳು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸಿದರು ಅನರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣಫಲವಾಯಿತು ಎಂತಹ ವಸ್ತುವೋ ಅಂತಹ ಕ್ರಿಯಾ ಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬಂತೆ ಶಿಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಮಹಾ ಮೇಧಾವಿಯಾಗಿದ್ದ ರಘುವು ಏಳು ಬುದ್ಧಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿದ್ದನು

ಏಳು ಬುದ್ಧಿ ಗುಣಗಳು ಅಥವಾ ಧೀಗುಣಗಳು ಇವು - ೧ ಶುಕ್ಲಾಕ್ಷಾಂಕೇಳುವ ಅಭಿಲಾಷೆ (೨) ಶ್ರವಣ ಅಲಿಸಿ ಕೇಳುವುದು (೩) ಗ್ರಹಣ ಕೇಳಿದದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು (೪) ಧಾರಣ ಗುರೂಪದೇಶವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಅಲೋಚಿಸುವುದು (೫) ಉಪಾಸೋತ, ಚರ್ಚಿಸುವುದು (೬) ಅರ್ಥವಿಜ್ಞಾನ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು (೭) ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ : ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ತತ್ತ್ವ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದು

ವಾಯುವೇಗನನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಏಳು ಕುಸುರಗಳನ್ನು ಹೊಡಿದ ರಥದಿಂದ ಚತುರ್ವಿಕ್ಯುಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಅವನು ನಾಲ್ಕು ಸಮುದ್ರಗಳಂತಿರುವ ಚತುರ್ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರಂಗತನಾದನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ರಘುವು “ರುರು” ಎಂಬ ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ತಳಿಯ ಮಹಾಕೃಷ್ಣಸಾರ ವೃಗದ ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿ) ಮಂತ್ರವತ್ತಾಗಿ ಅಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದನು ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ದಿಲೀಪನೇ ಅವನಿಗೆ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಗುರುವಾಗಿಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ದಿಲೀಪನು ವಾತ್ಸಲ್ಯಯುತನಾಗಿ ಅಸ್ತ್ರರಯಿಂದ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ತಂದೆಯು ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ ಅವನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿಸ್ಸೀಮನಾಗಿದ್ದ ಏಕೈಕ ಧನುರ್ವರನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದನು ಸಣ್ಣ ಕರುವು ಮಹಾವೃಷಭವಾಗುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಆನೆಯ ಮರಿಯು ಗಜರೂಪನಾಗುವಂತೆಯೂ, ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದ ರಘುವು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಯೌವನ ಸಂಪನ್ನನಾದನು, ಅವನು ಗಂಭೀರ ಮನೋಹರವಾದ ದೇವದೀಪ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು ರಘುವಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗುವ ವರೆಗೂ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ನಡೆಯಿತು ಅನಂತರ ಕೇಶಖಂಡನದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ದೀಕ್ಷಾವಿಸರ್ಜನೆಯು ನೆರವೇರಿತು ದಿಲೀಪನು ಆ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಕೆಲವರು ರಾಜಕುಮಾರಿಯರನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ಅವನು ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನು ರಘುವತ್ತಿಯರಾದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರು ಸತ್ಪತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಚಂದ್ರನನ್ನು ವರಿಸಿದ ರೂಪಿಣಿಯೇ ಮುಂತಾದ ದಕ್ಷಸುತಯರಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು ಯುವಕನಾದ ರಘುವು ನೋಗದಂತೆ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಲವಾಗಿ ಮಾಂಸಖಂಡಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಾಹುಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆಯಿಂದಲೂ, ದಪ್ಪವಾದ ಕೊರಳಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ್ದನು ಅವನು ತನ್ನ ದೇವದಾರ್ಢ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದಿಲೀಪನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ವಿನಯ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಅಲ್ಪಕನಾಗಿ ಶೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು ನಿಸರ್ಗಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೂ ಪರಿಣತನಾಗಿ

ವಿನಯನಮ್ರನಾಗಿದ್ದ ರಘುವಿಗೆ ದಿಲೀಪನು ಯುವರಾಜ ಪದವಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು ಚರಕಾಲ ತಾನು ವಹಿಸಿದ್ದ ಗುರುತರವಾದ ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಹೊರೆಯು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದಿಲೀಪನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವ ಹೊಂದಿ ರಘುವು ಅವುಗಳನ್ನು ಗೃಹತೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಗುಣಾಭಿಲಾಷಿಣಿಯಾದ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಮೂಲಾಯತನವಾಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನ ರಾಜತ್ವದ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಯುವರಾಜಾಭಿಧಾನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ-ಕಮಲ ಪುಷ್ಪದಿಂದ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗಿಗೆ ಬಂದಂತೆ-ನಿಧಾನವಾಗಿರೂ, ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಬಿಜಯಮಾಡಿದಳು ವಾಯು ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ-ಮೋಡಗಳು ಚದರಿಹೋದ ರಶ್ಮತಿಯು ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ-ಮದೋದಯ ಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ಗಜರಾಜನಂತೆ-ರಘುಸಹಾಯ ಹೊಂದಿದ ದಿಲೀಪನು ದುರ್ಜನರಿಗೂ, ಶತ್ರುಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ದುಸ್ಸಹನಾಗಿ ವರಿಣಮಿಸಿದನು

ಇಂದ್ರ ಸದೃಶನಾಗಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ನೂರು ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ, ಯುವರಾಜನಾದ ರಘುವನ್ನೂ, ಇತರ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಯಜ್ಞಾರ್ಥ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿದನು ಅವನು ತೊಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅವಿಘ್ನವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿ, ನೂರನೆಯ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದನು ದಿಲೀಪನು ನೂರನೆಯ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರೆ ರತಕ್ರತುವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ತನಗೆ ಸಮನಾಗುವನೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಮುಷೇಂದ್ರನು ಅಗೋಚರನಾಗಿ ಬಂದು ಆ ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅದರ ರಕ್ಷಕರಾದ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳ ವಶದಿಂದ

ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಂಪತ್ತಿ ಹೇತುಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಇತರರಲ್ಲಿ ಅರಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವಳು. ಅದುದರಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಗುಣಾಭಿಲಾಷಿಣಿಯೆಂದು ಕವಿಗುವುವು ವರ್ಣಿಸಿದಾನೆ ಗುಣಾಭಿಲಾಷಿಣಿಯಾದ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಭಿನಂದಿಸುವ ದಶಗುಣಗಳಿವು. ಪ್ರಭಾವ, ಶುಚಿತ್ವ, ಮೈತ್ರಿ, ತ್ಯಾಗ, ಸತ್ಯ, ಕ್ಷಮೆ, ಅರ್ಜವ, ಕುಲಶೀಲ, ಮತ್ತು ದನು

ಅಪಹರಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದನು ಯುವರಾಜ ಕುಮಾರನ ಸೈನಿಕರು ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಯಜ್ಞಾಶ್ವನನ್ನಾರೂ ಅಪಹರಿಸಿದರೆಂಬುದನ್ನರಿಯದೆ ವಿಷಾದದಿಂದಲೂ, ವಿಸ್ಮಯದಿಂದಲೂ ಅಪ್ರತಿಭರಾಗಿ ನಿಂತರು ಆಗ ವಸಿಷ್ಠನ ನಂದಿನೀಧೇನುವು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿತು ಅದರ ಪ್ರಭಾವವಂತೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ದಿಲೀಪನಂದನನಾದ ರಘುವು ಅದರ ಗಂಜಳದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡನು ನಂದಿನಿಯ ಪುಣ್ಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟಾಯಿತು ನರದೇವ ಸಂಭವನಾದ ರಘುವು ವರ್ವತ ವಕ್ಷರ್ಭೇದಕನಾದ ಇಂದ್ರದೇವನನ್ನು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡನು ಇಂದ್ರನು ಯಜ್ಞಾಶ್ವನನ್ನು ತನ್ನ ರಥದ ಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು ಅದು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಔದ್ಧತ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಇಂದ್ರನ ಸಾರಧಿಯು ಅದರ ಚಾಪಲ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು ಮಹೇಂದ್ರನ ಮೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೂರು ಬಿಡುಗಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ರಥಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದ್ದ ಹಸಿರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಕಂಡು ರಘುವು ಆತನು ಮಹೇಂದ್ರನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು ರಘುವು ಗಗನ ಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ತನ್ನ ಧೀರ ಸ್ವರದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ-“ಎಲೈ ದೇವೇಂದ್ರನೇ! ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವು ಸಲ್ಲಬೇಕಾದವರಲ್ಲಿ ನೀನೇ ಪ್ರಥಮನೆಂದು ಮನೀಷಿಗಳು ಸದಾ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿತ್ಯದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಫಾತಕ್ಕಾಗಿ ನೀನೇಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ? ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಾದ ನೀನೇ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಯಜ್ಞವಿಫಾತಕರನ್ನು ವಿಕ್ಷೇಪಬೇಕಾದುದು ನ್ಯಾಯ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಚಾರಿಗಳ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನೀನೇ ವಿಘ್ನರೂಪನಾಗಿ ನಿಂತರೆ ಕರ್ಮವಿಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಚ್ಯುತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಲೈ ಮಹೇಂದ್ರನೇ! ಈ ಮಹಾ ಕೃತುವಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಈ ಅಶ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು.

ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರುತಿಪಥವನ್ನು *ತೋರಿಸತಕ್ಕವರಾಗಿರಬೇಕೇ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸತಕ್ಕವರಾಗಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲ” ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ರಘುವಿನ ಪ್ರಗಲ್ಭ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ಮಯಹೊಂದಿ ದಿವೌಕಸರ ಅಧಿಸತಿಯಾದ ಮಹೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ, “ಎಲೈ ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಮಾರನೆ! ನೀನು ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲ ನಿಜವೇ ಆದಾಗ್ಯೂ, ಯಶೋಧನರಾದ ನಮ್ಮಂತಹವರು ರತ್ನಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ವಿಾರಿಸದಂತೆ ನಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ. ಈ ನೂರನೆಯ ಮಹಾ ಕ್ರತುವನ್ನೂ ಪೂರೈಸಿ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು, ಶತಕ್ರತುವೆಂದು ಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನೂ ವಿಾರಿಸಲುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂಬ ಹೆಸರು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೀಸಲು, ಅದೇರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರು ತ್ರ್ಯಂಬಕನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೀಸಲು ಅವೆರಡು ಹೆಸರುಗಳೂ ಮತ್ತಾವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶತಕ್ರತುವೆಂಬುದು ನನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೀಸಲಾಗಿ ಮುನಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿರುವ ಹೆಸರು ಈ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳೂ ನಮ್ಮ ಮೂವರಿಗೇ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ತಾನೂ ಶತಕ್ರತುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಈ ನೂರನೆಯ ಕ್ರತುವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಕಾರಣ, ಸಗರನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಕಪಿಲ ಮಹರ್ಷಿಯನ್ನೇ ನಾನೂ ಅನುಕರಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತಂದಿದ್ದೇನೆ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಪಡೆಯುವ ನಿನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಇನ್ನು ಸಾಕು ನೀನು ಸಗರ ಪುತ್ರರ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಡ ಅವರಂತೆ ವಿನಾಶಮೂಲ

* ಶ್ರುತಿಪಥವೆಂದರೆ ವೇದ ವಿಹಿತವಾದ ಸದಾಚಾರ ಮಾರ್ಗ ವೆಂದರ್ಥ

! ಸಗರನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಕಪಿಲ ಮಹರ್ಷಿಯು ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಜಿಟ್ಟವನು ಇಂದ್ರನೇ ಕಪಿಲ ಮಹರ್ಷಿಯು ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ಪದವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೇವಲ ಭೋಗರತರು ಕಾಯಾವಾಚಾನಸೂ ಹೀಗೆ ಕುಟಿಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಕವಿಗಿರುವ ವಿಡಂಬನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ತತ್ಕಾಲ ಶೀಲರಾದ ಸೂರ್ಯವಂಶದವರು ಭೋಗಶೀಲನಾದ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ವಾದ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿ ವೃಥಾ ಮರಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಡ” ಎಂದು ರಘುವಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು

ಯಜ್ಞಾಶ್ವ ರಕ್ಷಕನಾದ ಯುವರಾಜ ರಘುವು ಮಹೇಂದ್ರನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನಕ್ಕನು, ಅಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ‘ಇದೇ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಧರವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೋ ಈ ರಘುವನ್ನು ಜಯಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಧರವು ನೆರವೇರಲಾರದು” ಎಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಒಡನೆಯೇ ರಘುವು ಇಂದ್ರನ ಕಡೆಗೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತ ಧನಸ್ಸಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಿನಾಕಿಯನ್ನು ನುಕರಿಸಿ ‘ಅಲೀಢ’ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಸೆಡೆತು ನಿಂತನು * ರಘುವಿನ ಧಾಸ್ಯಮಯವಾದ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಬಾಣಾಹತನಾದಂತೆಲ್ಲ ಮಹೇಂದ್ರನು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ, ಎಂದೂ ನಿರರ್ಥಕವಾಗದ ಅಮೋಘ ಸಾಯಕವೊಂದನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೂಡಿದನು ಭಯಂಕರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ರುಧಿರೋಚಿತವಾದ ಆ ಬಾಣವನ್ನು ಮಹೇಂದ್ರನು ರಘುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು ಆ ಬಾಣವು ವೇಗವಾಗಿ ಬಂದು ರಘುವಿನ ಭುಜಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನಾಟಕೋಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಅನಾಸ್ವಾದಿತವಾಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ರಕ್ತವನ್ನು ರುಚಿನೋಡುವ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ-ಎಂಬಂತೆ ರಘುವಿನ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಿತು ಕುಮಾರ ವಿಕ್ರಮನಾದ ಕುಮಾರನೂ ಸಹ (ರಘುವೂ ಸಹ), ಐರಾವತಾ ಸ್ಥಾಲನ ಕರ್ಕಶವಾದ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಶಚೀದೇವಿಯ ಕನ್ನೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಮಕರ ಪತ್ರದಿಂದ ಅಂಕಿತವಾಗಿದ್ದ ಮಹೇಂದ್ರನ ತೋಳಿನೊಳಕ್ಕೆ ಸ್ವನಾಮಾಂಕಿತವಾಗಿದ್ದ ಬಾಣವನ್ನು ನಾಟಿಸಿದನು ರಘುವು ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿದ್ದ “ಅಶನಿ” ಎಂಬ ಶರದಿಂದ ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಸಿದನು ರಘುವು ಸುರಲೋಕ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೂದಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ

* ಬಲಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಗಿಸಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಟ್ಪು ಎಡ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಸೆಡೆತುನಿಲ್ಲುವ ಭಂಗಿಗೆ ‘ಅಲೀಢ’, ಭಂಗಿಯೆಂದು ಹೆಸರು

ದ್ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ * ಮಹೇಂದ್ರನು ಕೆರಳಿ, ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲವೇ
 ಸ್ತಿಸಿದನು ಅನೋನ್ಯ ಜಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅನಂತರ
 ಘೇರವಾದ ತುಮುಲ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಲಾರಂಭವಾಯಿತು ರೆಕ್ಕೆಗ
 ಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ರಘುವಿನ
 ಕಡೆಗೆ ಕೆಳಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಮಹೇಂದ್ರನ ಕಡೆಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೂ ಹಾರಾಡುತ್ತ
 ಘಾತಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಇಂದ್ರನ ಕಡೆಯವರಾದ ಸಿದ್ಧರೂ ರಘುವಿನ ಕಡೆಯವ
 ರಾದ ಸೈನಿಕರೂ ತಟಸ್ಥರಾಗಿ ಆ ತುಮುಲ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು
 ಸಂತತವಾಗಿ ಮಹೇಂದ್ರನು ಅಸ್ತ್ರವೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದರೂ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ
 ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯೂ ಆದ ರಘುವನ್ನು ಸೋಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ
 ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಬಾಣಶ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಕೈ
 ಯಿನ ದಿವ್ಯ ಧನಸ್ಸು ಮಧಿತವಾದ ಸಮುದ್ರಗಂತೆ ಧೀರನಾದದಿಂದ ಕೂಡಿ
 ಹರಿಚಂದನಾಂಕಿತವಾದ ಅವನ ಮೊಳಕೈ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿ ಗೈಯುತ್ತಿ
 ದ್ದಿತು ರಘುವು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಹರಿತವಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ
 ಮೊಂದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಮಹೇಂದ್ರನ ದಿವ್ಯ ಧನಸ್ಸಿನ ಶಿಂಜನಿಯನ್ನು
 ಕತ್ತರಿಸಿದನು ಆಗ ಮಹೇಂದ್ರನು ವಿವೃದ್ಧ ಮತ್ಸರನಾಗಿ ತನ್ನ ಚಾಪ
 ವನ್ನು ಬಿಸುಟು ತನ್ನ ಪ್ರಬಲ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಪ
 ವರ್ತ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದು
 ಧಳಧಳಿಸುವ ಪ್ರಭಾಮಂಡಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ
 ದನು. ಮಹೇಂದ್ರನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ವಜ್ರಾಯುಧವು ರಘುವಿನ ವಕ್ಷ
 ಸ್ಥಲವನ್ನು ಘಾತಿಸಿತು ವಜ್ರಾಘಾತದಿಂದ ರಘುವು ಕೆಳಕ್ಕೂರುಳಿದನು
 ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಸೈನಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಕಂಬನಿ ಸುರಿಸಿದರು ಕ್ಷಣಕಾಲ
 ದಲ್ಲಿ ರಘುವು ನೋವನ್ನು ಒತ್ತರಿಸಿ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕಾಳಗ
 ಕೊಡಲು ಅನುವಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತನು ಸೈನಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಅನಂದಘೋಷ
 ಮಾಡಿದರು.

* ಧ್ವಜವು ಎಷ್ಟು ಪುತ್ರವು ದುಡೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಇಂದ್ರನ
 ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕಾಲಿದಾಸನು ತನ್ನ ಕಾಲದ ಭಾವನೆಯನ್ನೇ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ರಘುವು ಹಾಗೆ ವಜ್ರಾಹತನಾಗಿ ಘಾಸಿಹೊಂದಿದ್ದು ಕೂಡ, ಶಸ್ತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ ನಿಷ್ಕೂಲನಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದ ಶತ್ರು ಮಹೇಂದ್ರನೊಡನೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಚಿರಕಾಲ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತ ನಿಂತನು. ತನ್ನ ವಜ್ರಘಾತದಿಂದ ವೃತ್ತಾಸುರ ನಂತಹ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದ ಮಹೇಂದ್ರನು ರಘುವಿನ ವೀರ್ಯಾತಿಶಯವನ್ನು ಕಂಡು ಹರ್ಷಿಸಿದನು. ಗುಣಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸರ್ವರೂ ಮಣಿಯುವರು, ಗುಣಗಳೇ ಪದವಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಡುವುವು ಸ್ವಯಂ ವೀರನಾಗಿರುವವನೇ. ವೀರನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಹರ್ಷಿಸಬಲ್ಲನು ಆದಕಾರಣ, ರಘುವಿನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸುಪ್ರೀತನಾದ ಮಹೇಂದ್ರನು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು, “ನನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧವು ಪರ್ವತಗಳ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಕೂಡ ಅರಿಯದ ಷ್ಪಸಾರವತ್ತಾದುದು. ವಜ್ರಾಯುಧ ಪ್ರಯೋಗವಾದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಬದುಕಿದವರು ಇದುವರೆಗೆ ನಿನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೊರತು ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಕಂಡು ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಯಜ್ಞಾಶ್ವವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೇನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೇಳು. ನಾನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದನು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ರಘುವು ಸುವರ್ಣ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಪತ್ರಭಾಗವುಳ್ಳ ಕೂರಂಬನ್ನು ಆರೇವಾಸಿಯಾಗಿ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಸೆಳೆದಿದ್ದನು. ಅವನ ಬೆರಳುಗಳು ಆ ಕೂರಂಬಿನ ಸುವರ್ಣ ಪುಂಖದ್ಯುತಿ ರಂಜಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಶೂರನೂ, ಸಾತ್ವಿಕನೂ, ಪ್ರಿಯವಚನಗಳನ್ನಾಡುವ ಮಧುರ ಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆಗಿದ್ದ ರಘುವು ಆ ಬಾಣವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಹಿರಿಯದೆ ಬತ್ತಳಿಕೆಯೊಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ, “ಪ್ರಭೋ ಸುರೇಶ್ವರ! ಯಜ್ಞಾಶ್ವವು ಬಿಡಲ್ಪಡತಕ್ಕುದಲ್ಲವೆಂದೇ ನೀನು ಭಾವಿಸಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ, ನಿರಂತರ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಳೆದಿರುವ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಯಜ್ಞವಿಧಿಯು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿದ್ದರಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಯಜ್ಞದ ಪೂರ್ಣ ಫಲವೂ ಲಭಿಸುವಂತೆ ನಿಯೋಜಿಸು ಎಲೈ ಲೋಕೇಶನಾದ ಇಂದ್ರನೆ! ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕರ್ಮ ನಿರತನಾಗಿರುವ ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಈಗ ಯಜ್ಞಶಾಲಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ, ಆದಕಾರಣ, ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ಅತನು ಅಪ್ರಾಪ್ಯನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ,

ನಾನು ಆತನಿಗೆ ಈ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ, ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಯಜ್ಞಾದೀಕ್ಷುಂಕ್ಷಿರುವ ಆತನಿಗೆ ನಿನ್ನ ಕಡೆಯವರೇ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ವಿಧಾಯಕ ಮಾಡು” ಎಂದನು. ಮಹೇಂದ್ರನು ಅವಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿ ತಾನು ಬಂದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಸುದಕ್ಷಿಣಾ ಸೂನುವಾದ ರಘುವೂ ಕೂಡ, ತನಗೆ ವಿಜಯಲಾಭವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವು ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅಷ್ಟೇನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗದೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಿಲೀಪನ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ತೆರಳಿದನು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಇಂದ್ರನ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ಶಾಸನಹಾರಿ ಪುರುಷನಿಂದ ಇಂದ್ರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ ದಿಲೀಪನು ವಜ್ರಾಯುಧದ ಆಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಣಾಂತಿಕ ವಾಗಿದ್ದ ರಘುವಿನ ಮೈಯ್ಯನ್ನು ಹರ್ಷಜಡವಾದ ಕೈಯಿಂದ ಸವರಿ, ಅವನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದನು. ದಿಲೀಪ ಕ್ಷೇತ್ರಶ್ವರನು ತಾನು ದೇಹ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮಹಾ ಶತ್ರುಗಳ ಸೋಪಾನಪಂಗ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹರ್ಷಿಸಿದನು.

ಅನಂತರ ದಿಲೀಪನು ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಿಂದ ನಿವೃತ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ಯುವಕನಾದ ರಘುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಚ್ಛತ್ರ ಮುಂತಾದ ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮುನಿನನ ತರುಚ್ಛಾಯೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲು ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು. ಗಳಿತ ವಯಸ್ಕರಾದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶೀಯರಿಗೆ ವನಗಮನವು ಕುಲವ್ರತ

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರಘುದಿಗ್ವಿಜಯ

ಯುವರಾಜನಾಗಿದ್ದ ರಘುವು ತನ್ನ ತಂದೆಯು ತನಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ದಿನಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸೂರ್ಯದತ್ತವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗಿ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಚಕ್ಷಣಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಿದನು. ದಿಲೀಪನ ತರುವಾಯ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಘುವು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳು ಮೂಡಿದುವು. ದಿಲೀಪನು ಜೀವಿಸಿದ್ದಾಗಲೇ ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಸೂಯಾಗ್ನಿಯು ರಘುವಿಗೆ ರಾಜ್ಯವು ದೊಡನೆಯೇ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಉರಿದಿದ್ದಿತು. ರಘುವಿನ ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದಂಟಾದ ನವಾಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಂಡು ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ರಾಜದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುವ ಇಂದ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಂದ ನಲಿದಾಡಿದರು. ಗಜಗಮನನಾದ ರಘು ಮಹಾರಾಜನು ಪಿತೃದತ್ತವಾದ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಅರಿಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಷ್ಠಾಪ್ಯವಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡನು. ರಘುಸಮಾಪ್ತನು ಪ್ರಜಾರಂಜನ ಪರಾಯಣನಾಗಿ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಿಂದ್ರ ಪ್ರಭುತ್ವಮಾಡಲುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತನಾದನು. ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಅಗೋಚರಳಾಗಿ ಕಮಲದ ಬೆಳುಗೊಡೆಯನ್ನು ಅವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದು ಕೃಪೆಮಾಡುತ್ತಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿತು. ಕವಿಗಳ ಮತ್ತು ವಂದಿನಾಗಧರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಅವನನ್ನು ಬಳಸಾರಿ ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಪಾರದ ಮೂಲಕವೇ ಅವನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಬೋಧೆಮಾಡುತ್ತಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿತು * ಹಿಂದೆ ಮನುಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಮಾನ್ಯರಿಂದ ಪಾಲಿತಳಾಗಿದ್ದ ವಸುಂಧರೆಯು ರಘುವಿನ

* ಕವಿಯು ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಉತ್ತೇಜಿತೆಯು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠರಾದ ಧರ್ಮಶೀಲರಿಗೆ ದೈವಕೃಪೆಯಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾವ ಸನ್ಮಾಟನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಲಿತಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿದಳು ರಘುವು ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕೂಡ, ಅತ್ಯುಷ್ಣವೂ ಅಧವಾ ಅತಿಶೀತಲವೂ ಇಲ್ಲದ ದಕ್ಷಿಣಾನಿಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಅಧವಾ ಅತಿ ಕ್ರೂರವಾಗಿಯೂ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸದೆ ಅಪರಾಧದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯವೋ ಅಷ್ಟು ದಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನು ಆ ಬಗೆಯ ಯುಕ್ತದಂಡನೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿ ಕೊಂಡನು ದಿಲೀಪನಿಗಿಂತಲೂ ಗುಣಾಧಿಕನಾದ ರಘುವಿನ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮೈಖರಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ - ರಸವತ್ತಾದ ಮಾವಿನ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಂಡ ಮೇಲೆ ಮಾವಿನ ಮರದ ಪುಷ್ಪೋದ್ಗಮವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಾಗಿನ ಔತ್ಸುಕ್ಯವು ಕಡಮೆಯಾಗುವಂತೆ - ದಿಲೀಪನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಔತ್ಸುಕ್ಯವು ಕಡಮೆಯಾಯಿತು ರಾಜನೀತಿಜ್ಞರು ನವನೃಪತಿಯಾದ ರಘುವಿನ ಮುಂದೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನೂ ಕೂಟ ಯುದ್ಧದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನೂ ಮಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಅವನು ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಹೊಸರಾಜನಾದ ರಘು ಮಹಿಮಾಲಿನ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೂ ನವೀನತೆಯಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿಯೇ ಕಾಣಲುಪಕ್ರಮಿಸಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಯಿತು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಗುಣಗಳು ಕೂಡ ಉತ್ಕರ್ಷಹೊಂದಿ ನವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದುವೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿತು ಅವನ ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಿಚಕ್ಷಣಿಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ರಾಜ್ಯಭಾರವು ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ಆಹ್ಲಾದ ವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಅನ್ವರ್ಧನಾಮಥೇಯನು ಸಂತಾಪಕರನಾಗಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ತಪನನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನೂ ಅನ್ವರ್ಧ ನಾಮಥೇಯನು ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಕೃತಿರಂಜನೆಯ (ಎಂದರೆ ಪ್ರಜಾರಂಜನೆಯ) ಕಾರಣದಿಂದ ರಾಜಾ ರಘುವೂ ಅನ್ವರ್ಧನಾಮಥೇಯ

ನಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು ಅವನ ಲೋಚನಗಳು ಕರ್ಣಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತ
 ಗಳೆನಿಸಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದುವು ಅದು ದಿಟವೇ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ
 ಅವನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ದರ್ಶಿಯೂ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ
 ರೂವದ ಒಳಗಣ್ಣಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಅವನು ಪಡೆದಿದ್ದನು ಹೀಗೆ
 ಒಳಗಣ್ಣು ಹೊರಗಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ
 ಚಕ್ಷುವಾಗಿ ಪರಿಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ಶೋಭೆಯ
 ಜೊತೆಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗನುಸಾರವಾದ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ರೂಪದ ಆಂತರಿಕ
 ಶೋಭೆಯೂ ನೆಲಸಿದ್ದಿತು ನೂತನ ಪ್ರಭುವಾದ ರಘುವು ಶಿಷ್ಯರನ್ನು
 ಅನುರಂಜನ ಮಾಡಿ, ದುಷ್ಕರಿಗೆ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಒಟ್ಟು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೇ
 ಶಾಂತಿಯು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು

ಆ ವೇಳೆಗೆ, ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಮಲ ಪುಷ್ಪಗಳುಸಮೃದ್ಧವಾ
 ಗಿರುವಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ಶರದೃತುವು ಬಂದಿತು ಅದುದಿಗ್ವಿಜಯಕಾಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ
 ಎರಡನೆಯರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಾದಂತಿದ್ದಿತು ಮಳೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ
 ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ವಿಜಯಯಾತ್ರಿಗೆ ಮಾರ್ಗವಾಯಿತು
 ನೀರಲ್ಲಿ ಬರಿದಾಗಿ ಮೋಡಗಳು ಹಗುರವಾಗಿದ್ದುವು ಆದಕಾರಣ, ರಘುವಿನ
 ಭೂ ಸಂಚಾರವೂ ಸೂರ್ಯನ ಆಕಾಶ ಗಮನವೂ ಸುಲಭವಾದುವು ಪಂಡಿತ
 ನಾದ ರಘುವಿನ ಪ್ರತಾಪವೂ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನ ಆತಪವೂ ದಿಕ್ಕುನಿರ್ದಿಕ್ಕು
 ಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಸಿಸಿದ್ದುವು ವರ್ಷಾಕಾಲವು ಪೂರೈಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಹೇಂದ್ರನು
 ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು (ಎಂದರೆ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು) ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದನು ರಘುವು ತನ್ನ
 ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು ಉಭಯತ್ರರು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೂ
 ಪ್ರಜಾಪ್ರಯೋಜನವೇ ಉದ್ದೇಶ (ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸಿನ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು
 ಕಾಣಿಸಿದಾಗ ಸುವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಯೋಜನ, ರಘುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ
 ದನುಸ್ಸು ಕಾಣಿಸಿದಾಗ ಅವನ ದಿಗ್ವಿಜಯದಿಂದ ಶತ್ರುಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರ ಮತ್ತು

‘ರಾಜಾ ಪ್ರಕೃತಿರಂಜನಾತ್’-ಪ್ರಜಾರಂಜನ ಪರಾಯಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ
 ಮಾತ್ರವೇ ರಾಜನೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಜಾರಂಜನೆ ಮಾಡದವನು ರಾಜನೆಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ
 ಅರ್ಹನಲ್ಲ

ಅರ್ಧಪ್ರಾಪ್ತಿ ಹೀಗೆ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಜಾಪ್ರಯೋಜನವೇ ಉದ್ದೇಶ) ಶ್ವೇತ ಚ್ಛತ್ರದಿಂದಲೂ, ಶ್ವೇತ ಚಾಮರಗಳಿಂದಲೂ ರಘುವು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದನ್ನು ಕಂಡು ಶರದೃತುವು * ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿತು ಬಿಳಿಯ ಕಮಲ ರೂಪದ ಶ್ವೇತ ಚ್ಛತ್ರದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ನೊದೆ ಹುಲ್ಲಿನ ರೂಪದ ಚಾಮರಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಅದು ಅನುಕರಣ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿತು. ಆದರೆ ಆ ಅನುಕರಣವು ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸಾದ ಸುಮುಖನಾಗಿದ್ದ ರಘುವೂ, ನಿರ್ಮಲ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಶರಚ್ಚಂದ್ರನೂ ನೋಡುವವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮರಸ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಘುವಿನ ಧನಳ ಕೀರ್ತಿಯು ಹೆಸಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕಮಲಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಧನಳಮೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹಕ್ಕಿಗಳು ಬಂದು ಬತ್ತದ ತೆನೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಹೋಗದಂತೆ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬತ್ತದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಸ್ಯಪಾಲಕಿಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಾದ ರಘುವಿನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಗೀತೆಗಳನ್ನೂ, ಅವನ ಯಶೋಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶರದೃತು ಸೂಚಕವಾಗಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರವು ಉದಯಿಸಿತು. ವಾಸೀತಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನದೀನದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಯಿತು. ರಘುವಿನ ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆಯು ಸಮಾಪಿಸಿದುದರಿಂದ ಸೋಲನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಶತ್ರುಗಳ ಮನಸ್ಸು ಕದಡಿಹೋಯಿತು. ರಘುವಿನ ಆನೆಗಳು ಸಪ್ತಪರ್ಣ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮದಗಂಧಿ ಪುಷ್ಪಗಳ ವಾಸನೆಯನ್ನಾಘ್ರಣಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ತಾವೂ ಮಂಜಲವನ್ನು ಶ್ರವಿಸಿದುವು. ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಪರಾಕ್ರಮವೂ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ

* ಕಾಲಿದಾಸನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಶರದೃತುವರ್ಣನೆಯು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚ್ಯರೂಪರು "The graphic picture of autumn given in stanzas 11-24 is so accurate that it cannot fail to appeal to any one who has marked the seasonal changes in India" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ರಘುವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿದುವು ಆದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟಬಹುದಾದಷ್ಟು ಅಳದ ನೀರುಳ್ಳ ನದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕೆಸರಿಲ್ಲದ ಸಂಚಾರ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಶರದೃತುವೇ ಅವನನ್ನು ಅಗತ್ಯಾಾಗಿ ಚೋದಿಸಿತು

ವಿಜಯ ಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ರಘುವು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಗಜಾದಿಗಳಿಗೆ “ನೀರಾಜನಾವಿಧಿ” ಯೆಂಬ ಶಾಂತಿಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸಿದನು, ಹೋಮಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿದನು ಬಲಗಡೆಗೆ ವಾಲಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯು ಜಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅವನಕ್ಕೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ರಘುವು ಶತ್ರುಭೀತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ತಕ್ಕಷ್ಟುಸೈನ್ಯ ಬಲವನ್ನಿಟ್ಟು ಭದ್ರಗೊಳಿಸಿದನು ತನ್ನರಾಜ್ಯದ ಗಡಿನಾಡುಗಳ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದನು ಅನಂತರ ಷಡ್ವಿಧ ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ದಿಗ್ವಿಜಯೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು ಪ್ರಯಾಣಹೊರಟ ರಘುವನ್ನು ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರದ ವಯೋವೃದ್ಧಿಯರಾದ ಸುಸುಂಗಲಿಯರು—ಸಮುದ್ರಮಧನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳ ಹೆನಿಗಳು ಮಂದರ ಪರ್ವತದಿಂದ ಹಾರಿ ನಿಷ್ಕುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ—ರಘುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಲಾಜಾಂಜಲಿಗಳನ್ನೆರಚಿ ಅಶೀರ್ವದಿಸಿದರು ಇಂದ್ರಸದೃಶನಾದ ರಘುವು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ವಿಜಯಯಾತ್ರಿ ಹೊರಟನು ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತನ್ಮೂಲಕರಘುವು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೋ—ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ರಥಗಳ ಚಕ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಆನೆಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಕೆಂಧೂಳು ಆಕಾಶವನ್ನಣೆದು, ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಭೂಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ಮೇಘಸದೃಶವಾದ ಮತ್ತು ಗಜಗಳು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೂತಲವು ಅಂತರಿಕ್ಷಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರತಾಪದ ಖ್ಯಾತಿಯು ಅಗ್ರಗಾಮಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು ಆದರ ಹಿಂದೆ ಸೈನಿಕರ ಕಲಕಲಧ್ವನಿ

ಯು ಹೆಚ್ಚಿತು ಅನಂತರ ಧೂಳು ಮುಂದುವರಿಯಿತು ಆ ಬಳಿಕ ಹತ್ತಿಶ್ವಾದಿ
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯವು ಮುಂದೆ ನಡೆಯಿತು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಗಳ
ರೂಪದಲ್ಲಿ ರಘುಬಲವು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು

ಅಪಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಅಮಿತ ಸಾಧನಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ
ಲೂ ನಿರ್ಜಲಸ್ಥಾನಗಳು ಜಲಸಮೃದ್ಧವಾಗುವಂತೆಯೂ, ನೌಕೆಗಳಿಂದ
ದಾಟಬೇಕಾದ ನದಿಗಳನ್ನು ಸುಖವಾಗಿ ದಾಟುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆಯೂ
ದುರ್ಗಮವಾದ ವಿಪಿನಗಳು ನಿರ್ವೃಕ್ಷಗಳಾದ ಸಮಪ್ರದೇಶಗಳಾಗುವಂತೆಯೂ
ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸಿ ರಘುವು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನೊದಗಿಸಿ
ದ್ದನು ಚತುರಂಗಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಅವನು
ಮೊದಲು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು ಅಪಾರ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ
ಪೂರ್ವಸಾಗರದ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ರಘುವು ಹರನ ಜಟಾಜೂಟದಿಂದ
ಹೊರಟ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದ
ಭಗೀರಥನನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದನು ರಘುವಹಾರಾಜನು ಶತ್ರುರಾಜರುಗಳನ್ನು
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ದಿಂಡುಗೆಡಿಸಿ ಅವರಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು
ಅವನು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಅನೇಕ ಪೌರಸ್ತ್ಯರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ ತಾಲ
ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಶ್ಯಾಮಲವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಗರ ತೀರವನ್ನು ಸೇರಿದನು
ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಮಲೆತುನಿತವರ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅವನು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ
ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು ವಂಗದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿದ್ದ ಸುಹ್ರನಾಡಿನ ಜನರು
ಅದನ್ನರಿತು—ಪ್ರವಾಹಬಂದಾಗ ಬಾಗಿ ಬಾಳುವ ಜೊಂಡಿನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ
“ವೈತಸೀ ವೃತ್ತಿ”ಯನ್ನನುಸರಿಸಿ—ನಮ್ಮರಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಖಸಿಕೊಂಡರು.
ತಮ್ಮ ನೌಕಾಬಲದಿಂದ ತನ್ನನ್ನೆದುರಿಸಿದ ವಂಗರಾಜ್ಯದವರನ್ನು ವೀರಾಗ್ರಣಿ
ಯಾದ ರಘುವು ಸೋಲಿಸಿ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಜಯ
ಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿದನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋದ ವಂಗ ಪ್ರಾಂತದ
ರಾಜರುಗಳು ರಘುವಿಗೆ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ
ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಅವನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆದು, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳ

ನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ಅವನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಮಣಿದರು ಬೇರುಸಹಿತವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ಬೇರೆಕಡೆ ನಾಟಹಾಕಿದ ಬತ್ತದ ಗಿಡಗಳು ತೆನೆಯಭಾರದಿಂದ ಬಾಗಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವಷ್ಟೆ ಅದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಯುದ್ಧದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾದರೂ ತಮಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ನೆಲೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ರಘುವಿಗ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು ಅವನು ಅನಂತರ ಸೇನಾಸಮೇತನಾಗಿ—ಅನೆಗಳ ಸೇತುವೆಯ ಮೂಲಕ—ಕಪಿಶಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಉತ್ಕಲರಾಜರು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕಳಿಂಗಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಡೆದನು ಕಳಿಂಗರಾಜನು ಗಜಸೇನೆಯೊಡನೆ ರಘುವನ್ನೆದುರಿಸಿ ಘೋರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ, ಸುರೇಂದ್ರನನ್ನೆದುರಿಸಿದ ಮಹೇಂದ್ರಪರ್ವತದಂತೆ, ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದನು ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ರಘುವುಹಾರಾಜನು ಶತ್ರುಗಳ ಬಾಣವರ್ಷವನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಜಯಶ್ರೀಯನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನ ಸೈನಿಕರು ವಿಳಯದೆಲೆಗಳ ದೊನ್ನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಾರಿಕೇಳಾಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರು ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ವ್ರತೈಕವಾಗಿ ಒಂದು ಪಾನಶಾಲೆಯನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಆಗ್ಗೆ ಅವರು ಶತ್ರುಗಳ ಯಶಸ್ಸನ್ನೇ ಹೀರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು ರಘುವುಹಾರಾಜನು ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಜಯಶೀಲನಾಗಿದ್ದನೇ ಹೊರತು ರಾಜ್ಯಲೇಭದಿಂದಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ, ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯಾಗಿ ತಾನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮಹೇಂದ್ರನಾಥನಾದ ಕಳಿಂಗರಾಜನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಆಶೆಯಿರಲಿಲ್ಲ ಅವನು ತನಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದ ಕಳಿಂಗರಾಜನನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪೌರಸ್ತ್ಯರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ರಘುವು ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದನು ಫಲಭಾರದಿಂದ ಜಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಡಿಕೆ ತೋಟಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮುದ್ರ ತೀರವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ರಘುವುಹಾರಾಜನು ಮುಂದೆ ನಡೆದನು ಆ ಬಳಿಕ ಅವನೂ ಅವನ ಸೈನಿಕರೂ ಕಾವೇರೀತೀರಕ್ಕೆ ಹೋದರು ಸೈನಿಕರಲ್ಲರೂ

ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾವೇರೀನದಿಯಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರು ಆನೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಾವೇರೀನದಿಯಲ್ಲಿ ಈಜುವುವು ಅವುಗಳ ಮದಜಲವು ಸುಂದುವರಿಂದ ಕಾವೇರೀನದಿಯ ನೀರಿಗೆ ಅದರ ವಾಸನೆಯು ವ್ಯಾಪಿಸಿತು ಜೈತ್ರಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟ ರಘುವು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರು ತಕ್ಕಷ್ಟು ದೂರದ ವರೆಗೆ ಸಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಲಯಾದ್ರಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಡುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು ಅಲ್ಲಿ ಮೆಣಸಿನ ತೋಟಗಳಿದ್ದವು ಮೆಣಸಿನ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಗಿಳಿಗಳು ಹಾರಿ ಬಂದು ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದವು ಕುದುರೆಗಳ ಮುರಪುಟಗಳಿಗೆ ತಗಲಿ ಅವುಗಳ ತುಳಿತದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ ಏಲಕ್ಕಿಯ ಕಾಯಿಗಳು ಮದಜಲಧಾರೆಯಿಂದ ನೆನೆದ ಮತ್ತೆ ಗಜಗಳ ಗಂಡಸ್ಥಲಗಳಿಗೆ ತಗಲುತ್ತಿದ್ದವು ರಘುಮಹಾರಾಜನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಆನೆಗಳು ಆಗ ರೋಷಪರವಶವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು ಸೈನಿಕರು ಮಲಯಾದ್ರಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀಗಂಧವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ದ್ದರು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಂಡವಾದ ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಸ್ಸು ಕೂಡ ಮಂದ ವಾಗುತ್ತದೆ ಹಾಗಿದ್ದೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಮಾಲರಿಗೆ ರಘುವಿನ ಪ್ರತಾಪ ನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾಯಿತು ಪಾಂಡ್ಯಭೂಮಾಲರುಗಳು ರಘುವಿನ ಪಾದಗಳಿಗೆರಗಿ (ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ನದಿಯು ಸಮುಗ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ತಾವು ತೆಗೆಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ) ಅನೂಲ್ಯವಾದ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆ ಯಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು ಶುಭ್ರವಾಗಿಯೂ ಅನರ್ಘ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಆ ಮುತ್ತುಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ದೀರ್ಘಕಾಲದಿಂದ ಸಂಚಿತವಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಯಶೋರಾಶಿಯನ್ನೇ ಅವರು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದವೇ-ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ಅತುಳ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಘುಮಹಾರಾಜನು ತನಗೆ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜರುಗಳು ಶರಣಾಗತರಾದಮೇಲೆ ಮಲಯ ದುರ್ದರ ಶೈಲಗಳನ್ನು

ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ನದಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳ ನದಿ. ಆದ. "ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ" ನಾಗರ ವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಿ ಮನ್ನಾರ್ ಜಲಸಂಧಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ ಅದು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ ಈ ಲಿಹಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಾದ ವಿಕ್ರ ಮಾದಿತ್ಯನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ (ಆತನ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಸೇರಿ ಸಮಗ್ರಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದ್ದು ಆಗಿನ ಅನುಭವವನ್ನೆಲ್ಲ ರಘುವಿನ ದಿಗ್ವಿಜಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿದ್ದಾನೆ

ಎರಿ ಅವುಗಳ ಸಾನುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಶ್ರೀಗಂಧ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ದರ್ಷಿಸಿ ತನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೂ ಗಿರಿಕಂದರಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿ ವಿಹರಿಸಿದನು ಆ ಬಳಿಕ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯನ್ನೇರಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನ ಹರವು ದೂರ ಸರಿದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿದಾಡಿದನು

ವಿಜಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾದ ಅವನ ಸೈನಿಕರು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರು ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಸಾನುಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಸಾಗರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಹಿಂದೆ ಪರಶುರಾಮನು ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿದ್ದ ಸಾಗರವು ಮತ್ತೆ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಬುಡಕ್ಕೆ ಬಂದಿತೋ - ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ರಘುಮಹಾರಾಜನ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಯುದ್ಧವಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಕೇರಳ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು ಸೈನಿಕರ ಪದಘಾತದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಕೆಂಧೂಳು ಅವರ ಮುಖವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಅಲಕ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಆವರಿಸಿತು ಆ ಕೆಂಧೂಳೇ ಅವರ ಬೈತಲೆಯ ಚೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾಯಿತು ಮುರಲಾ

* ಪರಶುರಾಮನ ಈ ಕಥೆಯು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಪರಶುರಾಮನು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ಯಜ್ಞ ದಕ್ಷಿಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಶ್ಯಪ ಯುಷಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿದನಂತೆ ಆ ಬಳಿಕ ತಾನು ಯಾವ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೂ ದತ್ತಾಪಹಾರದೋಷ ಬರುವಂತಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಪರಶುರಾಮನು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ (ಎಂದರೆ ಅರಬ್ಬೀಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ) ಬಾಣಪ್ರಯಾಗ ಮಾಡಿ, ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯಿಂದಾಚೆಗೆ ನೀರು ಸರಿಯುವವರೆಗೂ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ತೋಷಿಸಿ (ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈಗ ಕೊಂಕಣವೆಂದು ಕರೆಯುವ) ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿದನಂತೆ ಆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕವಿಗುರುವು ಇಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ

+ ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬೈತಲೆ ಚೂರ್ಣವನ್ನೂ, ಮುಖಚೂರ್ಣ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ (ಈಗಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು “ಫೇಸ್‌ಫೌಡರ್” ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ) ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಇದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು “ನೀತಾ ಲೋಧ್ ಪ್ರಸವರಜಸಾ ಪಾಂಡುತಾಮಾನನಶ್ರೀಃ” ಮುಂತಾದ ಇತರ ಕಾಲಿದಾಸ ವಾಣಿಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ

ನದಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ತಂಗಾಳಿಯಿಂದ ಉತ್ಪಾಸಿತವಾದ ಕೇತಕೀ ರಜವು (ತಾಳದಳಗಳಿಂದ ಹಾರಿಬಂದ ಸುವಾಸನೆಯ ಧೂಳು) ಸೈನಿಕರ ಉಡುಪುಗಳಿಗೆ ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ "ಪಟವಾಸ ಚರ್ಣ"ವಾಯಿತು. ರಘುವಂಶ ರಾಜನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳ ದೇಹದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಗೂ (ಶತ್ರುಗಳ ಕತ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಬಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಪೆಟ್ಟುಬೀಳದಂತೆ) ಕಬ್ಬಿಣದ ರಕ್ಷಣಾ ಕವಚಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಬದ್ರಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ಕುದುರೆಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಂಜಿತಧ್ವನಿಯು ರಾಜತಾಲೀನನಗಳ ಮರ್ಮರಧ್ವನಿಗಿಂತ ಅಧಿಕತರವಾಗಿ ಅಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಕರಿಯ ದುಂಬಿಗಳು ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಹಾರಿಬಂದು ತಾಳವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿವೆ. ಮತ್ತೆ ಗಜಗಳ ಗಂಡಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಆ ಆನೆಗಳ ಕನ್ನಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಮದೋದಕದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಏವು ಅರ್ಪಿತವಾದುದೇ ಅವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ಅಭ್ಯರ್ಥಿತವಾದ ಸತ್ಯಮ ಸಮುಗ್ರವು ಆತನಿಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಂತೆ ಅದೇ ಸಮುದ್ರವು

ಕೇರಳವೆಂಬುದು, ಈಗಿನ ಕೊಚ್ಚಿ, ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ, ತಿರುವಾಂಕೂರು ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಹಸರು ಸದಾಶಿವ ಪಾಡದ ಒಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಳೀನದಿಗೆ ಕಾಲಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರಲಾನದಿಯಿಂದ ಹಸರಿದ್ದ ತೆರನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾಲಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಉಡುಪುಗಳಿಗೆ ಸುವಾಸನೆಯುಂಟಾಗುವಂತೆ "ಪಟವಾಸ ಚರ್ಣ"ವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪಟವಾಸಚರ್ಣವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಕುಗಳಿಗಳಾವುವೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತ ವಿವರಣೆಯ ಬೃಹತ್ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ "ತೃಗುಲೀರ ಪತ್ರ ಭಾಗ್ಯೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಾರ್ಥೇನ ಸಂಯುತೈಶ್ಚರ್ಣೈಃ ಪಟವಾಸಃ ಪ್ರವರೋಯಂ ವೃಗಕರ್ಪುರ ಪ್ರಬೋಧೇನ ಎಂದಿದೆ. "ಪಟವಾಸ" ಎಂದರೆ ಉಡುಪುಗಳಿಗೆ ಸುವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಸುವಾಸನಾಚರ್ಣವೆಂದೂ, ಅನೇಕವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಸಾಕುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರ್ವಾನಾಡ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಚರ್ಣವನ್ನು, ಭೂಮಿ ಕಸುರಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಗೊಳಿಸಿದ "ಪಟವಾಸಚರ್ಣ"ವನ್ನು ಒಳಸುತ್ತಿದ್ದ ರೂಪದ ಹೀಳಲು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ.

ಪಶ್ಚಿಮ ರಾಜ್ಯಗಳ ಅರಸರ ಮೂಲಕ ರಘುಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿತು. ರಘುಮಹಾರಾಜನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮದಗಜಗಳು ಮೂರು ಶಿಖರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ತ್ರಿಕೂಟಶೈಲದ ಸಾನುಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ (ದಂತಗಳಿಂದ) ಅಗೆದು ಗುರುತುಮಾಡಿ ವಪ್ರಕ್ರೀಡೆಯನ್ನಾಡಿದುವು, ವಿಕ್ರಮ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದುವು ಆ ತ್ರಿಕೂಟಶೈಲವು ರಘುಮಹಾರಾಜನ ಜಯಸ್ತಂಭವೋ— ಎಂಬಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು ಅನಂತರ ರಘುಮಹಾರಾಜನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಸಂಯಮಿಯಂತೆ(ಎಂದರೆ ಯೋಗಿಯಂತೆ) ಭೂಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಾರಸೀಕರನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು * ಯವನ ಮಹಿಳೆಯರ ಮುಖಗಳ ಮೇಲೆ ಮದ್ಯಪಾನ ಮತ್ತತೆಯಿಂದಂಟಾದ ಮದರಾಗವಿದ್ದುದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ ಪಾರಸೀಕರು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತಮ್ಮ ಅಶ್ವಗಳನ್ನೇರಿ ರಘುಮಹಾರಾಜನ ಸೈನ್ಯ ಸಾಗರವನ್ನೆದುರಿಸಿದರು ಕುದುರೆಗಳ ಮುರಪುಟಗಳಿಂದಿದ್ದ ಕೆಂಧೂರು ಯುದ್ಧರಂಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸಿ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಕವಿಯಿತು ಆಗ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಮುಖವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಗುರುತಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಅವರವರ ಧನಸ್ಸಿನ ಶಿಂಜಿನಿಯ ನಾದದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಗುರುತಿಸಬೇಕಾಯಿತು ಸ್ಮಶ್ರುಸಹಿತವಾದ ಪಾರಸೀಕರ ತಲೆಗಳನ್ನು ರಘುಮಹಾರಾಜನೂ ಅವನ ಸೈನಿಕರೂ ಕಡಿದು ಕಡಿದು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಧೈರ್ಯಗುಂದಿದ ಪಾರಸೀಕ ಸೈನಿಕರು ತಮ್ಮ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಬರಿಯ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರಘುಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಶರಣಾಗತರಾದರು. ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಮಹಾತ್ಮರ ಕೋಪ ಶಾಂತಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ಅನಂತರ ಶಾಂತಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು ರಘುವಿನ ಸೈನಿಕರು ಆ ನಾಡಿನ ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾದ ಕೃಷ್ಣಾಜನಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಯುದ್ಧ ಶ್ರಮವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು

* ಅವನು ಭರತಖಂಡದ ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಗಡಿಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಾಚೆ ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತನಾಗಿ ಹೋಗಿ ಪಾರಸೀಕರನ್ನು ಜಯಿಸಿದನೆಂಬುದು ಇದರತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಆನಂತರ ರಘುವಂಶಹಾರಾಜನು ದಿಗ್ವಿಜಯಾರ್ಥವಾಗಿ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ ಸಾಗರದೊಡನೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು ಕಾಶ್ಮೀರ ದೇಶದಲ್ಲಿ 'ಸಿಂಧು'ವೆಂಬ ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ (ಈಗಿನ ಆಮೂರ್ ನದೀತೀರದಲ್ಲಿ) ಹೊರಳಿ ಅವನ ಕುದುರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡುವು (ಕುದುರೆಗಳು ನೆಲದಮೇಲೆ ಹೊರಳಿದರೆ ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರ) ಅಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿಯ ಹೂಗಳ ಕೇಸರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಹುಕೊಂಡುವು * ರಘುವಂಶಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಅಪಾರ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಹೂಣರನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಮುತ್ತಿದಾಗ ಹೂಣಸ್ತ್ರೀಯರು ಭಯವಿಹ್ವಲೆಯ ರಾದರು ಆಗ ಅವರ ಕವೋಲಗಳು ಬಿಳುಪೇರಿ ವಲವವಾದುವು ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರು ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಕಾದಿ ಮಡಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತ (ಆವರ ದೇಶಾಚಾರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ) ಎದೆಯನ್ನೂ ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ರೋದಿಸಿದರು ಅವರು ರಭಸದಿಂದ ಬಡಿದುಕೊಂಡ ಪೆಟ್ಟುಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವರ ಕೆನ್ನೆಗಳು ಕೆಂಪೇರಿದುವು ದುರ್ಬಲರಾದ ಕಾಂಭೋಜರಾಜರು *ರಘುಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ನಿಂತರು ಆನೆಗಳ ಕೊರಳ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕೊಂಬೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಅವುಗಳ ಸೆಳೆತದಿಂದ ಅಕ್ಷೋಟ ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಕೂಡ, ಕಾಂಭೋಜ ರಾಜರೊಡನೆ ಅವರಂತೆಯೇ (ಶಿರವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವಂತೆ) ಬಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದವು ಕಾಂಭೋಜರಾಜರಿಂದ ಕೋಸಲೇಶ್ವರನಾದ ರಘುವಂಶ ರಾಜನಿಗೆ (ಶಿಕ್ಷಣ ಹೊಂದಿದ) ಜಾತ್ಯರ್ಥಗಳೂ ಮತ್ತು ಸುನಾರಾತಿಗಳೂ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪದೇ ಪದೇ ಬಂದು ಸೇರಿದುವು, ಆದರೆ ಸರ್ವವೂ ಬಂದು ಸೇರಲಿಲ್ಲ ತಮ್ಮನ್ನು ಜಯಿಸುವವರಿಲ್ಲವೆಂಬ ಗರ್ವವು ಮಾತ್ರ ಅವರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಒಂದ ರಘುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಲಿಲ್ಲ ಅವರನ್ನು ಗೆದ್ದುದರಿಂದ

* ಕಾಶ್ಮೀರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿಯ ಹೂಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವವನು ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯೊಬ್ಬನೇ ಅವನು ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದ ಅನುಭವದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ

ಗರ್ವಪಡಲು ಕಾರಣವಿದ್ದರೂ ರಘುವು ಗರ್ವಪಡಲಿಲ್ಲ ಅವನು ಅನಂತರ ತನ್ನ ಸೈನಿಕರೊಡನೆ ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತವನ್ನು ಹತ್ತಿದನು ಕಂದರಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿಂಹಗಳು ಸೈನ್ಯಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆಚ್ಚಿತ್ತುವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸೈನಿಕರು ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವು ಭಯಪಡದೆ ದುರುಗುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ಉದಾಸೀನ ಭಾವದಿಂದಿದ್ದವು ತುಲ್ಯಪತ್ನಿಗಳಾಗಿ ಸೈನಿಕರ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ಕೂಡ ಹೆದರದೆ ಹಾಗೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ರಘುವು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದನು ಭೂರ್ಜಪತ್ರಗಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಮರ್ಮರ ಶಬ್ದ ಮಾಡಿಸುತ್ತಲೂ, ಕಿರಿಬಿದರಿನೊಳಹೊಕ್ಕು ನಾದವನ್ನು ಹೊರಸೂಸುತ್ತಲೂ ಮಂದಮಾರುತವು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಗಂಗಾನದಿಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಸುತ್ತ, ಗಂಗಾಜಲದ ತುಂತುರುಗಳೊಡನೆ ಬಂದ ಆ ಮಂದಮಾರುತವು ರಘುವಿಗೆ ತನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿತು ಸೈನಿಕರು ಸುಮೇರು ವೃಕ್ಷಗಳ (ಎಂದರೆ ಸುರಪುನ್ನಾಗ ವೃಕ್ಷಗಳ) ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರಿನ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಘಮಘಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಪರ್ವತಾರೋಹಣ ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕೊಂಡರು ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅದೇ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗಗಳು ಮಲಗಿದ್ದು ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದವು ಆದ ಕಾರಣ, ಆ ಬಂಡೆಗಳಿಗೆ ಸುವಾಸನೆ ಬಂದಿತು.

ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದ ಸಾನುಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರಘುವು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳ ಕೊರಳಿನ ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಸೈನಿಕರು ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದರು ಅದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷಗಳ ತೊಗಟೆಗಳು ಉದರಿಹೋಗಿದ್ದವು. ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಕಿರಾತಗರ್ವದ ಕಾಡುಜನರು ಅದನ್ನು ಕಂಡು, ಅದರಿಂದ ಆನೆಗಳ ಎತ್ತರವೆಷ್ಟೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ರಘುವಿನ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ಕಿರಾತಪಡೆ

* ಕಾಂಭೋಜದೇಶದ ಜನರೆಂದರೆ ಹಿಮಾಚಲ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಟಿಬೆಟ್ ನಲ್ಲಿರುವ ಲದಾಕ್ ನಗರದವರೆಗೂ ಇದ್ದ ಜನರೆಂದು ಸಂಶೋಧಕರು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅರ್ಜುನನು ಕಾಂಭೋಜರಾಜರನ್ನು ಜಯಿಸಿದನೆಂಬ ಮಾಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ.

ಗಳಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾಯಿತು ದೂರದಿಂದ ಕಿರಾತರು ಬೀರಿದ ಕವಣೆ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೂ, ರಘುವಿನ ಸೈನಿಕರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಾಣಗಳಿಗೂ ಸಂಘರ್ಷಣವುಂಟಾದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳು ಹಾರುತ್ತಿದ್ದುವು * ರಘುಸೈನಿಕರ ನಾರಾಚಗಳಿಂದ ಘಾಸಿಹೊಂದಿದ ಕಿರಾತ ಪಡೆಗಳ ಉತ್ಸಾಹವು ಉಡುಗಿ ಹೋಯಿತು, ಅವರು ಸೋತು ದಿಕ್ಕುಕೆಟ್ಟರು ಕಿನ್ನರರು ರಘುವಿನ ವಿಜಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಜಯಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೋತ ಕಿರಾತರು ಕಾಣಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದರು ರಘುವಿನ ಸತ್ತವು ಹಿಮಾಲಯ ಪ್ರಾಂತದವರಿಗೂ, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಂಪದವು ರಘುವಿಗೂ ಮನದಟ್ಟಾದುವು ಅವನು ಹಿಮಾಲಯ ಪ್ರಾಂತದೊಳಗಿರುವವನೂ, ಕಿರಾತಪಡೆಗಳನ್ನೂ ಗೆದ್ದು, ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದ ಮುಖೋರಾಶಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬಂದನು ಲೌಹತ್ಯಾ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ರಘುವು ಮುಂದುವರಿದು ವನ್ನು ಕೇಳಿ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷೇಶ್ವರನು ಭಯದಿಂದ ನಡುಗಿದನು + ರಘುಸೈನ್ಯದ ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಾಗರುವೃಕ್ಷಗಳೂ ನಡುಗಿದುವು. ರಘುಮಹಾರಾಜನ ರಥಗಳ ರಭಸಕ್ಕೆ ಮೇಲಕ್ಕದ್ದ ಧಾಳು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಮಳೆಯಿಲ್ಲದ ಮೇಘದಂತೆ ಕವಿದುಕೊಂಡಿತು ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷೇಶ್ವರನು ಭಯವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಆ ಧೂಳನ್ನೇ ಸುಸುಲಾರದೆ ಹೋದನು ಇನ್ನು ರಘುವಿನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಿಂಗುಟಾದ ತಲ್ಲಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬೇಕಾದುದೇನು! ಅವನು ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಅದುವರೆಗೂ ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ್ದ ಗಜಬಲವನ್ನೇ ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ

* ಕಾಲಿದಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಿನೊಡನೆ ಹೋದಾಗ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

+ ಅಸ್ಸಾಂ ದೇಶದ ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾನದಿಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಲೌಹತ್ಯಾ ನದಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷನಗರವು ಪುರಾತನವಾದ ಕಾಮರೂಪ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ ಕಾಮರೂಪ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷರಾಜ್ಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಪಶ್ಚಿಮ ಭೂತಾನವೂ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವ ಅಸ್ಸಾಂ ಪ್ರಾಂತವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದುವು. ಕಾಮರೂಪದ ಪೂರ್ವಗಡಿಯಿಂದಾಚೆಗೆ ಬೆಟ್ಟವು "ಚೂ" ಪ್ರಾಂತವಿದೆ

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ರಘುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು ಕಾಮರೂಪೇಶ್ವರನು (ಪ್ರಾಗ್ಜೋತಿಷೇಶ್ವರನು) ರಘುವನ್ನು ಹೇಮಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ರಘುವೇ ತನ್ನಭಾಗದ ದೈವವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸುವರ್ಣದ ಪಾದಪೀಠದ ಮೇಲಿದ್ದ ಪಾದಗಳ ಛಾಯೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ರತ್ನಗಳ ರೂಪದ ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದನು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ಜಯಶೀಲನಾದ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಏಕಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಒಳಗಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಅವರು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಭುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮಾಧಿರಾಜನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಾಗ್ಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮತ್ತು ಏಕಾಧಿಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಭಕ್ತಗಳನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ತಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಅವರು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು) ಅದಕಾರಣ, ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ರಥನ ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಧೂಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಕ್ತರೂಢ್ಯವಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಧರಿಸಬೇಕಾಯಿತು

ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಜಯಶೀಲನಾಗಿಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದ ರಘುಸಮ್ರಾಟನು 'ವಿಶ್ವಜಿತ' ಎಂಬ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನು ಅನನು ವಿಶ್ವಜಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಕಾರಣ, ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಸತ್ಪಾತ್ರರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ತಡೆಸಿದನು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮಂದಿ ರಾಜರುಗಳಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತಂದಿದ್ದ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳ ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ತನ್ನ ಕೋಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಧನಕನಕ ರತ್ನರಾಜಿಗಳನ್ನೂ ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಅರ್ಥಿಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದನು ಸತ್ಪುರುಷರು ಅರ್ಜುನಮಾಡುವುದು ತ್ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ, ಮೇಘಗಳಂತೆ ಸಾಧುಗಳ ಆದಾನವು ವಿಪರ್ಗಕ್ಕಾಗಿ ಮೇಘಗಳು ತಾವು ಆವಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀರಿದ ನೀರನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಮಳೆಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಸಜ್ಜನರು ಧನಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದೇ ಪಾತ್ರವರಿತು ದಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಸಚಿವ ಸಖನಾಗಿದ್ದ * ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಯಜ್ಞಾಂತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಸಾಮಂತ ರಾಜರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರುತರನಾದ ಪುರಸ್ಕಾರಗಳನ್ನಿತ್ತು ಗೌರವಿಸಿ, ಅವರು ಪರಾಜಯ ಹೊಂದಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ರಾಣಿವಾಸಗಳವರು ಚಿರವಿರಹಿಗಳಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಆ ಸಾಮಂತ ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಬಹುದೆಂದು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತನು. ಸಾಮಂತರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಸಮ್ರಾಟನನ್ನು ಬಿಟ್ಟೊಳ್ಳುವಾಗ ಅವನ ಚರಣಯುಗಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಧ್ವಜರೇಖೆ, ಭಕ್ತರೇಖೆ ಮುಂತಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಘುಚರಣಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವೇ ಕೃಪಾಲಭ್ಯವೆಂದು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಭಾವಿಸಿದರು. ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮಂದಿಗಳು ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆ ವಂದನೆಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅವರು ಧರಿಸಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಉಮಯ ಮಕರಂದದಿಂದಲೂ ಪರಾಗದಿಂದಲೂ ಆತನ ಕಾಲಬೆರಳುಗಳು ಗೌರವಾರ್ಣವನ್ನಾಂತು ಶೋಭಿಸಿದವು.

*ಅದರ್ಶ ಪ್ರಭುಗಳು ಸಚಿವರಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರರಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ರಾಜಧರ್ಮ. ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪುರಾಣಪುರುಷರ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ ಉದಯನ, ಶ್ರೀಹರ್ಷ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಸಚಿವರೆನ್ನು ಗೋದರರಂತೆಯೂ ಮಿತ್ರರಂತೆಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಯಾ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಧೈಯಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಯವಾದಾಗಿನಿಂದ ಭಾರತದ ಅವನತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಐವನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಅಜಸ್ತಯಂವರಾಭಿಗಮನ

ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲರೂ ತ್ಯಾಗವೀರರು ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತೂ, ತ್ಯಾಗವೀಲತೆಯ ಪ್ರತೀಕವೇ ಆಗಿದ್ದನು ಆತನು ತನ್ನ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿದ ಧನಕನಕಾದಿ ಸುವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ವಿಶ್ವಜಿವಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದ್ದನು ಅರ್ಧರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗವಾದುವು ಅವನ ಭಂಡಾರವು ಬರಿದಾಗದ್ದಿತು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವರತಂತುಖುಷಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಕೌತ್ಸನೆಂಬ ಖುಷಿಯು ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ರಘುಕ್ಷೀತೀಶನಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ಯಾಚಿಸಲು ಬಂದನು ಅನರ್ಘಶೀಲನಾದ ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅರಮನೆಯ ಚಿನ್ನದ ಪಾತ್ರೆಗಳೇ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಘ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ನಿರತನಾದ *ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಅರ್ಘ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಲು ಮುಂದೆ ನಡೆದನು ಮಾನಧನರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಸರನಾದ ಮತ್ತು ವಿಧಿಜ್ಞನಾದ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ತಪೋಧನನಾದ ಕೌತ್ಸನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದನು

ಅನಂತರ ಅವನು ಕೌತ್ಸನನ್ನು ಉಚಿತಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಅಂಜಲಿ ಬದ್ಧನಾಗಿ “ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯಾದ ಎಲೈ ಮುನಿಯೇ! ಜನರು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ : ನಿನು ಅಶೇಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಂತ್ರ ಕೃತರಾದ ಖುಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಣಿಯಾದ ನಿನ್ನ ಗುರುವಿನಿಂದ ಪಡೆದಿರುವೆಯಷ್ಟೆ ನಿನ್ನ ಗುರುವಾದ ವರತಂತು ಮಹರ್ಷಿಯು ಕುಶಲಿಯೇ? ನಿನ್ನ

*ಮೂಲದಲ್ಲಿ “ಅತಿಥೇಯಃ” ಎಂಬ ಸೊಗಸಾದ ಮಾತನ್ನು ಕವಿಯು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ

ಗುರುವು ಕಾಯಾ ನಾಚಾ ಮನಸಾ ತ್ರಿವಿಧ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆಚರಿಸಿ ಶೇಖರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಸಂಚಿತವಾಗಿರುವ ಆ ತಪೋರಾಶಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಪದವಿಗೆಲ್ಲಿ ಸಂಚಕಾರ ಬಂದು ವರತಂತು ಮಹರ್ಷಿಯು ಅದನ್ನೆಲ್ಲಿ ಅಪಹರಿಸುವನೋ ಎಂದು ಪದೇ ಪದೇ ಶಂಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ ಉಪಮಾಸ ಕೃಚ್ಛ್ರಚಂದ್ರಾಯಣಾದಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೇಹದ ತಪಸ್ಸನ್ನೂ, ವೇದಘೋಷದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ತಪಸ್ಸನ್ನೂ ಆಚರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಪ್ರೇರಿತೆಯರಾಗಿ ತಪೋಭಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದ ಅಪ್ಸರೆಯರಿಗೆ ಶಾಪಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ತಪಸ್ಸಿನ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವೂ ವ್ಯಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಪಾತಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನೀರೆರೆಯುವುದೇ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಕಾರ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಪುತ್ರನಿರ್ವಿಶೇಷಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ನೀವು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿ ಸಿರುವ—ನೆಳಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರಮಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವ—ಆಶ್ರಮ ವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಬಿಡುಗಾಳಿ, ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಮೊದಲಾದ ಉಪಪ್ಪವಗಳಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಮುನಿಗಳಿಗೆ ದರ್ಭೆಗಳು ಅನುಷ್ಠಾನ ಸಾಧನವಾಗಿ ರುವ ಕಾರಣ, ಅವು ಅಗತ್ಯವಾಗಿಬೇಕು ಹಾಗೆ ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ರುವ ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಜಿಂಕೆಗಳು ತಿಂದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ದೇಸೆಯಿಂದ ಅವರು ಅವುಗಳ ಆಶೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನಂಟುಮಾಡದೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಗಳಂತೂ ಅವರ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ನಿರಾ ತಂಕವಾಗಿ ಮಲಗಿರುತ್ತವೆ, ಆ ಎಳೆಯ ಜಿಂಕೆ ಮರಿಗಳ ನಾಭಿನಾಳಗಳು ಕಳಚಿ ಅವರ ತೊಡೆಗಳಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ! ನಿಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮೃಗಸ್ನೇಹವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮುನಿಗಳ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ

* ಸಾಧು ಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಮುನಿಗಳ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಇದು ಬಹು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವವಾರು ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಪರಶಿವನು ಮಗನಂತೆ ಭಾವಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ

! ಮುನಿಗಳ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೇಮವನ್ನೂ ಭೂತದಯೆಯನ್ನೂ ಕವಿಯು ಮನೋ ಹರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜಿಂಕೆಗಳ ಸಂತತಿಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿದೆಯಷ್ಟೆ? ತೀರ್ಥೋದಕಗಳು ನಿಮ್ಮ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೂ, ಪಿತೃತರ್ಪಣಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ವೆಯಷ್ಟೆ? ನೀವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಾದಾಯವಾಗಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟ ಷಷ್ಠಾಂಶವು ಆ ತೀರ್ಥಗಳ ತೀರದ ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟದೆಯಷ್ಟೆ? ನೀವಾರ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ನಿಮಗೆ ಜೀವನ, ಅನೇ ನಿಮ್ಮ ಶರೀರಸ್ಥಿತಿ ಸಾಧನ ನಿಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರಕ್ಕೂ, ನಿಮ್ಮ ದೇಹಪೋಷಣೆಗೂ ಅನೇ ಆಧಾರ ಹೊಟ್ಟನ್ನೂ ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಮಾತ್ರವೇ ತಿನ್ನಬೇಕಾದ ನೆರೆಹೂರೆಯ ಗ್ರಾಮಗಳ ದನಗಳು ನಿಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿ ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನಂಟುಮಾಡಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ನಿನಗೆ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾದಾನವು ಪೂರೈಸಿತೆ? ಮಹರ್ಷಿಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ನೀನು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅನುತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಯೆ? ಸರ್ವರಿಗೂ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಇದೀಗ ನಿನಗೆ ಸಕಾಲವಾಗಿದೆ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದವರು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಪೂಜ್ಯನಾದ ನಿನ್ನ ಆಗಮನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಉತ್ಸುಕವಾಗಿದೆ ನನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ತನ್ಮೂಲಕ ಗೌರವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಗುರುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವನದಿಂದ ಬಂದಿರುವೆಯೋ ಅಥವಾ ನೀನಾಗಿಯೇ ವನದಿಂದ ಬಂದಿರುವೆಯೋ ತಿಳಿಸು” ಎಂದು ಕೌಸ್ತಮುನಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು

ಸರ್ವತ್ಯಾಗದಿಂದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಉದಾರವಾಣಿಗಳನ್ನಾಳಿಸಿದ ಕೌತ್ಸನಿಗೆ ತನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾದ್ರವ್ಯವು ದೊರೆತು ತನ್ನ ಮನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವ ಆಶೆಯು ದುರ್ಬಲವಾಯಿತು. ಅವನು ರಘು

ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, “ಎಲೈ ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆ! ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಾದ ನಾವು ಸರ್ವವಿಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕುಶಲಿಗಳಾಗಿ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿದ್ದೇವೆ ನೀನು ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಶುಭವುಂಟಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕತ್ತಲೆಯು ಅಡ್ಡಿಬರುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಪೂಜ್ಯರಾವನರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕುಲೋಚಿತವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ಸದ್ಗುಣ ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮನೇ! ಪಾತ್ರವರಿತು ಅರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ದಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನೀನು ನಿನ್ನ ಪೂರ್ವಜರನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಗಾರಿಸಿದ್ದೀಯೆ ನಾನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾರದೆ, ಕಾಲವು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅರ್ಥಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂದೆನಲ್ಲ-ಎಂದು ವಿಷಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ವ್ರಭುವೇ! ನಿನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಅರ್ಹರಾದ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಶರೀರವೊಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನದಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ ಆರಣ್ಯಕರು ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಮೇಲೆ ತಾಳು ಮಾತ್ರವೇ ನಿಂತಿರುವ ನೀವಾರದ ಗಿಡದಂತೆ ತ್ಯಾಗಶೀಲನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದೂ ನೀನು ಅರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವವನ್ನೂ ದಾನ ಮಾಡಿ ವಿಶ್ವಜಿಜ್ಞಾಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ರಿಕ್ತದಶೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ ದೇವತೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವೃತಪಾನ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಟ್ಟುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಚಂದ್ರನು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲಾಪ್ತನಾದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಮುಂದೆ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಕಲಾಪ್ತನಾದಿಯನ್ನು ಸಂಚಿಸುತ್ತ ಶ್ಲಾಘ್ಯತರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ತ್ಯಾಗಶೀಲನಾದ ನೀನು ಇಂದು ರಿಕ್ತದಶೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೆ ಧನಸಮೃದ್ಧಿಯ ವೃದ್ಧವಾದ ದಿನಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಬರುವುವು ಆದಕಾರಣ, ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿನಗೆ ನಾನು ತೊಂದರೆಯನ್ನಂಟುಮಾಡಲಾರೆ ಚಾ ತ ಕ ವ ಕ್ಷಿ ಯು ಕೂಡ, ನಿಶ್ಯೇಷವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬರಿದಾಗಿರುವ ಶರತ್ಕಾಲದ ಮೇಘವನ್ನು ನೀರಿಗಾಗಿ ಯಾಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಯಥಾವ

ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಧನವಿದ್ದಾಗ

ಕಾಶನಾಗಿರುವ ನಾನು ಮತ್ತಾವನಾದರೂ ಉದಾರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಗುರು ದಕ್ಷಿಣಾದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವೆನು. ನಿನಗೆ ಸರ್ವದಾ ಶುಭವುಂಟಾಗಲಿ!" ಎಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳಿ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ತೆರಳಲುದ್ಯುಕ್ತನಾದನು.

ಹೀಗೆ ಹೊರಡಲುದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಮಹರ್ಷಿಶಿಷ್ಯನನ್ನು ತಡೆದು ರಘು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು, "ಎಲೈ ವಿದ್ವಂತನೇ! ನಿಮ್ಮ ಗುರುವಿಗೆ ಕೊಡಲಿಚ್ಛಿಸುವುದೇನು? ಅದರ ಪರಿಮಾಣವೆಷ್ಟು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ವಿಶ್ವಜಿದ್ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ವಿಹಿತಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿಯೂ, ನಿಗರ್ವಿಯಾಗಿಯೂ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು, "ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಸಮಾಪ್ತವಾದ ಮೇಲೆ ನಾನು ನನ್ನ ಗುರುವಾದ ವರತಂತು ಮಹರ್ಷಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದೆ. ನನ್ನ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಮಹರ್ಷಿಯು ಚಿರಕಾಲ ನಾನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಿದ್ದ ಅಸ್ಪೃಶಿತ ಸೇವೆಯೇ ನನ್ನ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಆದರೆ ನಾನು ಸುಮ್ಮನಿರದೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ರೋಷಗೊಂಡ ಗುರುವು ನನಗೆ ಬೋಧಿಸಿದ್ದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕೋಟಿ ಸುವರ್ಣ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ನನ್ನ ದರಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸದೆಯೇ ಆತನು ಹಾಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ದರಿದ್ರನಾದ ನಾನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಯಾಚಿಸಲು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆನು. ಸರ್ವವನ್ನೂ ಅರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಣ್ಣಿನ ಅರ್ಘ್ಯಪಾತ್ರಾದಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರಭುಶಬ್ದವೊಂದನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನೀನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆಯೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು. ನಾನು

ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಗಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾಚಿಸಿ ಉಪ ರೋಧಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಾರದು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು

ವೇದವಿದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆ ದ್ವಿಜನು ಅಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ದ್ವಿಜ ರಾಜಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಅಲಿಸಿ ಕೇಳಿದನು ಸಾಪವೃತ್ತಿ ಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿವೃತ್ತಗೊಳಿಸಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದ ಜಗ ದೇಕನಾಥನಾದ ರಘುವು ಮತ್ತೆ ಕೌತ್ಸನನ್ನು ಕುರಿತು, “ವೇದಪಾರಂಗತನಾಗಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಲು ರಘುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಅರ್ಥಿ ಯೊಬ್ಬನ ಆಶೆಯು ನೆರವೇರದೆ, ಆತನು ಉದಾರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋದನೆಂಬ ಅಪವಾದವು ಈಗ ನನಗೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಸಾರಿ ಬಾರದೆ ಇರಲಿ * ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯನೆ! ಅತಿಥಿನಿವಾಸವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರೇತಾಗ್ನಿ ಗಳ ಪೂಜೆಯು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ಆರಮಣಿಯ ಅಗ್ನಾಗಾರದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೇತಾಗ್ನಿಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ) ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತ ಎರಡು-ಮೂರು ದಿನಗಳಕಾಲ ಇದ್ದು ಕೃಪೆಮಾಡು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಒನಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ”+ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಮಾತುಗಳಿಂದಿಗೂ ಸುಳ್ಳಾಗದಿದ್ದ ದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದ ಕೌತ್ಸನು ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದನು ತನ್ನ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾನು ಆಗ್ಗೆ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಧನವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಕುಬೇರನಿಂದ ಧನವನ್ನು ತರಬೇಕೆಂದು ರಘು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು

*ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಆ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಥೇಷ್ಟವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಾರಿ ನೇರವೇರಿಸಿದ ನೆಂಬುದೂ, ಹಿಂದೆಂದೂ ತನಗೆ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದ ಅಪಕೀರ್ತಿಯುಂಟಾ ದೀತೆಂದು ಆಳುಕಿ, ಸಂಭಾವಿತನಾದವನಿಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಯು ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಬೆದರಿದನೆಂಬುದೂ ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ

†ರಘುವೆಷ್ಟು ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೆಂಬುದೂ ಕೌತ್ಸನಿಷ್ಟು ಸಾತ್ವಿಕನಾಗಿ ತೇಜಸ್ವಿ ಯಾಗಿದ್ದ ನೆಂಬುದೂ, ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿ, ಅಪವನೀಯಾಗ್ನಿ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ—ಇವು ಶ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳು

ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತನಾದ ವಸಿಷ್ಠಮಹರ್ಷಿಯು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತೀರ್ಥೋದಕ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದುದರ ಫಲವಾಗಿ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ರಥಗತಿಯು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಿನ ಮೇಲೂ ಮತ್ತು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೂ ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಗಾಳಿಯಿಂದ ಚಲಿಸುವ ಮೇಘದಂತೆ ಅವನ ರಥವು ಸುಗಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ನವನಿಧಿಗಳ ಒಡೆಯನೂ, ಅಲಕಾಪುರ ನಿವಾಸಿಯೂ, ಯಕ್ಷೇಶ್ವರನೂ ಆದ ಕುಬೇರನನ್ನು ಕೂಡ ಧೀರಾಗ್ರಾಣಿಯಾದ ರಘುವು ಒಬ್ಬ ಸಾಮಂತ ರಾಜನಂತೆಯೇ ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಗೆದ್ದು ಅವನಿಂದ ವಿಪ್ರನ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಗಾಗಿ ಧನವನ್ನು ತರಲು ಉತ್ಸುಕನಾಗಿ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ವಿಜಯ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಸಕಲ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿಯೇ ರಾತ್ರಿ ಪವಡಿಸಿದನು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ವ್ರಾತಕಾಲ ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆಯ ಸಮಯವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಬರಿದಾಗಿದ್ದ ಕೋಶಗೃಹವು ಸುವರ್ಣವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿದ್ದದನ್ನು ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಿತರಾದ ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರಯಾಣಾಭಿಮುಖನಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಿನ್ನೈಸಿದರು. ರಘುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಕೋಶಗೃಹಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ ಮೇರುಪರ್ವತ ಶಿಖರದಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಭಾಮರ ಹೇಮರಾಶಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಕೌತ್ಸನಿಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದನು. ಆದರೆ ಕೌತ್ಸನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ತನ್ನ ಗುರುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕೋಟಿ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದನು. ರಘುವು ಅವನ್ನೊಪ್ಪದೆ, ಕೌತ್ಸನ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾದ್ರವ್ಯದ ವ್ಯಾಜದಿಂದಲೇ ಆ ಸುವರ್ಣರಾಶಿಯು ಕುಬೇರನಿಂದ ಲಭಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೌತ್ಸನು ಅದನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದನು. ತನ್ನ ಗುರುವಿಗೆ ಕೂಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಬಯಸಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸದ

ಅರ್ಧಿಯನ್ನೂ, ಅರ್ಧಿಯ ಅಭೀಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಲಿಚ್ಛಿಸಿದ ಭೂಪತಿಯನ್ನೂ ಕಂಡು ಸಾಕೇತನಗರದ ಜನರು ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅಭಿನಂದ್ಯಸತ್ತ್ವರಾದ ಮಹಾಪುರುಷರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆನಂದಿಸಿದರು.

ಅನಂತರ ನೂರಾರು ಒಂಟಿಗಳ ಮೇಲೂ ಮತ್ತು ನೂರಾರು ಆನೆಗಳ ಮೇಲೂ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೇರಿಸಿ ಕೌತ್ಸನೊಡನೆ ಕಳುಹಿಸಲು ರಘುವು ಅಣಿ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಮಹರ್ಷಿ ಕೌತ್ಸನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಪ್ರೀತನಾದನು. ಮಾತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ವಿನಯ ನಮ್ರನಾಗಿ ಮೌನದಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದ ರಘುವು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರಯಾಣಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ, “ರಾಜವೃತ್ತಸ್ಥಿತನಾದ¹” ಕ್ಷೇತೀಶ್ವರನು ಅರ್ಧಿಗಳ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದೇನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಇದು ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯರ ವಿಷಯವಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ಪ್ರಭಾವವು ಆಚಿಂತನೀಯವಾದುದು. ನೀನು ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳಿಂದ ಕೂಡ ಸಾಧನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದು ಪ್ರಯೋಜನ ಹೊಂದಬಲ್ಲ ಮಹಾಮಹಿಮನಾಗಿರುವೆ. ಸರ್ವಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ನಿನಗೆ ಪುತ್ರಲಾಭವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೇನನ್ನು ಕೋರಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರೂ, ನೀನು ಈಗ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಶುಭಗಳನ್ನೇ ಕೋರಿದಂತೆ ಪುನರುಕ್ತಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಮತ್ತಾವ ಶುಭವನ್ನೂ ಕೋರದೆ ಇಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. “ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ಅನುರೂಪನೋ ಅದೇ ರೀತಿ ನಿನಗೆ ಅನುರೂಪನಾದ ಸುಪುತ್ರನನ್ನು ನೀನೂ

¹ ನ್ಯಾಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ಅರ್ಜಿಸುವುದು, ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದು, ಪಾಲಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸತ್ಪಾತ್ರನಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡುವುದು—ಇವು ನಾಲ್ಕು ಸೇರಿ ರಾಜವೃತ್ತವೆನಿಸುವುದೆಂಬುದು ಕಾಮಂದಕನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. (“ನ್ಯಾಯೇನಾರ್ಜನ ಮರ್ಧಸ್ಯ ವರ್ಧನಂ ಪಾಲನಂ ತಥಾ | ಸತ್ಪಾತ್ರೇ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಶ್ಚ ರಾಜವೃತ್ತಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ.”) ಗುರುಪೂಜೆ, ದಯೆ, ಶೌಚ, ಸತ್ಕರೀಲತೆ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಹಿತಾಚರಣೆ—ಇವು ಆರೂ ಸೇರಿ ರಾಜವೃತ್ತವೆನಿಸುವುದೆಂಬುದು ಹೇಮಚಂದ್ರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. (“ಗುರೋಃ ಪೂಜಾ ಘೃಣಾ ಶೌಚಂ ಸತ್ಕರ್ಮಿಂ ದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಃ | ಪ್ರವರ್ತನಂ ಹಿತಾನಾಂ ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವೃತ್ತಮುಚ್ಯತೇ ||”).

ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ !” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದನು ಕೌತ್ಸ ಮಹರ್ಷಿಯು ಆ ರೀತಿ ರಘುವಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು ಜೀವಲೋಕವು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಆ ಮಹರ್ಷಿಯ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ಯಥಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದನು ರಘುವಿನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯು ಕುಮಾರ ಕಲ್ಪನಾದ ಆ ಕುಮಾರನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮೀಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಪಡೆದ ಕಾರಣ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಅಂಕಿತದ ಮೇಲೆ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಅವನಿಗೆ ಅಜನೆಂದು ನಾಮಕರಣಮಾಡಿದನು ರಘುಕುಮಾರನಾದ ಅಜನು ರಘುವಿನಂತೆಯೇ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ರಘುವಿನಂತೆಯೇ ಓಜಸ್ವಿಯಾಗಿ, ರಘುವಿನಂತೆಯೇ ವೀರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ ರಘುವಿನಂತೆಯೇ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಉನ್ನತತ್ವವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು ಒಂದು ದೀಪದಿಂದ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪದಂತೆ ಆ ಕುಮಾರನು ಸಮಸ್ತ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಘುವಿಗೆ ಅನುರೂಪನಾಗಿ ಅವನನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದನು ಅಜನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಗುರುಕುಲವಾಸ ಮಾಡಿ ಗುರುಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತನು ಯೌವನಾವಿಭಾವದಿಂದ ಅವನು ವಿಶೇಷಕಂಠಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಜನನ್ನು ಸೇರಲು ಅಭಿಲಾಷೆಪಟ್ಟರೂ, ಉನ್ನತಚಿತ್ತಾದ ಕನ್ಯೆಯು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಅವಳು ರಘುವಿನ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸುವಂತಿದ್ದಿತು

ವಿದರ್ಭರಾಜನಾದ ಭೋಜನು ತನ್ನ ನೋದರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಹ್ವಾನದೊಡನೆ ರಘು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಬಳಿಗೆ ದೂತನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು ಅದು ಶ್ಲಾಘ್ಯ ಸಂಬಂಧವೆಂಬುದನ್ನೂ, ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಅಜಕುಮಾರನು ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಭೋಜರಾಜನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಸಸೈನ್ಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿಸಿದನು ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಜಕುಮಾರನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಡು ಬಿಟ್ಟು ತಂಗಿದೆ

ಡೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಡೇರೆಗಳಂತಿದ್ದ ಪಟಭವನಗಳೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಯನಾದಿ ಸೌಕರ್ಯಗಳೂ ಅವನ ಬೀಡಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟುವು ಪರಿವಾರದವರಿಗೂ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ಪಟಗೃಹಗಳಿದ್ದುವು ಅಲ್ಲಿ ನಾಜೂಕಾದ ಮೇಲು ಕಟ್ಟುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಟಮಂಡಪಾದಿಗಳು* ರಾಜಸದನ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲಿನ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಅಜಕುಮಾರನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲು ನಾನಾ ಸುವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದರು ಅವನ ಬೀಡಾರಗಳಾಗಿದ್ದ ಪಟಭವನಗಳು ಉದ್ಯಾನಮಧ್ಯದ ವಿಹಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಭವ್ಯಮಂದಿರಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ಅಜನು ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ದಣಿದ ಸೈನಿಕರೊಡನೆ ನರ್ಮದಾತೀರದಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟನು ದೂರ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಅವರ ಧ್ವಜಗಳು ಧೂಳಿಧೂಸರವಾಗಿದ್ದುವು

ನದಿಯ ನೀರಿನ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಶೀತರಾವ್ರವಾದ ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಚಿರಬಿಲ್ಲವೃಕ್ಷಗಳು* ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ಆಗ ಮದಿಸಿದ ಒಂದು ಕಾಡಾನೆಯು ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದಿತು ಅದು ಫೀಳಿಡುತ್ತ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಜನ ಬೀಡಾರವಿದ್ದ ತೀರದ ಕಡೆಗೆ ರಭಸದಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು ಆದರ ಮದಧಾರೆಯಿಂದ ಅಕರ್ಷಿತವಾದ ದುಂಬಿಗಳು ಆದರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆದರ ಕಪಾಲ ಭಿತ್ತಿಯು, ನೆನೆದುದರಿಂದ ಮದೋದಕವು ಕೊಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ ಮದೋದಕವು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಗವು ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಆ ಮದಗಜವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಋಕ್ಷನಂತ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ವಪ್ರಕ್ರೀಡೆಯನ್ನಾಡಿ ಬಂದಿದ್ದುದರ ಗುರುತುಗಳು ಆದರ ಎರಡು ದಂತಗಳ ಮೇಲೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ಏಕೆಂದರೆ, ವಪ್ರಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನ ದಂತಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು

* ಎಂದರೆ ಬಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಡೇರಾ ಮಂಟಪಗಳೇ ಮುಂತಾದುವು

! ಬಿಲ್ಲ ವೃಕ್ಷಗಳ ಒಂದು ಜಾತಿಗೆ 'ಚಿರ ಬಿಲ್ಲ ವೃಕ್ಷ'ಗಳೆಂಬ ಹೆಸರೆಂದು ವಾಖ್ಯಾನಗಾರರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ

ತೋಡಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿನ ಗುರುತು ದಂತಗಳಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲಿನ ಗೀರುಗಳು ಬಿದ್ದು ನೀಲವರ್ಣವು ಬಂದಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿದ್ದಿತು ಅದು ಸೊಂಡಲನ್ನು ಅತಿ ಬೇಗ ಬೇಗ ಮಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ನೀಡುತ್ತಲೂ, ಬೃಹತ್‌ಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತಲೂ, ಮಹಾ ರಭಸದಿಂದ ನದಿಯ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ತೀರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು ತನ್ನ ಬಂಧನಸ್ಥಾನದ ದ್ವಾರಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬಿಗಿದಿರುವ ದೊಡ್ಡ ತೊಲೆಗಳನ್ನು ಜಗ್ಗಿಸಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಹೋಗಲು ದ್ಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ರಭಸದಿಂದ ಅದು ಸೊಂಡಲನ್ನು ಪರ್ಯಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತೆ ? ಅಷ್ಟು ರಭಸದಿಂದ ಅದೇರೀತಿ ಸೊಂಡಲನ್ನು ಆಡಿಸುತ್ತ ವೇಗವಾಗಿ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿತು ಶೈಲ ಸದೃಶವಾಗಿದ್ದ ಆ ಕಾಡಾನೆಯು ತನ್ನ ಎದೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶೈವಲ ಮಂಜರಿಗಳ ವೃಂದವನ್ನೂ[†] ಸೆಳೆದು ಕೊಂಡು ನುಗ್ಗಿ ಬಂದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಕಲಕಿಹೋದ ಪ್ರವಾಹದ ನೀರುಡಕ್ಕೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅದರ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಡವನ್ನೇರಿ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಿತು ಆನೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿಳಿದು ಬಂದಾಗ ಕಪೋಲಗಳಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಮದಧಾರೆಯು ಕ್ಷಣಕಾಲ ನಿಂತು ಹೋಗಿದ್ದಿತು ಆ ಒಂಟೆ ಸಲಗವು ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಅಜಕುಮಾರನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಳಗಿದ ಆನೆಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ನೋಡಿ ದೊಡನೆಯೇ ಅದರ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಪೋಲಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮದಧಾರೆಯುಳಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಸಪ್ತಚ್ಛದ ವೃಕ್ಷದ ಪಾಲಿನಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಗಂಧಮಯವಾಗಿದ್ದ ಅದರ ಮದಧಾರೆಯ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಅಜನ ಆನೆಗಳು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮಾವಟಗರು ಮಹತ್ತರ ಪ್ರಯತ್ನವಾಡಿ ದರೂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಾರಿ ಕಾರಿ ಓಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದುವು ಕಾಡಾನೆಯ ಅವಾಂತರದಿಂದ ನಿಮಿಷವಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೀಡಾರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅನ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಯಿತು ಕುದುರೆಗಳು ಹೆಗ್ಗಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದುವು, ಹೆಲವು ರಥಗಳು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದುವು, ಸೈನಿಕರೇ ಮುಂತಾದವರು

[†] ಎಂದರೆ ಪಾಚಿಯ ಜೊಂಪಲುಗಳನ್ನೂ

ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಆನೆಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂಬ ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ತಲ್ಲಣಿಸಿದರು ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಕೂಡದೆಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನರಿತಿದ್ದ * ಅಜಕುಮಾರನು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಶಿಂಜಿನಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೇ ಸೆಳೆದು ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು † ಉಕ್ಕಿನ ಬಾಣವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು

ಆ ಮದಗಜದ ಗಂಡಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಾಣವು ತಗುಲಿದೊಡನೆಯೇ ಆನೆಯು ಮಾಯವಾಗಿ ಅದರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಮಂಡಲ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ವೈಯಮಚಾರಿಯೊಬ್ಬನ ತೇಜಃಪುಂಜನಾದ ಶರೀರವು ಗೋಚರಿಸಿತು ಆ ಕೌತುಕವನ್ನು ಕಂಡು ' ' ' ,

* ತೀರ ಅಪಾಯವುಂಟಾದ ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಕೂಡದೆಂದು ಈಗ ನಿಬಂಧನೆಗಳೇ ವಿಧಾಯಕವಾಗಿವೆ ಹಿಂದೆ ಕೂಡ ಅದೇ ವಿಧಿಯೇ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುದು ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ

ಅಜಕುಮಾರನು ತಾನೇ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದು ಸಾಮಂತ ರಾಜ್ಯದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಆ ಬಗೆಯ ಅಪತ್ಯಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ, ಪಾಲಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯವಾಗುತ್ತದೆ

† ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು - ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮದಿಸಿದ ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು - ಎದುರಿಸುವುದೆಷ್ಟು ಅಪಾಯಕರವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅದಕ್ಕೆಷ್ಟು ಧೈರ್ಯವಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ ಬೇಟೆಗಾರರಿಂದಲೇ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಅಜನ ಧೈರ್ಯಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಸೊಗಸಾದ ನಿದರ್ಶನವನ್ನೇ ಕವಿಯು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ ಆದಾಗ್ಯೂ ಇದು ಅಸಂಭವವಾಗಿಲ್ಲ. ಶತ್ರುಗಳು ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಓಡಿಸಿದ ಆನೆಯು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಎರಗಿಬಂದಾಗಲೂ ಬುದ್ಧಗುರುವು (ಹಿಂದೆ ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದ ಶಾಕ್ಯ ಮುನಿಯು) ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗತಿ. ಲೋಕೋತ್ತರ ಚೇತನಗಳನ್ನು ಅಂಜುಕುಳಿಗಳಾದ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಅಳಿಯಬಾರದು, ಅವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ನೋಡಲೂ ಬಾರದು.

ವಿಸ್ಮಿತರಾದರು ಆನೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಜರೂಪದಿಂದ
 ರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಆ ಗಂಧರ್ವನು ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ
 ಪಡೆದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಅಜಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ ವರ್ಷಿಸಿದನು
 ವಾಗ್ಮಿಯಾಗಿದ್ದ ಗಂಧರ್ವನು ತನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರದ
 ಕಾಂತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ದಂತಕಾಂತಿಯಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತ, “ನಾನು ಪ್ರಿಯ
 ದರ್ಶನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವರಾಜನ ಮಗನಾದ ಪ್ರಿಯಂವದ ನಾನು ನನ್ನ
 ಗರ್ವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮತಂಗ ಮುನಿಯಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಮಾಡಿ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ
 ಆನೆಯ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದೆ ಮತಂಗ ಮಹರ್ಷಿಯು ನನಗೆ ಶಾಪ
 ಕೊಟ್ಟಾಗ ನಾನು ವಿನೀತನಾಗಿ ಆತನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ ದುಃಖಿಸಿದೆ
 ಆಗ ಆತನು ಶಾಂತನಾದನು ಬಿಂಕಿಯಿಂದ ಅಧವಾ ಬಿಸಿಲಿನ
 ಬೇಗೆಯಿಂದ ನೀರು ಬೆಚ್ಚಗಾಗುವುದು ನಿಜವಾದರೂ, ಶೈತ್ಯವೇ ಅದರ
 ಸ್ವಭಾವ ಇತರರ ಅಪರಾಧದಿಂದ ಕುಸಿತರಾದರೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಶಾಂತ
 ಸ್ವಭಾವದವರು ನನ್ನ ಅಪರಾಧದಿಂದ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆತನು ಶಪಿಸಿದ
 ನಾದರೂ ನನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಆತನು ಶಾಂತನಾದನು. ಅಲ್ಲದೆ
 “ಇಕ್ಷ್ವಾಕು” ವಂಶದವನಾದ ಅಜಕುಮಾರನು ತನ್ನ ಉಕ್ಕಿನ ಬಾಣದಿಂದ
 ನಿನ್ನ ಕುಂಭಫಲವನ್ನು ಘಾತಿಸಿದಾಗ ನಿನಗೆ ಶಾಪವಿಮೋಚನವಾಗಿ ಮಹಿಮಾ
 ಯುತವಾದ ನಿನ್ನ ಗಂಧರ್ವ ಶರೀರವನ್ನು ನೀನು ಮತ್ತೆ ಪಡೆಯುವೆ ಎಂದು
 ತಪೋಧನನಾದ ಮತಂಗ ಮಹರ್ಷಿಯು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಕೃಪೆಮಾಡಿದನು.
 ನಾನು ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ಮಹಾ ಸತ್ತ್ವನಾದ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ
 ಸುದಿನವನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನು ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ಶಾಪವಿಮೋಚನವಾಯಿತು
 ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಪ್ರತಿಪ್ರಿಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಮಾಡದೆ ಹೋದಲ್ಲಿ
 ಮಹಿಮಾನ್ವಿತವಾದ ನನ್ನ ಸ್ವಸ್ಥಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಲಭಿಸಿ ಫಲವಿಲ್ಲ ಆದ
 ಕಾರಣ, ಗಂಧರ್ವದೇವತಾಸ್ತ್ರವಾದ ಸಂವೋಹನವೆಂಬ ನನ್ನ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು
 ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅದರ ಪ್ರಯೋಗ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರ
 ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವೆನು ಎಲೈ ಮಿತ್ರನೆ! ಅದನ್ನು

ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನಾಗು ಈ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವನಿಗೆ ಶತ್ರು ಹಿಂಸೆ ಯಿಲ್ಲ. ವಿಜಯವಂತೂ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದಂತೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಘಾತಿಸ ತೊಡಗಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನೀನು ಲಜ್ಜಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೂಡ, ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣಗಳಕಾಲ ನೀನು ದಯಾಪರನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿದೆ* ಅದಕಾರಣ, ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ತಿರಸ್ಕಾರ ರೂಪದ ಕಾರಿಣ್ಯವನ್ನು ಈಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬೇಡ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದ ಅಜಕುಮಾರನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಜಲದಲ್ಲಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಗಂಧರ್ವರಾಜಕುಮಾರನಾದ ಪ್ರಿಯಂವದನಿಂದ ಮಂತ್ರೀಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೈವಯೋಗದಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅಚಿಂತ್ಯ ಹೇತುವಾದ ಸಖ್ಯವುಂಟಾಯಿತು. ಆ ಬಳಿಕ ಪ್ರಿಯಂವದನು ಚೈತ್ರರಥವೆಂಬ ಕುಬೇರೋದ್ಯಾನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ಅಜಕುಮಾರನು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ನರ್ಮದಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವು ವಿಚಕ್ಷಣಿಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಮ್ಯವಾದ ವಿದರ್ಭದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದನು. ಅವನು ರಾಜಧಾನಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ಭೋಜರಾಜನು—ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಡ ಸಮುಪ್ರವು ವೀಚಿ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಉಬ್ಬು

+ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅನವಶ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ಅಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ತನ್ನದೇ ಆದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಕಾವ್ಯಧ್ವನಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದಾನೆ. ಅವನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವ ಉದಾತ್ತ ತತ್ತ್ವವು ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಸಂದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂದಿನ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಕೇಳಲು ಕಿವಿಯಿದೆಯೇ?

*ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೇ ಸಂಚಕಾರಬಂದಿದ್ದ ಅಸಾಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣಗಳಕಾಲ ದಯಾಪರನಾಗಿದ್ದು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ, ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ, ಆ ಮದಗಜವನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆಯೇ ಬಾಣಾಘಾತದಿಂದ ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದುದರಿಂದ ಅಜನ ಕರುಣಾರ್ಥ ಸ್ವಭಾವವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಂತೆ—ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು. ಭೋಜರಾಜನು ಅಜಕುಮಾರನನ್ನು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಸೇವಾ ಧರ್ಮದಿಂದ ತಾನೇ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಪುರಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಅಷ್ಟೇಅಲ್ಲ ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅಜಕುಮಾರನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ, ಜನರೆಲ್ಲರೂ ವಿದರ್ಭೇಶ್ವರನಾದ ಭೋಜ ರಾಜನೇ ಅತಿಥಿಯೆಂದೂ, ಅಜಕುಮಾರನೇ ವಿದರ್ಭೇಶ್ವರನೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಒಟ್ಟಿನ ವಿನೀತಭಾವದಿಂದಲೂ ಗೌರವದಿಂದಲೂ ಭೋಜ ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಂಡನು. ಭೋಜರಾಜನ ಆಧಿ ಕಾರಿಗಳು ಅಜಕುಮಾರನಿಗೆ ರಮ್ಯವಾದ ನೂತನ ರಾಜಭವನವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ವಿಶೇಷ ಗೌರವದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಆ ರಾಜಭವನದ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮುಂದೆ ಮೇದಿಯ ಮೇಲೆ ಅವನ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರಘುವಿನಂತೆಯೇ ಇದ್ದ ಅಜಕುಮಾರನು ಆ ರಾಜಭವನದಲ್ಲಿ ಮದನನು ಯೌವನ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದಂತೆ ಮಂಡಿಸಿದನು. ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇಂದುಮತಿಯ ಸ್ವಯಂವರ ಕ್ಯಾಗಿ ಒಟ್ಟು ರಾಜಲೋಕವೇ ಬಂದು ನೆರೆದಿದ್ದಿತು. ಕಮನೀಯಕಾದ ಆ ಕನ್ಯಾಲಲಾಮಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದಿದ್ದ ಅಜ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಆ ರಾತ್ರಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆ ಬಂದಿತು. ಸತಿಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಗೆ ಬಹಳ ತಡವಾಗಿ ನಿದ್ರೆಹತ್ತುವಂತೆ, ಅವನಿಗೂ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತಿತು. ಮಗ್ಗಲು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಿದಾಗ ಉಂಟಾದ ಘರ್ಷಣದಿಂದ ಅವನ ಅಂಗರಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಸಕಾಯಿತು. ಸೂತಪುತ್ರರಾದ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮವಯಸ್ಕರಾದ ವೈತಾಳಿಕರು ವಿದ್ವಾಂಸನಾದ ಅವನನ್ನು ಉಷ್ಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು. ಅವರು “ಮೇಧಾವಿಶ್ರೇಷ್ಠನೆ! ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದುಹೋಯಿತು. ಇನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳು ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಪಂಚದ ಆಡಳಿತದ ಭಾರ

ವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದನು ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದನ್ನು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ನಿನ್ನ ನನ್ನ ತೊರೆದು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಆದಕಾರಣ ನೀನೂ ನಿನ್ನಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳು ಕಮಲಗಳು ಅರಳುವ ಕಾಲವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದೆ ನೀನು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ಸ್ನೇಹಮಯವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳೂ, ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ತುಂಬಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಮಲಪುಷ್ಪವೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ತರುಣಾರುಣ ಪಲ್ಲವಗಳ ತಾಮ್ರಗರ್ಭವನ್ನು ಸೇರಿ ತೋಳಗುತ್ತಿರುವ ಮಂಜನ ಪದಗಳು ಮುಕ್ತಾಹಾರದ ತೋಳದ ಮುತ್ತುಗಳಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿವೆ ಅವುಗಳು ತೋಳಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಅಧರೋಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲೀಲಾಸ್ಥಿತವು ಮಿನುಗುತ್ತಿರುವಾಗಿನ ನಿನ್ನದಂತ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ತೇಜೋನಿಧಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅರುಣನೇ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಚದುರಿಸಿ ಅಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಲೈ ವೀರನೆ! ರಣಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸೈನಿಕರೊಡನೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೇನು? ನಿನ್ನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಆನೆಗಳು ನಿನ್ನಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಪಳಿಗಳ ಶೃಂಖಲೆಗಳ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿವೆ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತಿರುವ ಅವುಗಳ ದಂತಗಳು ತರುಣಾರುಣರಾಗ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಗೈರಿಕಥಾತುವಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ದಂತಗಳು ಕೆಂಪು ಛಾಯೆಯನ್ನು ತಳೆದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪಟಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ನಿನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಪಾರಸೀಕ ತುರಗಗಳು ನಿನ್ನಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸೈಂಧವ ಲವಣದ ಶಲಾಕಗಳನ್ನು ಆಶೆಯಿಂದ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿವೆ ನಿನ್ನೆಯ ದಿನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದ ಮಾಲೆಗಳ ಪುಷ್ಪಗಳು ಬಾಡಿಹೋಗಿ ಕುಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ದೂರದೂರಕ್ಕೆರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತವೆ.

ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದು ಬೆಳಕು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ದೀಪಗಳು ಕೂಡ ಮಂಕಾಗಿವೆ ನೀನು ಪಂಜರದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮಂಜುಳ ಧ್ವನಿಯ ಶುಕವು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಆಡುತ್ತಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ತಾನೂ ಆಡುತ್ತಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ಮಂದಿಮಾಗಧರ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಜಕುಮಾರನು ತಟಕ್ಕನೆ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡನು ಗಂಗಾತೀರದ ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿದ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ಸುರಗಜವು ಮದಿಸಿದ ರಾಜಹಂಸಗಳ ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವಂತೆ, ಆತನೂ ಅವರ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಹಾಸಿ ಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದುನಿಂತನು ಅನಂತರ ಅವನು ಪ್ರತಃಕಾಲೋಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಕುಶಲರಾದ ಪ್ರಸಾಧನದಕ್ಷರಿಂದ ಸ್ವಯಂವರೋಚಿತವಾದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸೇರಲು ತನ್ನ ಬೀಡಾರದಿಂದ ಹೊರಟನು

ಆರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂದುಮತೀ ಸ್ವಯಂವರ

ಅಜಕುಮಾರನು ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರ್ಯಂಕಗಳ ಮೇಲಿದ್ದ ಸಿಂಹಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದನು ಅವರು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಮೈಮಾನಿಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ರತಿದೇವಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಮಹೇಶ್ವರನು ಅಂಗ ಸಾಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದ್ದ ಕಂದರ್ಪನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಇಂದುಮತಿಯು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮಲ್ಲಾರನ್ನೂ ವರಿಸಲಾರಕೆಂದು ನಿರಾಶೆಹೊಂದಿದರು ಅಜಕುಮಾರನು ವಿದರ್ಭರಾಜನಾದ ಭೋಜನು ತೋರಿಸಿದ ಸೋಪಾನ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪರ್ಯಂಕವನ್ನೇರಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಿಂಹಶಾಖವು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಂತಿರುವ ಶಿಲಾವಿಭಾಗಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಶೈಲಾಗ್ರವನ್ನೇರಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ವಿವಿಧ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾದ ರತ್ನಕಂಬಳಿಯ ಮೆತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಅಜಕುಮಾರನು ನವಿಲಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ದೇವಸೇನಾನಿಯಾದ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದನು ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿ ತೊಳಗುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತ್ರಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸಿಂಹಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸಹಸ್ರಧಾ ವಿಭಕ್ತಳಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೋರೈಸುವಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶಮಾನಳಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಮೇಘಗಳ ಪುಕ್ಕಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ದುರ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಳಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ವಿಧವಿಧವಾದ ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಸಿಂಹಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ರಾಜರುಗಳ ಮತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರರುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಘುಸೂನುವಾದ ಅಜಕುಮಾರನೇ ಅತ್ಯಂತ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯದ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದಂತೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಪುರ

ಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲ ರಾಜರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅಜಕುಮಾರನಲ್ಲೇ ನೆಲಸಿದ್ದುವು ಪುಷ್ಪ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಮದಿಸಿದ ಕಾಡಾನೆಯ ಮದಜಲದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಅಕರ್ಷಿತವಾಗಿ ಅದರ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗುವ ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಪುರಜನರ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ಅವನಲ್ಲೇ ನೆಲಸಿದ್ದುವು ಸ್ತುತಿಪಾರಕರಾದ ವಂದಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಅರಸರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಆಗರು ಮುಂತಾದ ಧೂಪ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೊಗೆಯು ಪತಾಕೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಊಮತ್ತಿದ್ದ ಶಂಖಗಳ ಧ್ವನಿಯು ಮೇಘಗಳ ಗುಡುಗುಗಳ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ನಗರ ಪ್ರಾಂತದ ಉಪವನದಲ್ಲಿದ್ದ ನವಿಲುಗಳು ನೃತ್ಯಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದುವು ಮಂಗಳ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೊಳಗು ದಿಗಂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿತು ಸ್ವಯಂವರೋಚಿತವಾದ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯು ಶಿಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ* ಕುಳಿತು ಪರಿವಾರ ಸಮೇತಳಾಗಿ ರಾಜರುಗಳು ಸಿಂಹಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಪರ್ಯಂಕಗಳ ಮಧ್ಯದ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಳು ವಿಧಾತನ ವಿಶೇಷ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಕನ್ಯಾರೂಪವೋ ಎಂಬಂತಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ನೇತ್ರಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯು ನೆಲಸಿ ನಿಂತಿತು.

ಸ್ವಯಂವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜರುಗಳೂ ಮತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರರೂ ರೂಪರಾಶಿಯಾಗಿ ವಿಧಾತನ ಸೃಷ್ಟಿವಿಶೇಷದಂತಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರ ದೇಹಗಳೇನೋ ಸಿಂಹಾಸನಗಳ ಮೇಲಿದ್ದುವು ಆದರೆ ಅವರ ಅಂತಃಕರಣಗಳು ಕುಸಿದುಬಿದ್ದು, ಅವರು ತಮ್ಮ ದೇಹಗಳ ಮೇಲಿನ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು ಇಂದುಮತಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಮುಗ್ಧರಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಂಟಾಯಿತು ತಮ್ಮ ಮನೋರಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಅವರು ಮಾಡಿದ ವಿವಿಧ ಶೃಂಗಾರ ಚೀಷ್ಟೆಗಳು ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ಪಲ್ಲವ ಸಂಪತ್ತಿ

* ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ.

ನಂತಿದ್ದವು. ರಾಜನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಲೀಲಾರವಿಂದ ನಾಳವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆ ಕಮಲಪತ್ರಗಳಿಂದ ದುಂಬಿಗೆ ಪೆಟ್ಟುತಗಲು ವಂತಿಯೂ, ಪರಾಗದಿಂದ ಕಮಲವುಷ್ಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವೇಷವುಂಟಾಗುವಂತಿಯೂ ರಭಸದಿಂದ ತಿರುಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಇಂದುಮತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸು ವುದಾದರೆ ಅವಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಲೀಲಾರವಿಂದದಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ಆಡಿಸ ಬಹುದೆಂದೂ, ಅವಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ತಾನು ಕೇಳತಕ್ಕವನೆಂದೂ ಸೂಚಿಸು ವುದು ಅವನ ಆಶಯ ಕೈಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರಾಜನು ಅವಲಕ್ಷಣದ ಚೇಷ್ಟೆಯವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಇಂದುಮತಿಯು ಅವನನ್ನು ವರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ. ವಿಲಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಾಜನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲಿನಿಂದ ಜಾರಿ ರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಕೇಯೂರದ ಮಾಲೆಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ತನ್ನ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಸರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನೊಂದು ಮಾರ್ಶ್ವಕ್ಕ ಬಾಗಿಸಿ ಆ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಅವರ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದನು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದುದರಲ್ಲಿ ಇಂದುಮತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸಿದರೆ ಅವಳನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾದ ಸರಿ ಯಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ತನ್ನ ಮನೋ ಗತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅವನ ಆಶಯ. ಇತರರಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗ ದಂತಹ ದೇವವು ಅವನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವನು ಭುಜದ ಮೇಲಿ ನಿಂದ ಜಾರಿದ್ದ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಕ್ಕನೆ ಹಾಗೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡ ನೆಂಬುದು ಇಂದುಮತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಾಜನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ನೋಡುತ್ತ, ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದ್ದ ಚಿನ್ನದ ಪಾದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಗೆರೆಗಳನ್ನೆಳ ದಂತೆ ಬರೆದನು. ಇಂದುಮತಿಯು ತನ್ನ ಸಮಾಪಗತಳಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸ ಬೇಕೆಂಬುದು ಅವನ ಸೂಚನೆ. ಪಾದಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಗೆರೆಗಳನ್ನೆಳೆಯು ತಿದ್ದ ಆ ರಾಜನು ಅವಲಕ್ಷಣದವನೆಂಬುದು ಇಂದುಮತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮತ್ತೊಬ್ಬರಾಜನು ಸಿಂಹಾಸನದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಎಡಗೈಯನ್ನೂರಿ ತನ್ನ ಭುಜವನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಎಡಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಿತ್ರನೊಡನೆ

ಸಂಭಾಷಣತತ್ಪರನಾಗಿದ್ದನು ಅವನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಮುಕ್ತಾಹಾರವು ಅವನು ಹಾಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದುದರಿಂದ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ತಾನು ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ವಾಮಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಲೇತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣತತ್ಪರನಾಗುವುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅವನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ ತನ್ನ ಕಡೆಗೇ ತಿರುಗಿ ನೋಡದಿದ್ದ ಆತನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾವರವುಳ್ಳವನೆಂದು ಇಂದುಮತಿಯು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನು ಲೀಲಾರ್ಥವಾಗಿ ತನ್ನ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ದಾಳಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನು ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಉಂಗುರ ಪ್ರಭಯಿಂದ ದಾಳಗಳು ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದುವು ಅವನ ಅಂಗೈಗಳು ಕೆಂದಾವರೆಯಂತೆ ಕೆಂಪಗಿದ್ದ ರಾಜಲಕ್ಷಣವಾದ ಧ್ವಜಲಾಂಛನರೇಖೆಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ಇಂದುಮತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸಿದರೆ, ತಾನು ಅವಳೊಡನೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪಗಡೆಯನ್ನಾಡುವುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅವನ ಆಶಯ ಪಗಡೆಯಾಟದ ದುರ್ವ್ಯಸನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ರಾಜನು ಕಾಪುರುಷನೆಂಬುದು ಇಂದುಮತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನು ತಾನು ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದೂ ಹರಾತ್ತಾಗಿ ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದ ಜಾರಿದಂತೆಯೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಚಲಿಸಿದಂತೆಯೂ ನಟಿಸುತ್ತ, ಚಲನಭರದಲ್ಲಿ ತಾನು ಕಿರೀಟದ ಮೇಲೆ ಅಂಗೈಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡನು ಕಿರೀಟವು ವಜ್ರಖಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಸಂದಿಗಳಿಂದ ವಜ್ರಗಳ ಪ್ರಭೆಯು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದಿತು, “ನೀನು ಈ ಕಿರೀಟದಂತೆ ನನ್ನ ತಲೆಯನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತರೂ ನೀನು ನನಗೆ ಭಾರವೆಂದೆಣಿಸದೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾವಾಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದು ಅವನ ಆಶಯ. ಹೀಗೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ರಾಜನು ಅವಲಕ್ಷಣದವನೆಂಬುದು ಇಂದುಮತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ತನ್ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಅಸಭ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡ ರಾಜರಲ್ಲಾ ರನ್ನೂ ವರಿಸದೆ ಇಂದುಮತಿಯು ಮುಂದೆ ಹೋದಳು

ಅನಂತರ, ದ್ವಾರಪಾಲಿಕೆಯೂ, ಗಂಡಸರಂತೆ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲ ವಾಗ್ವಿನಿಯೂ, ರಾಜಸಂತತಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನರಿತವಳೂ ಆಗಿದ್ದ ಸುನಂದೆಯೆಂಬಾಕೆಯು ಕುಮಾರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ಮಗಧೇಶ್ವರನಾದ ಪರಂತಪನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಈತನು ಶರಣಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ ಶರಣ್ಯನು, ಅಗಾಧಸತ್ತ್ವನು, ಗಂಭೀರಸ್ವಭಾವವನು, ಮಗಧರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವನು ತ್ರಾಣಸ್ವರೂಪನು, ಪ್ರಜಾರಂಜನ ನಿಪುಣನು, ಇವನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನೆಗ್ಗುವವನು, ಆದಕಾರಣ, ಪರಂತಪನೆಂದು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವುಳ್ಳವನು ಸಾವಿರ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇತರ ರಾಜರಿರಬಹುದು ಆದರೆ ದೇಶವು ರಾಜನ್ಯತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಇಂತಹ ರಾಜರಿರುವುದರಿಂದಲೇ ರಾತ್ರಿಯು 'ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ'ಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಚಂದ್ರನಿಂದಲೇ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ, ತಾರೆಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಸಂಕುಲದಿಂದಲಾಗಲಿ ರಾತ್ರಿಯು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನೆಂದಿಗೂ ಪಡೆಯಲಾರದು ಇವನು ಸಂತತವಾಗಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಪಸ್ವನೇತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನವನ್ನಿತ್ತು ದೇವಿಷ್ಣನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದವನು ಹೀಗೆ ದೇವಿಷ್ಣನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತ ಇಂದ್ರನು ಅಮರಾವತಿಯನ್ನು ಚಿರಕಾರ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆಕಾಯಿತು ಅಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲವೂ ಇಂದ್ರನನ್ನಗಲಿದ ಶಚೀದೇವಿಯ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಪಾಂಡುನರ್ಣದ ಕವೋಲಗಳ ಮೇಲೆ ಅವು ಹಾರಾಡುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವಂತಾಯಿತು ನೀನು ವರಿಸಲು ಈ ಮಗಧೇಶ್ವರನು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅವನು ನಿನ್ನ ಪಾಣಿ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ನೀನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸು ನೀನು ಆತನೊಡನೆ ಮಗಧರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಪಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ್ಗೆ ಪುಷ್ಪ ಪುರಾಂಗನೆಯರು ಪ್ರಸಾದವಾತಾಯನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ನೇತ್ರೋತ್ಸವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು ಇಂದುಮತಿಯು ಸುನಂದೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಪರಂತಪನೆಂದು ಯಥಾರ್ಥನಾಮನಾದ ಮಗಧೇಶ್ವರನನ್ನು

ನೋಡಿ, ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲದ ಅನಾಸಕ್ತಭಾವದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೈ ಮುಗಿದಳು, ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಮೌನದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಳು ರಾಜಕುಮಾರಿ ಇಂದುಮತಿಯ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ವೇತ್ರ ಗ್ರಹಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತಳಾಗಿದ್ದ ಸುನಂದೆಯು-ಮಾನಸಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಅಲೆಗಳ ರೇಖೆಯು ರಾಜಹಂಸಿಯನ್ನು ಒಂದು ಕಮಲದ ಬಳಿಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಮಲದ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಂತೆ- ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಮಗಧರಾಜನ ಸಮ್ಮುಖದಿಂದ ಅಂಗರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದಳು ಸುನಂದೆಯು ಇಂದುಮತಿಯೊಡನೆ ಈತನು, ಅಂಗರಾಜನು ಸುರಾಂಗನೆಯರು ಕೂಡ ವರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಇವನ ರಾಜ್ಯದ ಗಜಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸಿ, ಗಜಬಲವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಈತನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದೂ ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನನುಭವಿಸುವಂತಿದ್ದಾನೆ ಪತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಶತ್ರುವನಿತೆಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಮುತ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೃಷ್ಟವಾದ ಅಶ್ರುಬಿಂದುಗಳು ಅವರ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಈತನು ಅವಳಿಗೆ ಸೂತ್ರರಹಿತವಾದ ಮುಕ್ತಾಹಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ * ಇವನು ಅರಿಭಯಂಕರನಾಗಿ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಶೀಲನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಭಿನ್ನಾಶ್ರಯವುಳ್ಳವರು ಅವರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇಕಡೆ ನೆಲಸಿರುವುದು ವಿರಳ ಈತನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನೆಲಸಿದ್ದಾರೆ ಕಾಂತಿಮತಿಯೂ ಸತ್ಯಭಾಷಿಣಿಯೂ ಆದ ನೀನು ಮೂರನೆಯವಳಾಗಿ ಅವರೊಡನೆ ನೇರಬಹುದಾಗಿದೆ ಅಂಗರಾಜನು ನಿನಗೆ ಅನುರೂಪನಾದ ವರನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಳು ಇಂದುಮತಿಯು ಅಂಗ

* ಏಕವಾದ್ಯನು ಏಜಯಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ಕವಿಯು ರಾಜಂ ಪರಂ ಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವ್ಯಾಜದಿಂದಲೇ ಯುದ್ಧದ ಫಲಿತಾಂಶಗಳೆಷ್ಟು ದಾರುಣವೆಂಬುದನ್ನು ಹೃದಯವೇಧಕವಾಗುವಂತೆ ಚುಚ್ಚಿ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ ಶತ್ರುವನಿತೆಯರ ದುಃಖದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನಸ್ಸು "ಅಯ್ಯೋ" ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ

ರಾಜನ ಕಡೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸಖಿಯಾದ ಸುನಂದೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವಂತೆ ಹೇಳಿದಳು. ಅಂಗರಾಜನು ಸುಂದರನಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ, ಇಂದುಮತಿಗೆ ವಿವೇಚನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಲ್ಲ. ಅವನೂ ಸುಂದರನಾಗಿ ಅವಳಿಗೂ ವಿವೇಚನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದೂ ಕೂಡ ಅವಳು ಅಂತಹ ರಾಜನನ್ನು ವರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ “ಲೋಕೋ ಹಿ ಭಿನ್ನರುಚಿಃ” ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಅಭಿರುಚಿಯು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆ. ಆದಕಾರಣ, ಅಂಗರಾಜನು ಯೋಗ್ಯವರನೇ ಆಗಿದ್ದೂ ಕೂಡ, ಇಂದುಮತಿಯು ಅವನನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ದೌವಾರಕಿಯು ಶೂರನೂ ರೂಪವಂತನೂ ಆದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನನ್ನು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಇಂದುಮತಿಗೆ ತೋರಿಸಿ, ಅವನೇ ರಾಜನಾದ ಈತನು ದೀರ್ಘಬಾಹುವೂ, ವಿಶಾಲ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವುಳ್ಳವನೂ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಸಮಗ್ರ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ಎಂದರೆ ಕೋಶದಂಡಬಲವುಳ್ಳ, ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿಯೂ, ವಿಕ್ರಮಬಲವುಳ್ಳ ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿಯೂ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಬಲವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಿಶಕ್ತಿಯೂ ಮೂರೂ ಇವನಲ್ಲವೆ. ವಿಜಯ ಯಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಈತನ ಕುಸುರಗಳ ಗೊರಸಿನಿಂದೆ ಗದ್ದೂಳು ಸಾಮಂತರಾಜರ ಕಿರಿಟಮಣಿಗಳ ಕಾಂತಿಯು ಕಾಣದಂತೆ ತಡೆದು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈತನು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಮಹಾಕಾಲ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಮೀಪ ತೀರೆಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಈತನನ್ನು ವರಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣದಿಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಸುವ ತಂಗುಳಿಯ ಸೌಖ್ಯವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಯ ಉದ್ಯಾನವನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿ ಹರ್ಷಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಕಮಲಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳಿಸಿ ಕೆಸರನ್ನು ಸಂತೋಷಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ಕನ್ನೆದಿಲೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ ಆಕರ್ಷಿಸಲಾರನೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಹ್ಲಾದಗೊಳಿಸಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರತಾವದಿಂದ ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಂಗರಾಜನು ಸುಕು

* ಭಂಡಾರವು ಸವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ

ಮಾರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕರ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ ಯಾದ ಸುನಂದೆಯು ಅನಂತರ ಮುಂದುವರಿದು ಅನೂಪದೇಶದ ಒಡೆಯ ನಾದ ಪ್ರತೀಪನನ್ನು ತೋರಿಸಿದಳು ಕೇಂದಾವರೆಯಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವಳೂ ಮತ್ತು ಗುಣವತಿಯೂ ಆಗಿ ವಿಧಾತನ ಲಲಿತಸೃಷ್ಟಿಯಂತಿದ್ದ ಆ ಸುದರ್ಶಿ ಮಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸುನಂದೆಯು “ಹಿಂದೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೆಂಬ ಆರಸ ನಿದ್ದನು ಅವನಿಗೆ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ವರದಿಂದ ಯುದ್ಧಕಾಲದಲಿ ಸಹಸ್ರ ಬಾಹುಗಳಂತೆ ಆತನು ಅಷ್ಟಾದಶ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಗೆದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಯೂಪಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದನಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗ ಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದನಂತೆ ಸರ್ವಭೂತರಂಜನೆಯಿಂದ ರಾಜನೆಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದ ಕಾರ್ತವೀ ರ್ಯನು ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ಸಾರ್ವಭೌಮನೆನಿಸಿದ್ದನಂತೆ ಆತನು ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಯೋಗಿಯಂತಿದ್ದನಂತೆ ದುರ್ಜನರ ದುರಾಲೋಚನೆಗಳು ಕೂಡ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ವರದಿಂದ ಆತನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಯೋಚನೆಯು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕಾರ್ತ ವೀರ್ಯನು ಚಾಪಧರನಾಗಿ ಅವರ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ತನ್ನೂಲಕ ಅಕಾರ್ಯಗ ಳನ್ನು ಅವನು ತಡೆಗಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಅವಿನಯವನ್ನೂ, ಮಾನ ಸಾಪರಾಧಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ನಿವಾರಿಸುತ್ತ, ಅವನು ನಿಜವಾದ ಉಪಾಸಕನಾಗಿ ದ್ದನಂತೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೂಡ ಜಯಿಸಿದ್ದ ಲಂಕೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನು ಕಾರ್ತ ವೀರ್ಯನಿಂದ ಪರಾಜಯ ಹೊಂದಿ, ಅವನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯಿಂದತನ್ನ ಕಪ್ಪತ್ತು ತೋಳುಗಳನ್ನೂ ಬಿಗಿಸಿಕೊಂಡು, ತನಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಆಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿಟ್ಟುಸಿ ರುಬಿಡುತ್ತ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹವಾಗುವ ವರೆಗೂ ಬಹುಕಾಲಕಾರಾಗ್ಯವೆದ್ದಲ್ಲದ್ದ

ನಂತೆ ಈ ಪ್ರತೀಪ ರಾಜನು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನ ವಂದನನು ಈ ಪ್ರತೀಪ ಭೂಪತಿಯು ಆಗನು ವೃದ್ಧರಾದ ಸಾಧು ಸಜ್ಜನರಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು ದುಷ್ಟಾಶ್ರಯ ತ್ಯಾಗಪೀಲಿಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣ, ಅವಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ದುರ್ಗುಣಗಳು ಮೂಡಿದೊಡನೆಯೇ ಅವಳು ದೂರ ಸರಿಯುವುದರ ಮರ್ಮವನ್ನರಿಯದ ಮೂಢರು ಅವಳನ್ನು ಚಂಚಲೆಯೆಂದು ದೂರುವರು । ಈ ಪ್ರತೀಪರಾಜನು ದೋಷದೂರನಾಗಿ ನಿರಂತರವೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವ 'ಸ್ವಭಾವಲೋಲೆ' ಎಂಬ ಅಸವಾದವು ಇನಂದಿಂ ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಮಕ್ಕಳಯ ನೊಂಟವನ್ನು ಬಳಸಿರುವ ಡಾಬಿ ನಂತೆ ಮಾಹಿಪ್ರತೀನಗರವನ್ನು ಬಳಸಿ ರಮ್ಯವಾದ ಜಲವೇಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನರ್ಮದೆಯ ನೊಬಗನ್ನು ವ್ರಾಸಾದ ಗವಾಕ್ಷಗಳಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ

* ಇದರ ಪೂರ್ವಕಥೆಯು ಹೀಗಿದೆ.—ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಒಂದುಸಲ ತನ್ನ ಮಡದಿಯರೊಡನೆ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ ಅಗ ಅವನುನದಿಯಲ್ಲಿಳಿದಿದ್ದಾಗ ನದಿಯನೀರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಣೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ಬಂಧಿಸಿದ್ದನಂತೆ ಅವನಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ನದೀ ಪಾತ್ರವು ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಬರಿದಾಗಿದ್ದಿತಂತೆ ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ರಾವಣನು ಶಿವಲಿಂಗ ಪೂಜೆಗಾರಂಭಿಸಿದನಂತೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ನದಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದನಂತೆ ಅದುವರೆಗೂ ಆಣೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ ನೀರೆಲ್ಲ ಮಹಾರಥಸದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ರಾವಣನನ್ನೂ, ಅವನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನೂ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತಂತೆ ರಾವಣನು ಕೋಪದಿಂದ ಕೆರಳಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು, ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ ಮುಂದೆ ರಾವಣನ ಪರವಾಗಿ ಪುಲಸ್ತ್ಯನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನು ಅವನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದನಂತೆ

† ಇದು ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಗೂ ಮಕ್ಕು ಕಲ್ಪನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೂ ಉತ್ತಮವಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ ಇತರ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯು ಚಂಚಲೆಯೆಂದೂ ಋಜುಮಾರ್ಗದವಳಲ್ಲವೆಂದೂ ದೂರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅವನು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಅವನ ಮನೋಧರ್ಮವಂತಹದೆಂಬುದಕ್ಕೂ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ

ಅಭಿಲಾಷೆಯು ನಿನಗಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಬಾಹುವಾದ ಪ್ರತಿಪರಾಜನನ್ನು
 ವರಿಸಿ ಅವನ ಅಂಕಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಳು ಆ ಕ್ಷಿತಿಶನು
 ಸುಂದರನಾಗಿದ್ದೂ ಕೂಡ—ಮೇಘಾವರಣರಹಿತನಾದ ಶರದೃತವಿನ ಪೂರ್ಣ
 ಚಂದ್ರನು ನಳಿನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಿಯಕರನಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ
 —ಇಂದುಮತಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಲಿಲ್ಲ ಆ ಬಳಿಕ ಸುನಂದೆಯು ಶೂರ
 ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾದ ಸುಷೇಣರಾಜನನ್ನು ಇಂದುಮತಿಗೆ ತೋರಿಸಿದಳು, ಅಲ್ಲದೆ
 ಆಚಾರಶುದ್ಧನಾಗಿ, ಉಭಯವಂಶದೀಪನಾಗಿ, ಲೋಕಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ
 ಕೀರ್ತಿಪ್ರಶಂಸೆಯು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸುಷೇಣರಾಜನ ವಿಷಯವಾಗಿ ರಾಜ
 ಕುಮಾರಿ ಇಂದುಮತಿಯೊಡನೆ, “ಈತನು ನೀವವಂಶದ ರಾಜನು ಅನೇಕ
 ಯಜ್ಞಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ ತನ್ನ ಸೌಶೀಲ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ
 ಇವನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಗುಣಗಳು—ಸಿದ್ಧಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಹುಲಿ
 ಜೊಕೆ ಅನೆ ಸಿಂಹ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ
 ರುವ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವನ್ನು ಮರೆಯುವಂತೆ — ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನೇ ಕಳೆದು
 ಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವನು ಶಾಂತನಾಗಿ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳ ದಾಂಧಲೆಯನ್ನಡ
 ಗಿಸಿದ್ದಾನೆ ಆದರೂ, ಇವನು ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿಲ್ಲ, ಇವನ
 ಅರಮನೆಯು ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯಂತಹ ಪ್ರಶಾಂತವಾದ ತೆ ಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿ
 ನಯನಾಭಿರಾಮವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ, ಇವನ ಬಂಧುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಸುಖ
 ಸಂತೋಷಗಳಿಂದ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಇವನ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇವನ
 ಕ್ರತಾಪವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ, ಅವರ ಹರ್ಮ್ಯಾಗ್ರಗಳಲ್ಲಿ—ಒಬ್ಬರೂ
 ವಾಸವಾಗಿದ್ದರೆ ಪಾಳುಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾರಣ—ತೃಣಾಂಕುರಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿವೆ
 ಇವನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ನನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಮಧುರಾನಗರದ ಬಳಿ
 ಯಲ್ಲಿ ಯಮುನಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡುವಾಗ ಅವರು ಪೂಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ
 ಧವಲಚಂದನವು ನೀರಿಗ ಕದಡಿ ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಕಪ್ಪುನೀರು
 ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ ಆದರ ಫಲಿತಾಂಶವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಗದ
 ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಮುನಾ ನದಿಯು ಗಂಗಾನದಿಯೊಡನೆ
 ಸಂಗಮ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಧುರಾನಗರದ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ
 ಸಂಗಮ ಹೊಂದಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ವಿಷ್ಣುವಾಕ್ಯನನಾದ ಗರುಡನ

ಬಾಧೆಗೆ ನಡುಗಿ ಕಾಲಿಯನೆಂಬ ಸರ್ಪವು ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಸಡೆಯಲು ಹೊರಟುಹೋಗುವಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ನಾಗರತ್ನವು ಈ ಸುಷೇಣರಾಜನ ವಂಶಾನುಗತವಾದ ಆಭರಣದಲ್ಲಿ ಖಚಿತವಾಗಿದೆ ಅದನ್ನು ಅವನು ಧರಿಸಿದನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೌಸ್ತುಭವನ್ನು ಏಳಿಸಿದಂತಿರುತ್ತದೆ- ಸುಂದರಿ! ಈ ಯುವಕನನ್ನು ಪರಿಸು. ಕುಬೇರನ ಜೈತ್ರರಥೋದ್ಯಾನ ಕ್ಷಿಂತ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾದ ಚಿಗುರುಗಳ ಮೇಲೆ ರಚಿತವಾದ ಪುಷ್ಪಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಯೌವನಶ್ರೀಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಸೌಖ್ಯಪಡು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಸುಂದರವಾದ ಕಂದರಗಳ ಶೈಲೀಯ ಗಂಧದಿಂದ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಶಿಲಾತಲಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನವಿಲುಗಳ ನೃತ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಆದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ವಧುವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದವನಾದ ಇಂದುಮತಿಯು - ಸಾಗರಗಾಮಿನಿಯಾದ ನದಿಯು ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಬಿಟ್ಟವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಂತೆ- ಸುಷೇಣ ರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ನಡೆದಳು ಅನಂತರ ಸುನಂದೆಯು ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದವನೂ, ಕೇಯೂರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತೋಳಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವನೂ ಆದ ಕಳಿಂಗದೊಡೆಯನಾದ ಹೇಮಾಂಗದ ರಾಜನನ್ನು ಬಾಲೇಂದು ಮುಖಿಯಾದ ಆ ಬಾಲೆಗೆ ತೋರಿಸಿ, ಈ ಹೇಮರಾಜನು ಕುಲ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತಸಾರವೆಂಬಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠನು ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವೂ ಮತ್ತು ಮಹೋದಧಿಯೂ ಇವನಿಗೆ ಸೇರಿವೆ ಇವನು ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟರೆ ಮದಧಾರೆಯಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಇವನ ಗಜದಳವು ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತ ಪಂಕ್ತಿಯೇ ಹೊರಟಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವ ಸವ್ಯಸಾಚಿಯಾಗಿರುವ ಈತನಿಗೆ ಹದೆಯು ರಭಸದಿಂದ ತಾಗಿ ತಾಗಿ ಎರಡು ಭುಜಗಳ ಮೇಲೂ ಚರ್ಮವು ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟಿದ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳಿವೆ ಈತನ ಅರಮನೆಯ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಮನೆಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಸಮುದ್ರದ ಮಂದ್ರ ಗಂಭೀರ

ಘೋಷವೇ ಇವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಇವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲು ತೂರ್ಯಸ್ವನದ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಈತನನ್ನು ವರಿಸಿ ತಾಲೀವನಗಳ ಮುಮುರಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮುದ್ರ, ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸು ಆಗ ದ್ವೀಪಾಂತ ರಗಳಿಂದ ಬರುವ ಲವಂಗ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೇಲಿನ ತಂಗಾಳಿಯು ವನವಿಹಾರದ ಆಯಾಸದಿಂದೂಟಾದ ಬೆವರಿನ ಹನಿಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ನಿನಗೆ ಸೌಖ್ಯ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು ಇಂದುಮತಿಯು ನಿಜವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವಳಾಗಿದ್ದಳು. ಸುನಂದೆಯು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಚೋದನಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮನಸೋಲದೆ—ಪ್ರತಿಕೂಲ ದೈವನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಎಷ್ಟೇ ದೂರದ ವರೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ನಲಸದೆ ದೂರ ಸರಿಯುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ - ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಳು ಸುನಂದೆಯು ದೇವ ಸಮರೂಪನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಾಗಪಟ್ಟಣದೊಡೆಯನಾದ ವಾಂಡ್ಯರಾಜನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, “ಚಕೋರಾಕ್ಷಿ! ಇತ್ತ ನೋಡು ಉದ್ದವಾದ ಹಾರನನ್ನು ಧರಿಸಿ ಹರಿಚಂದನದ ಅಂಗರಾಗವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈತನು ವಾಂಡ್ಯರಾಜನು ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನ ಛಾಯೆಯಿಂದ ಸಾನುಪ್ರದೇಶವು ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಘುರಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅದ್ರಿರಾಜನಂತೆ ಈತನು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಅಗ್ರಸ್ಥ ಮಹರ್ಷಿಯು ಈತನ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಆತನು ಸೂರ್ಯನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಂಧ್ಯವರ್ತವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದವನು, ಒಟ್ಟು ಸಮುದ್ರಜಲವನ್ನೇ ನಿಶ್ಯೇಷವಾಗಿ ಕುಡಿದು ಮತ್ತೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿದವನು * ಆಶ್ವಮೇಧಯಜ್ಞವನ್ನು

* ಈ ಬಗೆಯ ಪವಾಡಕೃತ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯು ವಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಸಂಗತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಕಲಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ರಮಣೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾನವನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಅದರ್ಶವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದೆಂಬ ಹೊಂಗನಸೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೂ ಇದರಿಂದ ಅಹ್ಲಾದವೇ ಆಗಬಹುದು

ನೆರವೇರಿಸಿ ಅವಭೃತಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ಈ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನನ್ನು ಯಜ್ಞವಿಧಿಯು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವವನು. ಆಗಸ್ಯನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವ ಈ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನು ಶಿವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ದುರ್ಲಭವಾದ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಹಾದೇವನಾದ ಆತನಿಂದ ಪಡೆದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಖರನ ನಿವಾಸವಾದ ಜನಸ್ಥಾನಕ್ಕೆಲ್ಲಿ ಉಪಟಳವಾದಿತೋ ಎಂದು ಲಂಕಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾವಣನು ಶಂಕಿಸಿದನು ಹಾಗೆ ಶಂಕಿಸಿದ ರಾವಣನು ಈ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನೊಡನೆ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಉದ್ಧತನಾದ ಆತನು ಅನಂತರ ಇಂದ್ರಲೋಕವನ್ನು ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟನು ಮಹಾಕುಲೀನನಾದ ಈತನನ್ನು ನೀನು ವರಿಸಿ, ಈತನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ನೀನೂ ಈತನಿಗೆ ರತ್ನಾನುವಿದ್ಧವಾದ ಸಮುದ್ರಮೇಖಲೆಯಾದ ಭೂಮಿಯಂತೆಯೇ ಮುಖ್ಯಳೇ ಆಗುವೆ, ನೀನು ಈತನನ್ನು ವರಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಗ್ಧೀವಿಗೆ ಸವತಿಯಾಗು ನಾಗವಲ್ಲಿಗಳು (ವೀಳೆಂಬೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿಗಳು) ಹಬ್ಬಿರುವ ಅಡಿಕೆ ಮರಗಳಿಂದಲೂ, ಎಲಕ್ಕಿಯ ಲತೆಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತವಾದ ಚಂದನ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ, ಕಮಲಪತ್ರಗಳ ಹಾಸುಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿಸುವ ಮಲಯ ಸರ್ವತದ ತಪ್ಪಲುಗಳ ಸಾನುಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ವಿಹರಿಸುವವಳಾಗು ಈ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನ ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಶ್ಯಾಮಾಂಗನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ನೀನು ಗೋರೋಚನ(ಗೌರ)ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿರುವೆ ನಿಮ್ಮೀರ್ವರಿಗೂ ವಿವಾಹವಾದರೆ ಮೇಘವೂ ಮಿಂಚೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಶೋಭಾ ಪರಿವೃದ್ಧಿಯುಂಟಾಗಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಭೂಷಣವುಂಟಾಗಲನುಕೂಲಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಬೋಧಿಸಿಗಳು ಸೂರ್ಯನು ಗೋಚರಿಸದಂತಾದ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಅರವಿಂದ ಕೋಶದೊಳಕ್ಕೆ ನಕ್ಷತ್ರನಾಥನಾದ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಲಾರವೋ ಹಾಗೆ—ಸುನಂದೆಯು ಬೋಧಿಸಿದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಇಂದುಮತಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ತಟ್ಟಲಾರದೆ ಹೋದುವು ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರ

ನಾಗುವ ವರನನ್ನು ಆರಿಸಲು ದ್ಯುಕ್ತಳಾಗಿದ್ದ (ಪತಿನಿವರಿಯಾಗಿದ್ದ) ಆ ಇಂದು ಮತಿಯು ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ದೀಪಶಿಖೆಯಂತಿದ್ದಳು ಅವಳು ವರಣಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಅವನ ಭೂಮಿಪಾಲನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಹೋದಳೋ ಆ ಆ ಭೂಮಿಪಾಲನು — ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಸೌಧಗಳ ಸಾಲಿನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆ ದೀಪವು ಮುಂದೆ ಹೋದಾಗ ಕಪ್ಪಿಡಿದು ಹಿಂದೆ ಉಳಿಯುವ ಆ ಆ ಸೌಧದಂತೆ—ವಿವರ್ಣಭಾವವನ್ನು ತಳೆದನು ಇಂದುಮತಿಯು ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಪುತ್ರನಾದ ಅಜ

* ಈ ಉಪಮೆಯು ಕಾಲಿದಾಸನ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿದೆ ಇದರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಗೆ ದೀಪಶಿಖಾ ಕಾಲಿದಾಸನೆಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯು ಲಭಿಸಿತು ಈ ಉಪಮೆಯು ಬರುವ “ಸಂಚಾರಿಣೀ ದೀಪಶಿಖೇವ ರಾತ್ರೌ ಯಂ ಯಂ ವ್ಯತೀಯಾಯ ಪತಿನಿವರಾ ಸಾ | ನರೇಶ್ವ್ರಮಾರ್ಗಾಽಪ್ಯ ಇವ ಪ್ರಪೇದೇ ವಿವರ್ಣಭಾವಂ ಸ ಸ ಭೂಮಿಪಾಲಃ॥” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯೂ ನೈಸರ್ಗಿಕ ರಮಣೀಯತೆಯೂ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿವೆ ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯು ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದ ದೀಪಶಿಖೆಯಂತಿದ್ದಳೆಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವಳಿಷ್ಟು ಸುಂದರಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಅನನ್ಯ ಸುಲಭರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ ಸುಂದರರಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮಂದಿ ರಾಜರುಗಳೂ ಮತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರರೂ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದೂ ಇಂದುಮತಿಯು ರೂಪಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸಭೆಯು ಅಂಥೈಕಾರಮಯವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ, ಇಂದುಮತಿಯು (ಅವರಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ) ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯ ಸಂಚಾರಿಣೀ ದೀಪಶಿಖೆಯಂತಿದ್ದಳೆಂದೂ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ ಸಾಲುಸೌಧಗಳಿರುವ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೀಪವು ಹೋಗುವಾಗ, ಮೊದಲನೆಯ ಸೌಧದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೀಳುತ್ತದೆ; ದೀಪವು ಅದನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಹೆಚ್ಚಿ, ದೀಪವು ಅದರ ಸಮ್ಪುರ್ಣಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ತೊಳಗುತ್ತದೆ. ದೀಪವು ಮುಂದೆ ಹೋದಾಗ ಅದರ ಮೇಲಿನ ಬೆಳಕು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ವಿವರ್ಣ ಭಾವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸೌಧದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಪಸರಿಸಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿ, ದೀಪವು ಅದರ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೊಳಗುತ್ತದೆ ದೀಪವು ಮುಂದೆ ಹೋದಾಗ ಬೆಳಕು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪು ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ವಿವರ್ಣ ಭಾವವುಂಟಾಗು

ಕುಮಾರನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅವನಿಗೆ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ತನ್ನನ್ನು
ವರಿಸುವಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವುಂಟಾಗಿ ಕಳವಳವಾಯಿತು
ಆದರೆ, ಅವನ ಬಲತೋಳಿನ ಮೇಲ್ಬಾಗವು ಸ್ಫುರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವನ
ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರವಾಯಿತು ಕೇಯೂರವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಬಲಗೈಯು
ಹಾಗೆ ಸ್ಫುರಿಸಿದ ಶುಭಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನ ಸಂದೇಹವು ಮಾಯ
ವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಇಂದುಮತಿಯು ವರಿಸುವಳೆಂಬ ಧೈರ್ಯವುಂಟಾಯಿತು
ಸಿದ್ಧೋಷವಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ವಡೆದಿದ್ದ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನು
ಸಮೀಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ, ಆ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ಮತ್ತಾವ ರಾಜಕುಮಾರನ
ಬಳಿಗೆ ಸಾರುವುದಕ್ಕೂ ಇಷ್ಟಪಡದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಳು ಅದು
ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ ಪ್ರಫುಲ್ಲವಾದ ಸಹಕಾರ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಸೇರಿದ ದುಂಬಿ
ಗಳ ಸಮೂಹವು ಮತ್ತಾವ ವೃಕ್ಷದ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ಸರ್ವಧಾ ಇಷ್ಟ
ಪಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂದುಮತಿಯ ದೇಹಕಾಂತಿಯು ಇಂದುಪ್ರಭೆಯಂತೆ
ಅಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿದ್ದಿತು ಅವಳ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯು ಅಜಕುಮಾರನಲ್ಲಿ ಸಮಾ
ವೇಶಿತವಾದುದನ್ನು ಕಂಡ ಸುನಂದೆಯು ಅವನ ವಿಚಾರವನ್ನು

ತ್ತದೆ ದೀಪವು ಮುಂದೆ ಹೋದಂತೆ ಮುಂದಿನ ಸಾಧಗಳಿಗೂ ಅದೇಗತಿ ಇದೇ
ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದುಮತಿಯು ಮೊದಲನೆಯ ರಾಜನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದಂತೆ ಅವಳು
ತನಗೇ ಮಾಲೆಹಾಕಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದಳೆಂದು ಅವನ ಸಂತೋಷವು ಹೆಚ್ಚಿ ಅವಳು-ತನ್ನ
ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಅವನ ಮುಖವು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅರಳಿತು
ಅವಳು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟಾಗ ಆ ಸಂತೋಷವು ಕೊಂಚ ಕಡಮೆಯಾದರೂ
ಶಾರ್ಙ್ಗದಿಂದ ಮಾಲೆಹಾಕಿದರೂ ಹಾಕಬಹುದೆಂಬ ಹಾರೈಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂ
ತೋಷ ಅನಂತರ ಮೊದಲನೆಯವನ ಸಂತೋಷ ಕಡಮೆಯಾದಹಾಗೆಲ್ಲ, ಎರಡ
ನೆಯವನಿಗೆ ಅವಳು ತನಗೆ ಮಾಲೆಹಾಕುವಳೆಂಬ ಸಂತೋಷವು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು.
ಅವಳು ಎರಡನೆಯವನ ಮುಂದೆ ನಿಂತಾಗ ಮೊದಲನೆಯವನಿಗೆ ಮುಖವು ವಿವರ್ಣ
ವಾಯಿತು. ಮುಂದಿನವರ ಗತಿಯೂ ಅಷ್ಟೆ ಅವಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರಾಜನ ಮುಂದೆ
ಹೋದಾಗಲೂ ಅವನ ಮುಖವು ಬೆಳಗಿತು, ಹಿಂದಿನವರು ವಿವರ್ಣಭಾವವನ್ನು
ತಳೆದರು.

ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳತೊಡಗಿದಳು, “ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶದವನೂ ಮತ್ತು ನೃಪಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆದ ಕಕುತ್ಸ್ಥನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು ಅವನು ಬಹಳ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿದ್ದನು ಅವನ ಸಂತತಿಯವರಾದ ಉನ್ನತೇಚ್ಛಿಯುಳ್ಳ ಉತ್ತರ ಕೋಸಲೇಂದ್ರರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥರೆಂಬ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಕಕುತ್ಸ್ಥನು ವೃಷಭರೂಪವನ್ನು ತಳೆದ ಮಹೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಪಿನಾಕಿ ಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿದನು * ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಅನೇಕ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅವನು ಕೊಂದು ಅವರ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಅಸುರಾಂಗನೆಯರು ತಮ್ಮ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪತ್ರಲೇಖಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು † ಇಂದ್ರನು ಅಸುರ

* ದೇವಾಸುರ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದುಸಾರಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೋಲಾಯಿತು ಒಡನೆಯೇ ಅವರು ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಮರೆಹೊಕ್ಕರು ವಿಷ್ಣುವು ಅವರು ಅಯೋಧ್ಯಾನಾಥನಾದ ಪುರಂಜಯನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಶುಭವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ದೇವತೆಗಳು ಪುರಂಜಯನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನು ತಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಾಯಕನಾಗಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಅಸುರರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದರು ಇಂದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ತಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಾಗಿ ಪುರಂಜಯನು ತಿಳಿಸಿದನು ಇಂದ್ರನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿ ವೃಷಭಾಕೃತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದನು ಪುರಂಜಯನು ಅ ವೃಷಭದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಪಿನಾಕ ಭನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದ ವೃಷಭವಾಹನನಾದ ಪಿನಾಕಿಯೇ ಎಂಬಂತೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು ವೃಷಭಾರೂಢನಾಗಿ ಹಿಳಿಲಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವನಾದಕಾರಣ ಪುರಂಜಯನಿಗೆ ಕಕುತ್ಸ್ಥನೆಂಬ ಹೆಸರುಬಂದಿತು ಅವನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ ಮಾನವರೂ ಕೊಂಡಾಡಿದರು

† ಕಾಲಿದಾಸನು ವೀರರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿದ್ದರೂ, ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಸೂರ್ಯವಂಶ ಪ್ರಭುಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೇ ಬರೆಯಲು ದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಇವನಿಗೆ ಯುದ್ಧದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆ ಅದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ನನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅವನು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವೈಭವ್ಯ ದುಃಖ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೃದಯವೇಧಕವಾಗುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿ, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಯುದ್ಧ ಪ್ರೇಮಿಗಳಿಗೆ ಒದ್ದಿಕಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಗಂಡಸರ ದುಃಖವನ್ನು

ರಿಗೆ ಪೂರ್ವವಾದ ಮೇಲೆ ಸಂತೋಷಭರಿತನಾಗಿ ವೃಷಭರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಜರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ, ಕಕುತ್ಸ್ಥನು ಅವನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಅವನೊಡನೆ ಅರ್ಧಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದನು ಮಹತ್ತರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿ ಕುಲಪ್ರದೀಪನೆನ್ನಿಸಿದ ದಿಲೀಪ ನರಪತಿಯು ಕಕುತ್ಸ್ಥನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು ಅವನು ತೊಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ ಶತಕ್ರತುವಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಆಸೂಯೆಯುಂಟಾಗದಿರಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ನೂರನೆಯ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯವೆಂಬುದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ, ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ, ಜನರು ಸಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ವಿಹಾರಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೊರಟು ಮದ್ಯಪಾನಮತ್ತರಾಗಿ ಅರ್ಧದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನರ್ತಕಿಯರ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು-ಎಂದರ ಅಚೇತನರಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಅಬಲೆಯರ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು-ವಾಯುವು ಕೂಡ ಅಲುಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದ ಮೇಲೆ ದಿಲೀಪನು ಶಾಸಕನಾಗಿದ್ದಾಗ ಪರಸ್ಪತ್ನನ್ನು ಆಪಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾರೂ ಕೈನೀಡುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ದಿಲೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನಾದ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನೇ ಈಗ ಪ್ರಭುತ್ವಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಆತನು ವಿಶ್ವಜಿದ್ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಮಹಾಕ್ರತುವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ತಾನು ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತಂದು ಆ ಮೂಲಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ್ದ ಸಂಪತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಶ್ಕೇಷವಾಗಿ ದಾನಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ತನ್ನ ಆ ವಿಪುಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಹಾಗೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ ಈಗ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಯಶಸ್ಸು ಅದ್ರಿಗಳನ್ನಾರೋಹಿಸಿದೆ, ಉದಧಿಗಳನ್ನಾವರಿಸಿದೆ, ನಾಗಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡಿದೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅವನ ಯಶಸ್ಸು ಮೇಲಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವೇ ಮುಂತಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಂಗಸರ ದುಃಖವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರೇ ಓದುವವರಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದನು. ಹಿಂದೆ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರ ನಡಿಗೆಯಿಂದಿದ್ದ ಕೆಂಧೂಳು ಮಹಿಳೆಯರ ಬೈತಲೆಯ ಚಾರ್ಣವಾಯಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಲೇ ಇದೆ ದೇಶಕಾಲಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿರುವ ಆತನ ಯಶಸ್ಸು ಅಳತೆಗೇ ಸಿಕ್ಕದೆ ತ್ರಿಕಾಲಾಬಾಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಪುತ್ರನಾದ ಈ ಅಜಕುಮಾರನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಜಯಂತನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ರಘುವಿಗೆ ಅನುರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಈತನು ಇನ್ನೂ ಕುಮಾರದಶೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ರಾಜ್ಯಭಾರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣಹೊಂದುತ್ತಿರುವನು ಹೀಗಿದ್ದೂ, ರಾಜ್ಯಧಾರಂಧರನಾದ ತನ್ನ ತಂದೆಯಂತೆಯೇ ಗುರುತರವಾದ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು (ತಂದೆಯ ಜೊತೆಗೆ) ತಾನೂ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಕುಲದಿಂದಲೂ, ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೂ, ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ನಿನಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಅಜಕುಮಾರನೇ ನಿನಗೆ ಅನುರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ ನೀನು ಈತನನ್ನು ವರಿಸು ರತ್ನವು ಕಾಂಚನದೊಡನೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ * ಸಂಶೋಭಿಸಲಿ !”

ಸುನಂದೆಯ ಮಾತುಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು, ನರೇಂದ್ರ ಕನ್ಯೆಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯು ಮನಃಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಮಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದುದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ವರಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಂತೆಯೇ ಅವನನ್ನು ವರಿಸಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು ತನಗೆ ಅಜಕುಮಾರನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗ ಹುಟ್ಟಿದುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಧಾಪ್ಯವು ಅವಳಿಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂದ ಅವಳು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಅವಳ ಅನುರಾಗವು ಅವಳ ದೇಹದಿಂದ ಹೊರದೂರಿ ರೋಮಾಂಚನ ರೂಪದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿಯಾದ ಸಖೀ ಸುನಂದೆಯು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಳು ಅಲ್ಲದೆ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ಪರಿಹಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆರ್ಯಳೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತುದು ಇನ್ನು ಸಾಕು ಮುಂದೆ ಹೋಗೋಣ

* ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ “ರತ್ನಂ ಸಮಾಗಚ್ಛತು ಕಾಂಚನೇನ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ, ಇತರ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ “ಭಿನ್ನ ರುಚಿರ್ಹಿ ಲೋಕಃ” ಎಂಬುದೇ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲೋಕೋಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ

ಎಂದಳು ಆಗ ವಧೂ ಇಂದುಮತಿಯು ಹುಬ್ಬುಗಂಟೆಕ್ಕೆ ಕುಟಲದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸುನಂದೆಯನ್ನು ದುರುಗುಟ್ಟಿ ನೋಡಿದಳು ಮಂಗಲ ಚೂರ್ಣದಿಂದ ಗೌರವರ್ಣವಾಗಿದ್ದ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಇಂದುಮತಿಯು ಧಾತ್ರಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಜಕುಮಾರನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಯಥಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಿಳುವಂತೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಇಂದುಮತಿಗಿದ್ದ ಅನುರಾಗದ ಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪವೋ—ಎಂಬಂತೆ ಆ ಹೊವಿನ ಹಾರವು ಶೋಭಿಸಿತು ಮಂಗಲ ಪುಷ್ಪಮಯವಾದ ಆ ಮಾಲಿಕೆಯು ಅವನ ಕೊರಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಅವನ ವಿಶಾಲ ವಕ್ಷಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸಿತು. ಅಜಕುಮಾರನು ವಿದರ್ಭ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯ ಬಾಹುಗಳೇ ತನ್ನ ಕೊರಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿದ್ದಂತೆ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ಹರ್ಷಿಸಿದನು ಪುರಜನರು ಅನುರೂಪ ವಧೂವರರಾದ ಇಂದುಮತೀ ರಘುನಂದನರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸಿದರು, ಅಲ್ಲದೆ, ಮೇಘದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಚಂದ್ರನನ್ನು ನೇರಿದಂತಾಯಿತೆಂದೂ, ಜಾಹ್ನವಿಯು ತನಗನುರೂಪನಾದ ಸಮುದ್ರ ರಾಜನನ್ನು ಸೇರಿದಂತಾಯಿತೆಂದೂ ಅವರು ಏಕವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿದರು. ಆ ಮಾತುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಶೆಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಇತರ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಕರ್ಣಕರೋರವಾಗಿದ್ದುವು ಒಂದು ಕಡೆ ಅಜಕುಮಾರನ ಮತ್ತು ಅವನ ಪರಿವಾರದವರ ಮುಖಗಳು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಅರಳಿದ್ದುವು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಮಂಡಲದವರ ಮುಖಗಳು ದುಗುಡದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿದ್ದುವು, ಸಭೆಯು ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಫುಲ್ಲವಾದ ಪದ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಕಳಗುಂದಿ ಮುದುಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುಮುದಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ ಸಶೋವರದಂತಿದ್ದಿತು

ವಿಜಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂದುಮತೀ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ವಡೆದ ದೇವನೇನಾದೇವಿಯಂತೆ ಅನುರೂಪನಾದ ವರನನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ತನ್ನ ನೋದರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ವಿದರ್ಭನಾಥನಾದ ಭೋಜರಾಜನು ಪುರವ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಇತರ ರಾಜರುಗಳೂ ರಾಜಕುಮಾರರೂ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದ ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆಯೂ ಕಳೆಗುಂದಿದ್ದರು ವೃಧ್ಧ ಮನೋರಥರಾಗಿದ್ದ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಇಂದುಮತಿಯು ತಮ್ಮನ್ನು ವರಿಸದೆ ಹೋದುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ರೂಪವನ್ನೂ, ಅಲಂಕಾರವನ್ನೂ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಅಜಕುಮಾರನಲ್ಲಿ ಮತ್ತರವು ಮೂಡಿದ್ದರೂ ಅವರು ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೈ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಸೌಮಂಗಳ್ಯ ದೇವತೆಯಾದ ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕ್ಷೋಭೆ ಹೊಂದಿ ಅಜಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಿಖರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ನೂತನ ವಧೂವರರು ಪುಷ್ಪಾದ್ವಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಾರಿತವಾಗಿದ್ದ ರಾಜ ಮಾರ್ಗದ ಬಳಿಗೆ ಸೇರಿದರು ರಾಜ ಮಾರ್ಗದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೂತನ ವಧೂವರರ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲಿತವಾಗಿದ್ದ ತೋರಣಾಂಕಗಳು * ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕಾಮನ ಬಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಧ್ವಜಗಳ ನೆರಳು ಬಿಸಿಲಿನ ಕಾವನ್ನು ಕಡಮೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು ರಾಜಮಾರ್ಗದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸೌಧಗಳಿದ್ದವು ಅವುಗಳ ಕಿಟಕಿಗಳು ಸುವರ್ಣ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದವು, ಪುರಾಂಗನೆಯರು ಜಡೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಮುಂತಾದ ಇತರ

* ದೊಡ್ಡವರು ಪುರಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಗ ತೋರಣಾಂಕಗಳನ್ನು (Triumphant Arches) ಏರ್ಪಡಿಸುವಂತೆಯೇ ಕಾಲಿದಾಸ ಕವಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅವನು ಅವನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೂತನ ವಧೂವರರ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿಗೆ ತ್ವರೆಯಿಂಗ ಬಂದರು ಒಬ್ಬಾಕೆಯು ಓಡಿಬಂದ ರಭಸಕ್ಕೆ ತಲೆ ಗಂಟುಬಿಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ ಅವಳು ತನ್ನ ಕೂದಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಮತ್ತೆ ಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ಆತುರದಿಂದಲೂ ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು. ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಲಾಕ್ಷಾರಸ ಲೇವನನಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನಗೆ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಸಾಧಿಕೆಯೆಂಬ ಚಾರಕಳ ಕಡೆಗೆ ಕಾಲನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಳು ಅವಳು ತನ್ನ ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಅದರ ಲೇಪನವು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕಾಲನ್ನು ಹಿಂವಕ್ಕಳದುಕೊಂಡು ಓಡಿಬಂದು ಅವಳ ಅಂಗಾಲಿನ ಲಾಕ್ಷಾರಸವು ಇನ್ನೂ ಒಣಗಿರಲಿಲ್ಲ ಅವಳು ಕಿಟಕಿಯ ವರೆಗೂ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನೂರಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ನೆಲದಮೇಲೆ ಲಾಕ್ಷಾರಸದ ಗುರುತುಬಿದ್ದಿತು. ಮತ್ತೊರ್ವಳು ಬಲಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಎಡಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಕಾಡಿಗೆಯ ಶಲಾಕೆಯನ್ನೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿಬಂದಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ ಅವಳು ಅಂದವಾಗಿ ಸೀರೆಯನ್ನುಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು, ಮನಸ್ಸಿಯಾಗಿ ಸೀರೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮೈಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಆದರ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಿಟಕಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಓಡಿಬಂದಳು ಅವಳ ಆಭರಣಗಳ ಕಾಂತಿಯು ಅವಳ ಉದರ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಮೇಖಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರತ್ನಮಣಿಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ಧೂವರರ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಓಡಿಬಂದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಮಣಿಗಳೆಲ್ಲ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ ಸೂತ್ರವು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬರಳಿಗೆ ತಗುಲಿಕೊಂಡಿದ್ದುದರ ಪರಿಜ್ಞಾನವೇ ಅವಳಿಗಿರಲಿಲ್ಲ ಸೌಧಗಳ ಕಿಟಕಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಸೌಧದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ದೇಹವುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಆಸವವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದ ಮಹಿಳೆಯರ ಬಾಯಿಗಳು ಆಸವಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದವು.

ವಿಲೋಲನೇತ್ರಿಯರಾದ್ದ ಅವರು ಭ್ರಮರಗಳಂತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗುಡೆಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಸರಿಸುತ್ತ ವಧೂವರರನ್ನು ನೋಡುವೆ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಮುಗ್ಧರಾಗಿ ಕಿಟಕಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರು ಕಿಟಕಿಗಳಿಗೆ ಕಮಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಂತೆ ಆಗಿನ ದೃಶ್ಯವು ತೋರಿಸಿತು.

ಕಿಟಕಿಗಳ ಬಳಿ ಹಾಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತಾವ ವಿಷಯಾಂತರಗಳೂ ಇಲ್ಲದೆ ಆ ಅಜಕುಮಾರನ ರೂಪವನ್ನು ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೀರುವರೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯವೇ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿದ್ದು ಪೋ ಎಂದು ತೋರುವಂತೆ ಅವರು ರಘುವಿನ ಮಗನಾದ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು ಅವರೆಲ್ಲರೂ, “ಇತರ ಅನೇಕ ಭೂಪತಿಗಳು ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿದರೂ ಇಂದುಮತಿಯು ಅವರಲ್ಲಾರನ್ನೂ ವರಿಸದೆ - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನಾರಾಯಣನನ್ನು ವರಿಸಿದಂತೆ-ಅಜನನ್ನು ವರಿಸಿದುದು ಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ ಇವಳು ಮತ್ತಾರನ್ನು ವರಿಸಿದ್ದರೂ ಇವಳಿಗೆ ಅನುರೂಪನಾದ ವರನು ಲಭಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಈ ದಂಪತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬರ ರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಬಯಸುವಷ್ಟು ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಪೃಹಣೀಯ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವರಾದ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ದಂಪತಿಗಳಾಗಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ವಿಧಾತನು ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇಷ್ಟು ಸ್ಫುರದ್ರಾಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದುದೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಸಿತ್ಯ ದಂಪತಿಗಳಾದ ರತಿ ಮನ್ಮಥರೇ ಈಗ ಮನುಷ್ಯದೇಹಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಬೇಕು ಅದುದರಿಂದಲೇ ಸಾವಿರಾರು ಮಂದಿ ರಾಜರುಗಳು ಸೇರಿಟ್ಟ ಸ್ವಯಂವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಟ್ಟು ಈ ಒಲೆಯು ತನಗೆ ಅನುರೂಪನಾದ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನೇ ಆರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಜನ್ಮಾಂತರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅರಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗುಂಟೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಅದುದರಿಂದಲೇ

ಜನ್ಮಾಂತರದ ತನ್ನ ಸಾಹುಚರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಇವಳು ಅಜಳು ಪೂರಣವನ್ನು ಆರಿಸಿರಬೇಕು” ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು

ಪುರವಧುಗಳು ಅಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಿವಿಗಿಂಪಾಗಿದ್ದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಅಜಳುವಾರನು ಮುಂದುವರಿದು ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ(ವಿದರ್ಭರಾಜನ)ಅರಮನೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿದನು. ಒಡನೆಯೇ ಅವನು ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಂಬಾರಿಯಿಂದಿಳಿದು ಕಾಮರೂಪದೇಶದ ರಾಜನಿತ್ತು ಹತ್ತಲಾಘವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವಿದರ್ಭರಾಜನು ತೋರಿಸಿದ ವಿವಾಹ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅವನು ಸರಿಯಾದ ವರನೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ನಾರಿಯರೆಲ್ಲರೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವನು ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನೋ ಎಂಬಂತೆ ತೇರಿತು ವಿದರ್ಭರಾಜನಾದ ಭೋಜನು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಜಳುವಾರನನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದಲೂ ಆಘ್ರಪನ್ನಿತ್ತು ಮಧುಪರ್ಕವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ದುಕ್ಕಾಲಯುಗೃಹವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಳಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಓರಿನೋಟದಿಂದ ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು ಭೋಜರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ರೇಷ್ಮೆಯ ದುಕ್ಕಾಲವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಅಜಳುವಾರನನ್ನು ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ವಿನೀತರು—ಸ್ಫುಟವಾದ ಬಿಳಿಯ ನೋರೆಯ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕೂಡಿ ಉಕ್ಕುತ್ತಿರುವ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳು ಅದರ ಸೀಮಾ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಂತೆ—ವಧುವಿನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯರು.

ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದ ಭೋಜರಾಜ ಪುರೋಹಿತನು ಆಜ್ಞಾ ವಿಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನರ್ಚಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ

* ಕಾಂತಿಕುತಿಯರಾದ ಅಂತಃಪುರದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೋಮಲತೆ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಕ್ಕಿ ಬಿಳಿಯನೋರೆಯ ರೂಪದ ಬೆಳನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಈ ಸಮೂಹದಂತೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಅಜಳುವಾರ, ವಧುವಿನ ಸಮೀಪದಿಂದ ಅವನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದೇ ಸೀಮಾತೀರದಿಂದಲೂ ಸೂಚನೆ ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ನಥೂನರರ ವಿನಾಹಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದನು. ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಆ ರಾಜಕುಮಾರನು-ಚೂತವೃಕ್ಷದ ಚಿಗುರು ಅಶೋಕಲತೆಯ ಚಿಗುರಿಗೆ ಸೋಂಕಿದಂತೆ-ಶೋಭಿಸಿದನು ಇಂದುಮತಿಯ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣದಿಂದ ಅಜಕುಮಾರನ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಮತ್ತು ಮುಂಗೈಯಿನ ಪ್ರದೇಶವು ರೋಮಾಂಚನಹೊಂದಿ ಕಂಟಕಿತವಾಯಿತು. ಅಜಕುಮಾರನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯ ಬೆರಳುಗಳು ದೆವರಿದುವು ಅವರೀರ್ವರೂ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಂಟಾಯಿತು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಒಬ್ಬರ ಮುಖವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾಣುವವರೆಗೂ ಆಪಾಂಗವನ್ನು ಪಸರಿಸಿ ಒಡನೆಯೇ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂದ ತಮ್ಮ ಲೋಲದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದರು ನೂತನವಾಗಿ ವಿನಾಹಿತರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೋಮಾಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಮೇರುವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಚಲಿಸುತ್ತ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಸಕ್ತವಾದ ದಿವಾರಾತ್ರಿಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು | ವಿಧಾತನ ಪ್ರತೀಕದಂತಿದ್ದ ಪುರೋಹಿತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಚಕೋರನೇತ್ರಿಯೂ ಲಜ್ಜಾವತಿಯೂ ಆದ ಇಂದುಮತಿಯು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಲಾಜಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು † ಹವಿಸ್ಸನ್ನೂ ಶಮಿಸ್ಪಲ್ಲವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಲಾಜವನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದಾಗ ಹೋಮಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಪುಣ್ಯಧೂಮವು ಇಂದುಮತಿಯ ಕಪೋಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿತು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವಳು ನೀಲೋತ್ಪಲವನ್ನು ಕರ್ಣಾಭರಣಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡಿತು ಹೊಗೆಯಿಂದ ಅವಳು ಕಂಬನಿದುಂಬಿದಾಗ ಆ ಕಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಡಿಗೆಯು ಕದಡಿಹೋಗಿ

† ಇಂದುಮತಿಯು ಹಗಲಿನಂತೆಯೂ ಅಜಕುಮಾರನು ರಾತ್ರಿಯಂತೆಯೂ ಇದ್ದರಿಂದ ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಅಜಕುಮಾರನು ಬಸಳ ಸುಂದರನಾಗಿದ್ದರೂ, ಇಂದುಮತಿಯು ಹಗಲಿನಂತಿದ್ದರೆ ಅವನು ರಾತ್ರಿಯಂತಿದ್ದನೆಂದು ಕವಿಯು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

* ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ವಂದನೆ ಕುಳಿತು ಹೊಗೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪೇರಿದ ಅವಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಚಕೋರನೇತ್ರಿಯೆಂದು ಕರೆದು (ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರುವವೆ) ಮುದ್ದುಹಕ್ಕಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ.

ಪಸರಿಸಿತು ಯವಾಂಕುರ ಕರ್ಣಪೂರವು ಬಾಡಿದ್ದಿತು. ಧೂಮಗ್ರಹಣ ದಿಂದ ಅವಳ ಕೆನ್ನೆಗಳು ಪಾಟಲವರ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕನಕಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಆ ನೂತನವಧೂವರರ ಮೇಲೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ, ರಾಜಬಂಧುಗಳೂ, ರಾಜನೂ, ಪುರಂಧ್ರಿಯರೂ ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣವಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು

ಕುಲಪ್ರದೀಪನಾದ ಭೋಜರಾಜನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವವು ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಸನ್ಮಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಜಕುಮಾರನ ಮೇಲಿನ ಮತ್ಸರವು ತುಂಬಿದ್ದರೂ ಕೃತ್ರಿಮ ಮಂದಹಾಸವನ್ನು ಸೂಸುತ್ತ ಒಳಗೆ ಕ್ರೂರವಾದ ನೊಸಳೆಗಳು ತುಂಬಿದ್ದರೂ ಗಭೀರಜಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಡುಗಳಂತಿದ್ದರು ವಿದರ್ಭ ರಾಜನಾದ ಭೋಜನು ತಮ್ಮನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತಾವೂ ಅವನನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಿದರು ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಒಳಸಂಚನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ ಇಂದುಮತೀ ಸಮೇತವಾಗಿ ಆಜಕುಮಾರನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಾಗ್ಗೆ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಆಕ್ರಮಣವಾಡಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದರು

ವಿವಾಹ ಮಹೋತ್ಸವವು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿದ ತರುವಾಯ ವಿದರ್ಭಾಧಿಪತಿಯಾದ ಭೋಜರಾಜನು ಯಥಾ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆ ನಾನಾ ಸುವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಘುಪುತ್ರನಾದ ಆಜಕುಮಾರನೊಡನೆ ಅವಳನ್ನು ಉತ್ತರ ಕೋಸಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿಸಿ ತಾನೂ ಅವರೊಡನೆ ಹೊರಟನು. ಕುಂಡಿನ ನಗರದ ರಾಜನಾದ ಭೋಜನು ಅವರೊಡನೆ ಮರುದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ-ಪರ್ವಕಾಲವು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನ ಬಳಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಚಂದ್ರನಂತೆ-ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದನು. ನೂತನ ದಂಪತಿಗಳು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಇತರ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ

ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ರೋಷವಿದ್ದಿತು. ಈಗ ಅದೇ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಮಗನಿಗೆ ಸ್ವೀಕೃತ ಲಾಭನಾದುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರೊಬ್ಬರೂ ಖತಿಗೊಂಡು ಸಮುಪ್ತರೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನೆದುರಿಸಲು ಅನುವಾದರು.

ಕನ್ಯೆಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯೊಡನೆ ಸ್ವಯಾಣವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಜಕು ಮಾರನನ್ನು ಉದ್ಧತರಾದ ರಾಜ ಸಂಘಾತದವರೆಲ್ಲರೂ-ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ದೂಸನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮೃಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದ ಇಂಥ ಶತ್ರುವಾದ ರಾಕ್ಷಸರಂತೆ-ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದರು ಅಜಕುಮಾರನು ಅಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ತನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದ ಮತ್ತೆ ತನ್ನೊಡನೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಸಚಿವನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಇಂದುಮತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದನು ಆ ಬಳಿಕ ರಾಜರುಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಮುಂದೆ-ಎತ್ತರದಿಂದ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲೇಲ ಕಲ್ಲೇಲವಾದ ಶೋಣನವು ಭಾಗೀರಥೀ ನದಿಯೊಡನೆ ಸೇರುವಂತೆ ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತನಾಗಿ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತನು ಪದಾತಿಗಳೊಡನೆ ಪದಾತಿಗಳೂ, ರಧಿಕರೊಡನೆ ರಧಿಕರೂ, ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳೊಡನೆ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳೂ, ಗಜಾರೋಹಿಗಳೊಡನೆ ಗಜಾರೋಹಿಗಳೂ ಕಾದತೊಡಗಿದರು ಸಮಾನ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕಾಳಗವು ಸುಸಗಿತ ತಾರ್ಯಧ್ಯನಿಗಳು ಮೊಳಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಚಾಪಧಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುಗಳ ಕುಲನಾಮಾದಿಗಳ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಅವರವರ ಬಾಣಾಕ್ಷರಗಳೇ ಅಪರವರ ಪ್ರಭುಗಳ ಕುಲನಾಮಾದಿಗಳ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಆಗ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತುಮುಲ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳ ಗೊರಸುಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಕೆಂಥೂಳು ರಥಸಮೂಹದ ಚಲನದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ ಕೆಂಥೂಳಿನಿಂದ ಸಾಂದ್ರೀಕೃತವಾಯಿತು, ಆನೆಗಳು ರಥಸದಿಂದ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದು ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸಿ ಒಂದು ತೆರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಂತೆ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿತು ಮೀನುಗಳ ಆಕಾರದಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಮತ್ಸ್ಯಧ್ವಜಗಳು* ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ

* ಮೀನುಗಳ ಚಕ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಧ್ವಜಗಳಲ್ಲಿ ಮೀನುಗಳಂತೆಯೇ ಕಾಣುವ ಹಾಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದಿಸಿ ಹೊಲಿದಿದ್ದ ಧ್ವಜಗಳು.

ದಿಂದ ಬಾಯಿತೆರೆದು ಕೊಂಡು—ನಿಜವಾದ ಮೀನುಗಳು ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕದಡು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಂತೆ—ಸೈನ್ಯರಜರೂಪದ ಒಂದು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕೇ ಬೀಳದಷ್ಟು ಮಂದವಾಗಿ ಕೆಂಧೂಳಿನ ತೆರೆಯು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ರಥಿಕರು ರಥಗಳ ಚಕ್ರಗಳ ಸದ್ದಿನಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳ ರಥಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು, ಗಜಾರೋಹಿಗಳು ಆನೆಗಳ ಕೊರಳಿನ ಘಂಟೆಗಳ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳ ಆನೆಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು ಸ್ವಪಕ್ಷದ ಸೈನಿಕರಾರು ಎಂಬುದರ ಅರಿವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಸೈನಿಕರು ತಮ್ಮ ಒಡೆಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ದಟ್ಟವಾದ ಧೂಳಿನ ತೆರೆಯು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿದ್ದವರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅಂಧಕಾರದಂತೆ ಆವರಿಸಿರುವಲ್ಲಿ, ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳ ಮತ್ತು ಸೈನಿಕರ ದೇಹಗಳಿಗೆ ಶಸ್ತ್ರಾಘಾತವಾಗಿ ಹರಿದ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹವು ಬಾಲಾರುಣ ಛಾಯೆಯಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ರಕ್ತ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಧೂಳಿನ ಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಡಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಿತು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆಲ್ಲ ಧೂಳು ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಹರಡುತ್ತಿದ್ದಿತು, ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಬೆಂಕಿಯು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಹೊರಟ ಹೊಗೆಯು ತನಿಗಿಂಡಗಳ ಮೇಲ್ಬಾಗವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಎದುರು ಕಡೆಯವರ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತರಾದಾಗ ಸಾರಥ್ಯ ಧರ್ಮವನ್ನರಿತ ಸಾರಥಿಗಳು ರಥಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧರಂಗದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮೂರ್ಛಿತಳಿದ್ದವೀರರು ಸಾರಥಿಗಳು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದುದು ಅನುಚಿತವೆಂದು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕನಲಿ, ಮತ್ತೆ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ತಮ್ಮನ್ನು ಘಾತಿಸಿದವರನ್ನು (ತಾವು ಮೊದಲು ನೋಡಿದ್ದ) ಧ್ವಜಗಳಿಂದಲೇ ಗುರುತಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಮಹಾರಭಸದಿಂದ ತುಡುಕುತ್ತಿದ್ದರು ವೀರಾಗ್ರಣಿಗಳಾದ ಧನುರ್ಧಾರಿ

ಗಳು ರಭಸದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳು ಪರಬಾಣಗಳಿಂದ ಅರ್ಧಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಛಿನ್ನವಾದಾಗ್ಗೂ ಕೂಡ, ಅವುಗಳ ವೇಗ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗದೆ, ಅವುಗಳ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಭಾಗಗಳಿಂದಲೇ ಹಾರಿ ಬಂದು ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಘಾತಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಆನೆಗಳ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಕ್ಷೌರದ ಕತ್ತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹರಿತವಾದ್ದ ಚಕ್ರಾಯುಧಗಳಿಂದ ಹಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾನಟಿಗರ ತಲೆಗೂದಲುಗಳು ಮೇಲೆ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದ ಗಿಡಗಗಳ ನಖಾಗ್ರಗಳಿಗೆ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ತಗುಲಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅನಂತರ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳುತ್ತಿದ್ದವು ಎದುರು ಪಕ್ಷದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯನ್ನು ನೊದಲು ಘಾತಿಸಿ ಮೂರ್ಛಗೊಳಿಸಿದ ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ವೀರನು ತನ್ನ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ (ಕುಸುರಿಯ ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ) ಬಿದ್ದವನು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಘಾತಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ * ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಶೆಯನ್ನೇ ತೊರೆದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಲೋಹ ಕವಚಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ವೀರರು ಒರೆಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆಸೆದ ಕತ್ತಿಗಳು ದಂತಗಳಿಗೆ ತಗುಲಿ ಘಾಯವಾಗಿ ಉರಿಯೆದ್ದಾಗ ಆನೆಗಳು ಸೊಂಡಿಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹೊಳ್ಳೆಗಳಿಂದ ಶೀತಕರವಾದ ಗಾಳಿಯನ್ನೂದಿ ಕೊಂಡು ಉಪಶಮನಮಾಡಿಕೊಂಡುವು. ಶಿಲೀಮುಖಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಿ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದ್ದ ತಲೆಗಳ ರೂಪದ ಫಲಗಳಿಂದಲೂ, ರಕ್ತ ಪ್ರವಾಹ ರೂಪದ ಮದ್ಯದಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ್ದ ರಣಭೂಮಿಯು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಪಾನಭೂಮಿಯಂತಿದ್ದಿತು + ಒಬ್ಬ ವೀರನ ಕಡಿದುಹೋದ ಭುಜದಂಡವನ್ನು ಪಕ್ಷಿ

* ಮೂರ್ಛಿತರಾದವರನ್ನೂ, ಶರಣಾಗತರಾದವರನ್ನೂ, ಸಮರಭೂಮಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿರುವವರೇ ಮುಂತಾದವರನ್ನೂ ಘಾತಿಸಕೂಡದೆಂಬುದು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಯುದ್ಧ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲೊಂದು

+ ಹಿಂದೆಯೇ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ವೀರಯುಗದಲ್ಲಿ ವನಾದರೂ ಯುದ್ಧವು ಕ್ರೂರಕರ್ಮಗಳ ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅವನ ಭಾವನೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಹಿಂಸಾಪ್ರೇಮಿಯು ಹೀಗೆ ವರ್ಣನೆಮಾಡಿದಾನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಮದೋನ್ಮತ್ತರು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಪಾನಭೂಮಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನವರು ಎಂದು ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮುಂದಿನ ವರ್ಣನೆಯೂ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ರೂಪದ ವಿವರ

ಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದವು ಮಾಂಸಲೋಲುಪವಾದ ಹೆಣ್ಣುನರಿಯೊಂದು ಅವು ಗಳನ್ನೋಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಿತು ಅದನ್ನು ಆ ನರಿಯು ತಿನ್ನಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಆ ಭುಜದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೇಯೂರದ ಮೊನೆಯಾದ ಅಂಚಿನಿಂದ ಅದರ ಅಂಗುಳು ತರಚೆ ಹೋಯಿತು ಮಾಂಸದ ಮೇಲೆ ತನಗೆ ಆಶೆಯಿದ್ದೂ ಆ ನರಿಯು ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತ ಭುಜಖಂಡವನ್ನು ತಿನ್ನದೆ ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು ಶತ್ರುವಿನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ವೀರ ನೊಬ್ಬನು ವೀರಸ್ವರ್ಗದ ದಿವ್ಯ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸುರಾಂಗನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ವಾಮಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಮಾನದಿಂದ ರಣ ರಂಗವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ರುಂಡವಿಲ್ಲದ ತನ್ನ ಮುಂಡವು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದದನ್ನು ಕಂಡನು ಇಬ್ಬರು ರಥಿಕರು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬನ ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಕೊಂದುವರಿಂದ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ರಥಗಳಿಂದಿಳಿದು ಗದೆಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು ಕೊನೆಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬನ ಗದೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಒಡೆದು ಪುಡಿಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಭಗ್ನಾಯುಧರಾಗಿ ಬಾಹು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು ಮತ್ತಿಬ್ಬರು ವೀರರು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಘಾತಿಸಿ ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ದೇಹಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರು “ಏಕಾಕ್ಷರಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿತ” ರಾದ* ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ (ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ದಿವ್ಯದೇಹಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರೂ ಕೂಡ) ಹೋರಾಟ ನಡೆಯಿತು

ತುಮುಲ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಭಯ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಜಯಲಾಭವಾದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ

*“ಏಕಾಕ್ಷರಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿತ”ರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಮೂಲದ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಿರುವುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಒಬ್ಬಳೇ ಅಸ್ತರಿಯು ಎದುರುಗೊಂಡು ಅವಳು ಅವರಲ್ಲಾರನ್ನೂ ವರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾರದೆ ಹೋದಾಗ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ವರಿಸಲು ನಾನು ಕಾನೆಂದಾ ಹೋರಾಡಿದರೆಂದಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಮಂದಿ ಅಸ್ತರಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳನ್ನೇ ಇಬ್ಬರೂ ವರಿಸಲಿ

ಜಯಲಾಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಅದಕಾರಣ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಪ್ರವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ಮಹಾರ್ಣವದ ತೆರೆಮಾಲೆಗು ಪರಸ್ಪರ ನಾಗಿ ಎದುರಾದಾಗ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ತೆರೆಮಾಲೆಗಳು ಎದುರು ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ತೆರೆಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಒಂದು ಸಲ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಎದುರು ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ತೆರೆಮಾಲೆಗಳೇ ತಮ್ಮನ್ನೇ ಮರಿಸಿದ ತೆರೆ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹಗಳಿಗೂ ಪರ್ಯಾಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜಯಲಾಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಅದಕಾರಣ ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಜಯವಾಯಿತೆಂಬುದು ಅವ್ಯವಸ್ಥವಾಗಿದ್ದಿತು ಅಜಕುಮಾರನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ನೋ ಪರ್ಯಾಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪರಾಜಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ನಿಜವಾದರೂ ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಅಜಕುಮಾರನು ಮಾತ್ರ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಚಲನಾಗಿ ನಿಂತು ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು, ಹೊಗೆಯೇನೋ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದ ಕಡೆಗೆ ಚಲಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಡೆಗೂ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅದರ ಎದುರು ಕಡೆಗೂ ಹೋಗಬಹುದು ಅದರಿ ಬೆಂಕಿಯು ಮಾತ್ರ ಹುಲ್ಲಿದ್ದ ಕಡೆ ಅದನ್ನು ಸುಡುತ್ತ ಅಚಲವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಕನಚ ಧಾರಿಯಾಗಿ ರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಏಕೈಕವೀರನಾದ ಅಜಕುಮಾರನು ಪರಾಕ್ರಮವುತನಾಗಿ ಬತ್ತಳಕೆಯಿಂದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿರಿದು ಹಿರಿದು ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅವರನ್ನು-ಕಲ್ಪಕ್ಷಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆ ಹೊಂದಿದ ಸಾಗರದ ನೀರನ್ನು ಶ್ವೇತನರಾಯನತಾರಿಯಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತಡೆಗಟ್ಟಿದಂತೆ-ತಡೆಗಟ್ಟಿ ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸಿದನು ಅವನು ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಶಿಂಜನಿ

ಚ್ಚಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಹೋರಾಡಬೇಕಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಹೇಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಕಾಲಿದಾಸ ಮಹಾಕವಿಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದವರು ಅಪ್ಪರಯರನ್ನು ನರಿಸಬಹುದೆಂಬ ಪುರಾಣಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ 'ನೀಲಕಂಠ ವಿಜಯ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಿಡಂಬನೆಯಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುಶಃ ಕಾಲಿದಾಸನ ರಘುವಂಶದ ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರಣೆಯು ದೊರೆತಿರಬೇಕು.

ಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಹಾಗೆ ಅವನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಅವನು ಮನೋಹರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಳಿಕೆಯ ಬಾಯಿನ ಬಳಿಯಿಂದಲೇ ಬಹು ಶೀಘ್ರ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಶಿಂಜನಿಯೇ ಬಾಣವರ್ಷ

ವನ್ನು ಕರೆದು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು ಅವನು ಪರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊಕ್ಕು, ಔಡುಗಟ್ಟಿ ತನ್ನಮೇಲೆರಗಿ ಕೆಂಗಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತ ಹಂಕಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳ ರುಂಡಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಉರುಳಿಸಿದನು ಔಡುಗಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಆ ಶತ್ರುಗಳ ಓಷ್ಠಗಳು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದುವು ಅಜಕುಮಾರನ ಮೇಲಿನ ರೋಷದಿಂದ ಆ ವೀರರು ಹುಬ್ಬುಗಂಟಕ್ಕಿದ್ದರು ಚತುರಂಗ ಬಲದಲ್ಲಿ ಗಜಬಲವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಾಜರೈಲರೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧವಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಭೇದಿಸಿ ಘಾತಿಸಬಲ್ಲ ಸರ್ವಾಯುಧಗಳನ್ನೂ ಅವನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿಸಲು ಅವರು ಸರ್ವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವನ ರಥವು ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಯಿತು ಹಿಮಂತ ಋತುವಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೂ ಹಿಮಾವೃತವಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಪ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳದಾಗಿ ತೋರುವ ಸೂರ್ಯ ಬಿಂಬವು ಮಾತ್ರವೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಅವನ ರಥವು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ ಕೇವಲ ಧ್ವಜಾಗ್ರಮಾತ್ರವೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು, ಧ್ವಜಾಗ್ರವೊಂದರ ಹೊರತು ಮತ್ತೇನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭೇದಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮದನ ಸುಂದರನಾದ ಅಜಕುಮಾರನು ತನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನಿಂದ ಲಭಿಸಿದ್ದ ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅವರೈಲರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು ಒಡನೆಯೇ ಶತ್ರು ರಾಜರುಗಳೂ ಅವರ ಸೈನಿಕರೂ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳನ್ನೊರಗಿಕೊಂಡೂ, ಒಂದು ಹೆಗಲಿನ ಕಡೆಗೆ ತಲೆಗಳನ್ನು ವಾಲಿಸಿಕೊಂಡೂ, ನಿದ್ರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು; ಅವರ ತಿರಸ್ಪಾಣಗಳು ಕಳಚಿ

ಹೋಗಿವೆವು, ಅವರು ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅನಂತರ - - - - - ಜಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಶಂಖವನ್ನಾಡಿದನು. ಅವನು ದೊಡ್ಡ ಶಂಖವನ್ನು ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದುದು, ಏಕೈಕವಿಧವಾದ ಅತನು ಸ್ವಹಸ್ತಾರ್ಜಿತವಾಗಿ ಮೂರ್ತ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿದ್ದ ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೋ- ಎಂದು ತೋರಿತು ಅವನ ಶಂಖ ಸ್ವನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ ಯೋಧರೆಲ್ಲರೂ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶತ್ರು ರಾಜರುಗಳ ಮತ್ತು ಅವರ ಸೈನಿಕರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ - ನಿಮಿಲಿತವಾದ ಕಮಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಶಶಾಂಕ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ - ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅಜಕುಮಾರನನ್ನು ಕಂಡು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹರ್ಷಿಸಿದರು ಅವನು ಬಾಣದ ಮೊನೆಗಳನ್ನು (ನೆಲದಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ) ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿಸಿ “ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಮಗನು ನಿಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ನಿಮ್ಮಮೇಲಿನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಒಳಿದ್ದಾನೆ” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ರಾಜರುಗಳ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಿಸಿದನು

ಆ ಬಳಿಕ ಅವನು ಭೀತಾಕುಲಿಯಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮಸಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಕೊನೆಯ ಮೇಲೆ ತೋಳನ್ನೂರಿಕೊಂಡು ನಿಂತನು ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣವನ್ನು ಅವನು ತೆಗೆದುದರಿದ ತಲೆಯ ಕೂದಲಿನ ಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿ ಹೋಯಿತು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ವೇದ ಬಿಂದುಗಳು ಮೂಡಿದ್ದವು ಅಜಕುಮಾರನು ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು “ ವೈದರ್ಭಿ ! ಈಗ ಶತ್ರು ರಾಜರುಗಳಿಗೊದಗುವ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡು ಅರ್ಭಕರು ಬೇಕಾದರೂ ಅವರ ಕೈಗಳಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ, ಈ ರಾಜರುಗಳು ಅವರನ್ನು ನೀನು ನೋಡಬಹುದೆಂದು ನಾನು ಅನುಮತಿಸಿದ್ದೇನೆ * ಅವರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡು. ನೀನು ನನ್ನ ಹಸ್ತ

* ಪರ ಪುರುಷರನ್ನು ಅವಳುನೋಡಲಿಚ್ಛಿಸದಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿರಬಹುದು

ಗತಿಯಾಗಿ ನನ್ನವಳಾಗಿರುವೆ. ಈಗ ನಿದ್ರಾಪರವಶರಾಗಿರುವ ಇವರುಗಳು ಈ ಬಗೆಯ ಯುದ್ಧ ಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದುವರೆಗೂ ಶತ್ರುಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಿಗೆ ವಿಪತ್ತೆಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ಎಂಬ ವಿಷಾದದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿದ್ದ ಅವಳ ಮುಖವು—ನಿಶ್ವಾಸದ ಆವಿಯು ತಗುಲಿ ಮಂಕಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಯು ಆ ಆವಿಯು ಹಾರಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಆತ್ಮೀಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವಂತೆ—ಆ ವಿಷಾದವು ದೂರವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮೀಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಬೆಳಗಿತು ಅವಳಿಗೆ ಹರ್ಷವೇನೋ ಆಯಿತು ಆದರೂ, ಲಜ್ಜಾಪರವಶೆಯಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಅವಳು ತಾನೇ ಮಾತನಾಡಿ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸಿ ಅಭಿನಂದಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಾನೇ ಆ ಕೆಲಸಮಾಡದೆ ತನ್ನ ಸಖಿಯರು ಅಭಿನಂದಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಆನಂದಿಸಿದಳು ಸುವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ಮೇಘ ವೃಂದವನ್ನು ತಾನು ಅಭಿನಂದಿಸದೆ ನವಿಲುಗಳ ಕೇಕಾಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಅಭಿನಂದನ ಮಾಡಿಸುವಂತೆ ಅವಳೂ ವರ್ತಿಸಿ ತನ್ನ ಸಖಿಯರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅಭಿನಂದನವನ್ನೂ ಹರ್ಷವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದಳು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೈ ಮಾಡಿದ ರಾಜರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೀಗೆ ಸೋಲಿಸಿ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ತನ್ನವಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡ ಅಜಕುಮಾರನು ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕರೆದೊಯ್ದನು. ಅವನ ರಥಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳ ಪದಾಘಾತದಿಂದಿದ್ದ ಕೆಂಧೂಳು ಮುಸುಕಿ, ಇಂದುಮತಿಯ ಮುಂಗುರುಳುಗಳು ಬೂಕ್ಷವಾಗಿದ್ದವು ಅವಳು ಸಮರ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೂರ್ತರೂಪವೇ— ಎಂಬಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನ ಅಗಮನಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದೂತರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು ಶ್ಲಾಘ್ಯಜಾಯಾ ಸಮೇತನಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ವಿಜಯಿಯಾದ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅವನು (ಜುಜುಬ: ಅವಳು ತೋರಿಸಿದ ಉದಾಸೀನ ಛಾವದಿಂದ ಅವಳ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ) ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರಬೇಕು.

ಅಭಿನವದಿಸಿ ಹರ್ಷಿಸಿದನು ಅನಂತರ ಕುಟುಂಬ ಭಾರವನ್ನು ಅವನು ಅಜನಿಗೆ ವಹಿಸಿ ತಾನು ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಶಾಂತಿಮಾರ್ಗ ವನ್ನನುಸರಿಸಲು ಉತ್ಸುಕನಾದನು ಕುಲಧುರಂಧರನು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ಸೂರ್ಯವಂಶದ ರಾಜರ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನೂ ಸಿದ್ಧವಾದನು

ಎಂಟನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಅಜನಿಲಾಸ

ಅಜಕುಮಾರನು ಮನೋಹರವಾದ ವಿವಾಹ ಮಂಗಲಸೂತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಬಿಚ್ಚದೆ ಇನ್ನೂ ಅದನ್ನು ಧರಿಸಿರುವಾಗಲೇ ರಘು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ವಹಿಸಿ ಎರಡನೆಯ ಇಂದುಮತಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೂಮಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದನು ನೃಪಸೂನುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಂದಿಗಳು ವಿಷಸ್ರಯೋಗ ಮುಂತಾದ ದುರಿತಗಳನ್ನಾದರೂ ಆಚರಿಸಿ ಭೋಗ, ತೃಷ್ಣೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಲಾಭಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ ಹಾಗಿದ್ದೂಶ ಅಜಕುಮಾರನು ತಂದೆಯೇ ತನಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿದರೂ ಲೇಶ ಮಾತ್ರವೂ ಭೋಗತೃಷ್ಣೆಯಿಲ್ಲದೆ, ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಗೆ ವಿಧೇಯನಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಕರ್ತವ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು ಅನಂತರ ಕುಲಗುರುವಾದ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ತಂದು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ತೀರ್ಥೋದಕಗಳಿಂದ ಅಜಕುಮಾರನು ಪಟ್ಟಮಹರ್ಷಿಯಾದ ಇಂದುಮತೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕದ ಅನಂದವನ್ನನುಭವಿಸಿದನು ಅಭಿಷೇಕ ಜಲವು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಹೊರಟ ಸುಗಂಧ ರೂಪದ ಅನಂದ ನಿರ್ಮಲೋಚ್ಛ್ವಾಸದ ಮೂಲಕ ಮೇದಿನಿಯೂ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ತೋರಿತು ಅಧರ್ವಣ ವೇದಾಭಿಜ್ಞನಾದ ವಸಿಷ್ಠ ಗುರುವಿನಿಂದ ಅಧರ್ವಣ ವೇದೋಕ್ತವಿಧಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಅಜಕುಮಾರನು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಜೇಯನಾದ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾದನು ಬ್ರಹ್ಮತೇಜವೂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜವೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದರೆ ಶತ್ರುಗಳ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಪವನಾ ಗ್ನಿಗಳ ಸಮಾಗಮವಾದಂತೆಯೇ ಸರಿ

+ ಹಿಂದೆ ಈಗಿನಂತೆ ವಿವಾಹವಾದ ಮೂರನೆಯ ದಿನ ದಂಪತಿಗಳ ಕಂಕಣ ವಿಸರ್ಜನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಅವಧಿಯು ಕಳೆಯುವವರೆಗೂ ಕಂಕಣವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು

ನೂತನವಾಗಿ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ಅಜನ ಅದ್ಭುತವಾದ ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಿಚಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹರ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ರಘು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನೇ ಮತ್ತೆ ಯುವಕನಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಭಾವಿಸಿದರು ಅಜನು ರಘುವಿನ ರೂಪವನ್ನೂ ಮತ್ತು ದೇಹಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದನು ಅಭ್ಯುದಯ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ರಘುವಿನ ರಾಜ್ಯವು ಅವನ ಮಗನಾದ ಅಜನಿಗೆ ನೇರಿದುದೂ, ಅಜನ ನವಯೌವನದೊಡನೆ ವಿನಯವು ಸಂಗತವಾದುದೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಲೋಭಿಸಿದುವು ಅಜನು ತೀರ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನವನಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಅವನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು ಆದಕಾರಣ ತಾನು ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾರಿನ್ಯವನ್ನು ತೋರಿದರೂ ಪ್ರಜೆಗಳು ಉದ್ವೇಗ ಹೊಂದಿಯಾರೆಂದು ಅವನು ಆತಂಕಪಡುತ್ತಿದ್ದನು ಆದುದರಿಂದ ಮಹಾ ಭಜನೆನಿಸಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದ ಅಜನು ಹೊಸದಾಗಿ ತನಗೆ ಲಭಿಸಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವರಿವಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಪಾಂಡಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನವ ವಧುವಿನೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸದಯನಾಗಿ [†] ವರ್ತಿಸಿದನು ಅವನಿಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ 'ನಾನೇ ಅಜಮಹಾರಾಜನ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ವಾತ್ರನಾಗಿರತಕ್ಕವನು ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಸಮುದ್ರವು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ನೂರಾರು ನದಿಗಳಲ್ಲಾವುದಕ್ಕೂ ಅವಗಣನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸದಿರ ವಂತೆ, ಅಜಮಹಿಪತಿಯೂ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಾರಲ್ಲಿಯೂ ತಿರಸ್ಕಾರ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸದೆ ಸಮುಪ್ತರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀತಿಗೌರವಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಇತರ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿತಿಕ್ಷ್ಣವಾಗಿಯೂ ಅಧವಾ ಅತಿ ವೃದ್ಧವಾಗಿಯೂ ವರ್ತಿಸದೆ, ಇವೆರಡಕ್ಕೂ, ಅವಕಾಶ ಕೊಡದ ಮಧ್ಯಮ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿದನು, ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ನಾಶಗೊಳಿಸಿ

[†] ಅಜನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ನಿಜ ಅವನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವೂ ಹೊಸದು, ಇಂದುವಾತಿಯೂ ಹೊಸದಾಗಿ ವಿವಾಹಿತಳಾದ ನವೋದೇ

ಸುವಷ್ಟು ಬಲವಾಗಿಬೀಸದೆ ಅವುಗಳು ಬಾಗುವುದಕ್ಕೆಷ್ಟು ಬಲವು ಅವಶ್ಯವೋ ಅಷ್ಟು ಬಲವಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಂತೆ, ರಾಜರುಗಳನ್ನು ನೆಗ್ಗಿನಾಶಗೊಳಿಸದೆ ಅವರು ಶಿರಬಾಗಿ ವಿಧೇಯರಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅವನು ಬಲಪ್ರಕಾಶ ಮಾಡಿ ಅವರಲ್ಲರನ್ನೂ ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು

ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಅಜನು ತನ್ನಂತೆಯೇ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾದುದನ್ನು ಕಂಡ ಬಳಿಕ ರಘುವು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಭೋಗವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ನಶ್ವರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ವಿಷಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮನಗೊಡದೆ ನಿಶ್ಚಿಹ್ನನಾದನು. ಗುಣವಂತರಾದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅವರು ಪ್ರಬುದ್ಧರಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕರಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನೂ ಸಂಸತ್ತನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾರುಡೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಂಯಮಿಗಾಗಿ ಮುನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ದಿಲೀಪವಂಶಜರ ವದ್ಧತಿ ಅದರಂತೆ(ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಅರಣ್ಯವಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಲುದ್ಯುಕ್ತನಾದ ರಘುವಿನ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಉಷ್ಣೀಷ ರೋಭಿತವಾದ ತನ್ನ ಶರವನ್ನಿಟ್ಟು ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿಕೊಡದೆಂದು ಅಜನು ಅವನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಅಜನಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಸಲ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ರಘುವಿನ ಮೃದು ಮನಸ್ಸು ಅವನು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ಬೇಡಿಕೊಂಡುದನ್ನು ಕಂಡು ಕರಗಿಹೋಯಿತು. ಆಗ ರಘುವು ತನ್ನ ವನವಾಸ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು.

ಆದರೆ, ಪರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಾವಿನಂತೆ ತಾನು ತೊರೆದಿದ್ದ ಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ವಿಷಯೋಪಭೋಗದಲ್ಲಾಗಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲು ಮಾತ್ರ ಅವನು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿ 'ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರದ ಹೊರಗೆ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿ

+“ತೃಯಾಣಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ವೇದಮಧೀತ್ಯ ಚತ್ವಾರ ಆಶ್ರಮಾಃ”- ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯ

ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಮನೋನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಪ್ರಶಾಂತನಾಗಿದ್ದ ಪೂರ್ವಪಾರ್ಥಿವನಾದ ರಘುವಿನಿಂದಲೂ, ವರ್ಧಿಷ್ಣುವಾಗಿ ಅಭ್ಯುಗ್ರಯ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ ನೂತನೇಶ್ವರನಾದ ಅಜನಿಂದಲೂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆ ದಿಲೀಪವಂಶವು ಅಸ್ತಮಯಕಾಲವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಚಂದ್ರನಿಂದಲೂ, ಉದಯಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೂ ಬೆಳಗುವ ಆಕಾಶವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದಿತು ಯತಿನೇಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಾಷಾಯವನ್ನುಟ್ಟಿದ್ದ ರಘುವನ್ನೂ, ರಾಜಪದವಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನರ್ಘ್ಯವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದ ಅಜನನ್ನೂ ಕಂಡ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮೋಕ್ಷವೇ ಅಂತಿಮಧ್ಯೇಯವಾದ ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮವೂ, ಅಭ್ಯುಸಯವೇ ಮುಖ್ಯಧ್ಯೇಯವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮವೂ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಬಂದಿದ್ದು ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುತ್ತಾರೆ | ಅಜನು ಇನ್ನೂ ತಾನು ಜಯಿಸದ ಪರಾಜರನ್ನು ನಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನೀತಿ ವಿಶಾರದರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು, ಅನಪಾಯಿಯೆನಿಸಿರುವ ಸ್ಥಿರವಾದ ಪರಮ ಪದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಘುವು ಆಸ್ತರಾದ ಯೋಗಿಗಳೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಯುವಕ ರಾಜನಾದ ಅಜನು ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನ್ಯಾಯ ಶಾಸನ ಮಾಡಲು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಸನವನ್ನೇರುತ್ತಿದ್ದನು. ವೃದ್ಧ ರಾಜನಾದ ರಘುವಾದರೋ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸನಿರತನಾಗಿ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದ ಧಾರಣಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕುಶಾಶನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅಜನು ಅನನ್ಯವಾದ ಪ್ರಭು ಶಕ್ತಿ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ನೆರೆಯೊಳಗಿನ ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸಿ ಸಾಧೀನಪಡಿಸಿ

† ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ “ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣವಾದ ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮವು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ, ನಿವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ” (“ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣೋ ನಿವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಶ್ಚೇತ ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತಿ ಕಾರಣಮ್”) ಎಂಬ ಶ್ರೀಮಂಜುಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರ ಅನೋಪವಾಣಿಗಳೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ ಅನಂದವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ

ಕೊಂಡನು. ರಘುವು ಯೋಗಸಮಾಧಿ ಬಲವಿಂ ಪ ತನ್ನ ದೇಹದೊಳಗಿನ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣ ವಾಯುಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು ಯುವಕ ರಾಜನಾದ ಅಜನು ತನಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದ ಶತ್ರುಗಳ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಫಲ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಪ್ರತಾಪಗ್ನಿಯಿಂದ ಭಸ್ಮನಾಡಿದನು ವೃದ್ಧರಾಜನಾದ ರಘುವು ಭವಬೀಜದಂತಿದ್ದ ಸ್ವಕರ್ಮ ಫಲಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಭಸ್ಮ ಮಾಡಿದನು ಯುವಕ ರಾಜನಾದ ಅಜನು ಶತ್ರುರಾಜರ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾದ ಪಡ್ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ* ತಾನಾವುದ ನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನ ವೃದ್ಧ ರಾಜನಾದ ರಘುವು ಆಶೆಯನ್ನು ತೊರದು, ಸಮಲೋಪ್ಪ ಕಾಂಚನನಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥನಾದ ಗುಣತ್ರಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು ಯುವಕ ರಾಜನಾದ ಅಜನು ತನ್ನ ಸ್ತ್ರಯತ್ನ ಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸದೆ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಫಲಸಿದ್ಧಿ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಿರ ಕರ್ಮನಾಗಿದ್ದನು ವೃದ್ಧ ರಾಜನಾದ ರಘುವು ಪರ ಮಾತ್ಮದರ್ಶನದವರೆಗೂ ತನ್ನ ಯೋಗ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸದ ಏಕ ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಿರ ಧೀರನಾಗಿದ್ದನು ಯುವಕ ರಾಜನಾದ ಅಜನು ಸ್ವಾರ್ಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶತ್ರುಗಳ ಅಗತನವನ್ನು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟಲು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಸಂತತವಾಗಿ ಸ್ತುಯತ್ತಿಸಿ ಅಭ್ಯುದಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು, ವೃದ್ಧ ರಾಜನಾದ ರಘುವು ಕೂಡ ಸ್ವಾರ್ಥ ವ್ರವೃತ್ತಿ ಯುಳ್ಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಸಂತತವಾಗಿ ಸ್ತುಯತ್ತಿಸಿ ಅಪಮರ್ಗ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದನು

ಸರ್ವ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಮದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದ ರಘುವು ತನ್ನ ಪುತ್ರ ನಾದ ಅಜಿತ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯ ನಿರ್ವಂಧದಿಂದ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಶ್ರಮ

ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧ, ಆಶ್ರಯ ಇವು ಪಡ್ಗುಣಗಳು

* ಸತ್ಯಗುಣ, ರಜೋಗುಣ, ತಮೋಗುಣ-ಇವು ಗುಣತ್ರಯಗಳು
ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ

ವಾಸಿಯಾಗಿ ಐಹಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದನು ಆ ಬಳಿಕ ಅವನು ಯೋಗ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಮಾಯಾತೀತನಾದ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಯನಾದ ಪರಮ ಪುರುಷನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದ ' ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನು ತಂದೆಯು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಜನು ದುಃಖ ವಿಹ್ವಲವಾಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಂಬನಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದನು ಅನಂತರ, ಯತಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ದೇಹಕ್ಕೆ (ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ದೇಹಕ್ಕೆ ದಹನ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ) ಅನಗ್ನಿ ವಿಧಿಗಳಿಂದ ನೈಸ್ಥಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಸಿತ್ಯ ಕಾರ್ಯ ವಿಧಿಜ್ಞನಾದ ಅಜನು ಔರ್ಧ್ವ ದೈಹಿಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಿತ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದನು ಆದರೆ, ಯೋಗ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ರಘುವಿನಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತನಯದತ್ತವಾದ ಪಿಂಡಾದಿಗಳ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಯೋಗ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಪರಮಪುರುಷನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ರಘುವಿನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶೋಕಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ವ್ರಾಜ್ಞರು ಅಜನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಶೋಕವು ಕಡಮೆಯಾಯಿತು

ತನ್ನ ಮನೋವ್ಯಥೆಯು ಪರಿಸಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಅಜನು ಶತ್ರುಗಳ ನೈಲ್ವ ಜಯಿಸಿ ಅಖಿಲ ರಾಜ ಮಂಡಲವೇ ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನವಾಗಿ ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗೆ ಪ್ರತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಪೌರುಷವನ್ನು ಮೆರೆದನು ಕ್ಷೀತಿಶನಾದ ಅವನಿಗೆ ಭೂಮಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಅವನ ಭಾಮಿನಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯು ವೀರನಾದ ಪುತ್ರ ರತ್ನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಂಶಾಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದಳು ದಶರತ್ನಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ, ದಶದಿಕ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ದಶಕಂಠಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗತಕ್ಕವನೂ, ದಶದಿಕ್ಪು

“ಸಂಯೋಗೋ ಯೋಗ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮನೋಃ” (ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರ ಸಂಯೋಗವೇ ಯೋಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ) ಎನಿಸುವಾಣ

ಗಣಿಗೂ ತನ್ನರಥದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ ಹೂರಡುವವನಾಗಿದ್ದ ಆ ಅಜ ಪುತ್ರನಿಗೆ ದರದಧನೆಯ ಹೆಸರಿಡಲು ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಶ್ಚೈಸಿ ದರು ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳ ಅಧ್ಯಯದ ಮಾಡಿ ಋಷಿರುಣದಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇವರುಣದಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದು ಪಿತೃರುಣದಿಂದಲೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದನು ಹೀಗೆ ಋಣತ್ರಯ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಪರಿವೇಷ ಮುಕ್ತ ನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿದನು ಅವನ ಬಲವು ಆರ್ತರ ಭಯೋಪ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಯಿತು, ಸ್ವಾರ್ಥನಾಧನೆಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪರಪೀಡ ನಗಾಗಿ ಅದು ವಿನಿಯೋಗವಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವನ ವಿಪುಲವಾದ ವಿದ್ಯಾಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರವೇ ಪರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಅವನ ಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರವೇ ಪರಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ

ಅವನ ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಗಳೂ ಪರ ಪ್ರಯೋಜನ ಸಾಧಕವಾಗಿದ್ದುವು

ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ನಿರ್ಭಿತರಾಗಿ ನಮ್ಮದಿಯಿಂದ ದ್ವಾರ ಹೀಗ ಪ್ರಜಾಪಿತಸಾಧಕನಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸುಪುತ್ರನನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದ ಅಜನೃಪನು ಒಂದುದಿನ ಸುರೇಂದ್ರನು ರಚಿಸಮೇತನಾಗಿ ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವಂತೆ — ಇಂದುಮತೀದೇವಿ ಯೊಡನೆ ನಗರೋಪವನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಆಗ ನಾರದನು ದಕ್ಷಿಣ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ (ಈಗಿನ ಮಲೆಯಾಳ ದೇಶದ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ) ಗೋಕರ್ಣೇಶ್ವರನ ಮುಂದೆ ವೀಣಾವಾದನ ಮಾಡಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಆಕಾಶ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಹೂಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ದ ಮಾಲೆಯೊಂದು ವೀಣೆಯ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕಳಚಿಕೊಂಡಿತು ಅದರ ಸುಗಂಧ ಕ್ವಾಗಿ ಆಶೆಪಟ್ಟು ವಾಯುವು ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸುಮಮಾಲೆಯು ಕಳಕ್ಕು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಿತು ಆ

ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಸ್ವಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಜಾ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಗಮನಕೊಟ್ಟು ಆ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥ

ಸುಮಮಾಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿದಿದ್ದ ಭ್ರಮರಗಳೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ನುಸುರಿಸಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ವಾಯುವು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸುಮಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೆಡಹಿ ಹಿಂಸಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಣೆಯು ಕಾಡಿಗೆ ಕದಡಿ ಕಪ್ಪಾದ ಅಶ್ರುಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದ್ದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು ಆ ಋತುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ನಾನಾ ಲತೆಗಳ ಪುಷ್ಪಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮಕರಂದದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಸುವಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಆ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯು ಇಂದುಮತಿಯ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು ಅವಳು ಆ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ವಿಹ್ವಲೆಯಾಗಿ-ಚಂದ್ರನು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಆವರಿಸಿದ ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ-ಮುಖವು ಕಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮೃತಳಾದಳು ದೇಹಸ್ವಾಧೀನವಿಲ್ಲದ ಆಗಿನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ಮೃತಳಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ತನ್ನ ಸತಿಯಾದ ಅಜನನ್ನೂ ಸೆಳದುಕೊಂಡು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದಳು ಇಬ್ಬರೂ ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದರು, ಇಂದುಮತಿಯ ಪ್ರಾಣವು ಹಾರಿಹೋಯಿತು ಅಜನು ಮಾತ್ರ ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದನು ದೀಪದ ಕುಡಿಯಿಂದ ಜ್ವಾಲೆಯೊಡನೆ ಎಣ್ಣೆಯೂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಒಳಗುವುದಲ್ಲವೆ? ದಂಪತಿಗಳ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಜನರು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಆರ್ತಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಗಿದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಮಾಪದ ಸರೋವರದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಭಯವಾಯಿತು ಪರಿಜನರೊಡನೆ ತಾವೂ ಸಮುದುಯಿಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವೂ ಚೀರತೊಡಗಿದುವು ಪರಿಜನರು ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಬೀಸುವುದೇ ಮುಂತಾದ ಶೈಶ್ಯೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅಜನಿಗೆ ಮೂರ್ಛ ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾನಬಂದಿತು

* ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿ, ಇಂದುಮತಿಯು ಮಾತ್ರ ಮೃತಳಾಗಿ ಅಜನು ಜೀವದಿಂದ ಉಳಿದುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ಹೋಲಿಕೆಯು ಅದ್ಭುತವಾಗಿಯೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇದೆ ಎಣ್ಣೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದು ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯು ಮಾತ್ರ ಮಾಯವಾಗುತ್ತದೆ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗೂ ಅಜನನ್ನು ಎಣ್ಣೆಗೂ ಹೋಲಿಸಿ, ಹೆಂಗಸೇ ಗಂಡಸಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಬೆಳಗುವ ತೇಜಸ್ಸೆಂದು ಕವಿಯು ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವನು

ಮೃತಳಾಗಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವೂ ಆಗ
ಲಿಲ್ಲ ಆಯುಃ ಪರಿಮಿತಿಯು ಉಳಿದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರತಿಕಾರ ವಿಧಾನ
ದಿಂದ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ ಆಯುಸ್ಸಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಕಾರ ವಿಧಾನ
ಗಳು ನಿಷ್ಫಲವಾಗುತ್ತವೆ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಇಂದುಮತಿಯು
ತಂತಿಗಳಿಲ್ಲದ ವೀಣೆಯಂತಿದ್ದಳು ಅವಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದಿದ್ದ
ಅಜನು ಅವಳ ದೇಹವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಅವಳಿಗೆ ಚಿರವರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ
ತೀಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡನು ಕರಣವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಂಡ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನವರ್ಣವುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿಯು, ಪ್ರಾತಃ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಮೇಲಿನ ಮಲಿನ ಮೃಗಲೇಖೆಯಂತಿದ್ದಳು

ಪತ್ನೀವಿಯೋಗ ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಜನು ತನ್ನ ಪಹಜವಾದ
ಧೀರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಾಷ್ಪಗದ್ಗದನಾಗಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸಿದನು
ಅಜೇತನವಾದ ಕಬ್ಬಿಣವು ಕೂಡ ಅಭಿತಪ್ತವಾದಾಗ ಮಾರ್ದವವನ್ನು ಪಡೆ
ಯುತ್ತದೆ ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶರೀರಧಾರಿಗಳು ಶೋಕ ಸಂತಪ್ತರಾದಾಗಿನ ಸ್ಥಿತಿ
ಯನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು? ಅಜನು ಮೃತಳಾದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು
ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸಿದ ವಿವರವೇನೆಂದರೆ “ಅಯ್ಯೋ! ದೇಹ ಸಂಸರ್ಗ
ದಿಂದ ಕುಸುಮಗಳು ಕೂಡ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದ
ಮೇಲೆ ವಿಧಿಯು ಪ್ರಹೇಸಲು ಮತ್ತಾವ ವಸ್ತುವು ತಾನೇ ಸಾಧನವಾಗಲಾರ
ದು? ಅಥವಾ ಪ್ರಜಾಂತಕನು ಮೃದುವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲು ಮೃದು
ವಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಮೃದು
ವಾದ ನಳಿನಿಗು ವಿಪತ್ತಿಗ ಮೃದುವಾದ ಹಿಮನೇಕವೇ ಕಾರಣವಾಗುವ
ಪೂರ್ವನಿರ್ದರ್ಶನವಿದ್ದೇ ಇದೆ ಕೋಮಲವಾದ ಈ ಕುಸುಮಗಳು ಜೀವವನ್ನು
ಪಹರಿಸಬಲ್ಲವಾದರೆ, ನನ್ನ ಎದೆಯುೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಅವು
ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ? ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷವು ಕೂಡ
ಲಮೃತವಾಗುವುದು ಅಮೃತವು ಕೂಡ ವಿಷವಾಗುವುದು ಅಥವಾ ನನ್ನ
ಭಾಗ್ಯವಿಘ್ನವದಿಂದ ವಿಧಿಯು ಈ ಕುಸುಮಾಲೆಯ ರೂಪದ ಸಿಡಿಲನ್ನು

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ತರುವನ್ನುಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ ಲತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾಶಗೊಳಿಸಿದೆ ಪ್ರಿಯಳೇ! ನಾನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ ಹೀಗಿದ್ದೂ ಈಗ ನಿರಪರಾಧಿಯಾಗಿರುವ ನಾನು ಒತ್ತದವೆಗೇ ಸಂಭಾಷಣ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಾಗಿರುವೆಯೇಕೆ ? ಶುಚಿಸ್ಮಿತದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದುಮತಿ ' ನಾನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ ಶರನೆಂದೇ ನೀನು ಭಾಸಿಸಿದ್ದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರ ಣವೇ ನೀನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸದೆಯೇ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಮತ್ತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ ನಾನು ಮೂರ್ಛಿತ ನಾದಾಗ ನನ್ನ ಹತ ಜೀವಿತವು ಇಂದುಮತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿತು ಆದರೆ ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂತಿರುಗಿತು ಇದೇಕೆ ಹೀಗೆಮಾಡಿತೋ ಕಾಣೆ ಈ ರೀತಿ ಆತ್ಮ ಕೃತವಾದ ವ್ರಬಲ ವೇದನೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಹತಜೀವಿತವು ಅನುಭವಿಸಲಿ ' ವನದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿದ ಶ್ರಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೆವರಿನ ಹನಿಗಳು ಕೂಡ ಇನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿವೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಚೇತನವು ಮಾತ್ರ ಅಸ್ತಮಿತವಾಯಿತು ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಈ ಜೀವನಕ್ಕೇ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ ' ನಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ನಿನಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನು ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ಹೀಗಿದ್ದೂ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದುದೇಕೆ ? ನಾನು ಹೆಸರಿಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿ ನೀನೊಬ್ಬಳೇ ನನ್ನ ಮಡದಿ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ನೆಲೆಸಿದೆ ಹೀಗಿದ್ದೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ಉಚಿತವೆ ? ಕುಸುಮಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿ ದುಂಬಿಯಂತ ಅಚ್ಚಕವಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಗಂಗೆಯ ಮುಂಗು

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ "ಶುಚಿಸ್ಮಿತೇ" ಎಂಬ ಪದವಿದೆ ಮಲ್ಲಿನಾಥರ ವಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ "ಧವಲ ಹಸಿತೇ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ ಶುಭ್ರದಂತ ಪಂಕ್ತಿಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಬೆಳುನಗೆಯ ಛವಳೆಂದು ಅದರ ಅರ್ಥ "ಶುಚಿಸ್ಮಿತೇ" ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ನಗುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ವಳೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಈ ಅರ್ಥವೂ ಹೊಂಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ

ರುಳು ಗಾಳಿಗೆ ಅಲುಗುತ್ತಿದೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನಿನ್ನ ಪುನರಾಗಮನವನ್ನು ಶಂಕಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ತೃಣ ಜ್ಯೋತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಲತೆಯು ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆ ಬೆಳಗಿದರೆ ಅಂಧಕಾರ ವೆಲ್ಲ ತೊಲಗುವಂತ, ನೀನು ಮತ್ತೆ ಜೀವಂತವಾದರೆ ನನ್ನ ವಿಷಾದವು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಅಲಕ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿ ಮಾತು ನಿಂತು ಹೋಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಮುಖಮಂಡಲವು-ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆ ಕಮಲ ಪುಷ್ಪವು ಮುಗಿದುಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಝೇಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದುಂಬಿಯ ಸ್ವನವು ನಿಂತು ಹೋದಾಗಿನ ಆ ಕಮಲ ಪುಷ್ಪದಂತಿ- ನನ್ನ ಪರಿತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ರಜನಿಯು ಮತ್ತೆ ಚಂದ್ರಮನನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ, ಚಕ್ರವಾಕಿಯು ಮತ್ತೆ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ, ಅದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಮನೂ ಮತ್ತೆ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯೂ ವಿರಹವನ್ನು ಸಹಿಸುವುತು ಶಕ್ಯ ಅದರೆ, ನೀನು ಮಾತ್ರ ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಚಿರವಿರಹಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ರೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸುತ್ತೀಯೆ ಸುಕುಮಾರಿಯಾದ ನೀನು ನವಪಲ್ಲವದ ಮೃದುಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದಾಗ ಆ ಚಿಗುರುಗಳು ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ, ನಿನ್ನ ದೇಹವು ಚಿತಾ ರೋಹಣವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಗೆ? ಇನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆಳುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲದ (ಅಶ್ರುತಿಬೋಧ ಶಾಯಿಸಿಯಾಗಿರುವ) ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸದ ನಡೆಯು ನಿಂತುಹೋಗಿದ ಅದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮೇಖಲೆಯು ಕೂಡ ನೀರವವಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಆದ್ಯ ರಹ ಸ್ವಖಿಯಾಗಿರುವ * ಈ ನಿನ್ನ ಮೇಖಲೆಯು, ನಿನ್ನ ಮೇಲಿನ ಅನುತಾಪದಿಂದ ತಾನೂಮೃತಪಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ಉತ್ಸುಕಳಾಗಿದ್ದರೂ ನನಗ ಮಹತ್ತರವಾದ ಶೋಕವೇ ಒದಗುವಂತಿದ್ದುದನ್ನು ರಿತು ನನ್ನ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಕಲಕಂಠಸ್ವನವನ್ನು ಕೋಗಿಲೆಗಳ

*ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸ್ನಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಪಾಶನ್ನು ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರಿಯು, ಅದನ್ನು ಆದ್ಯ ರಹ ಸ್ವಖಿಯೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ

ಲ್ಲಿಯೂ, ಮದಾಲಸವಾದ ನಿನ್ನ ಮಂದಗಮನವನ್ನು ಕಲಹಂಸಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಿನ್ನ ವಿಲೋಲದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹರಿಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಿನ್ನ ವಿಭ್ರಮ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಗೆ ಚಲಿಸಿ ಬಳುಕುವ ಲತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದೀಯೆ. ಅದೇನೋ ನಿಜವೇ ಆದರೂ ನಿನ್ನ ವಿರಹದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಗುರುತರವಾದ ವ್ಯಥೆಯನ್ನುನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲು ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ ನೀನು ಈ ಸಹಕಾರ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯಂಗುಲತೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿ ಬೆಳೆಯ ಸಿದ್ಧ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ವಿಮಾಹಮಂಗಲವನ್ನಾಚರಿಸದೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿರುವುದು ಅಯುಕ್ತವೇ ಸರಿ ನಿನ್ನ ದೋಹದ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಈ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷವು ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ- ನಿನ್ನ ಅಲಕಾರಾಭರಣವಾಗಿ ಆ ಮುಂಗುರುಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಈ ಅಶೋಕ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಪಿಂಡ ಪ್ರದಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸಲಿ? ಸುಗಾತ್ರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿ! ಅನೈಕಭವಾದ ನಿನ್ನ ಚರಣಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಈ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷವು ಪುಷ್ಟಿತವಾಗಿದೆ[†] ನೂಪುರಗಳ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಚರಣಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಕುಸುಮರೂಪದ ಅರುಬಿಂದುಗಳನ್ನು ವರ್ಷಿಸುತ್ತ ಈ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷವು ನಿನ್ನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶೋಕಿಸುವಂತಿದೆ ಕಿನ್ನರಕಂಠಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿ! ನಿನ್ನ ನಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೋಲು ವಂತೆ ಈ ಬಕುಲ ಪುಷ್ಪಗಳು ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿವೆ ನನ್ನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ವಿಲಾಸಮೇಷಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕಲಸವು ಅರೆವಾಸಿ ಮಾತ್ರವೇ ಮುಗಿದಿದೆ ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ನೀನು ಹೀಗೆಕೆ ಮಲಗಿರುವೆ? ನಿನ್ನ ಈ ಸಖೀಜನರು ಸಮದುಃಖ ಸಖರನಿಸಿ ನಿನ್ನ ದುಃಖದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಭಾಗಿಗಳು ನಿನ್ನ ಅವಲಂಬನದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಈ ನಮ್ಮ ಮಗುವಾದ ದಶ

[†] ಸುಂದರಿಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಒದದರೆ ಅದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತದೆಂಬ ಕವಿ ಸಮಯವನ್ನು ಕಾಲದಾಸನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ

ರಥನು ಪಾಡ್ಯವಿಾ ಚಂದ್ರನಂತೆ ವರ್ಧಿಷ್ಠ, ನಾನು ಏಕವತ್ತೀ ವ್ರತಸ್ಥ
ನಾಗಿ ನಿನ್ನೊಬ್ಬಳಲ್ಲೇ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳವನು, ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನೇ
ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗಲು ನೀನು ನಿಶ್ಚಲ ಮನ
ಸ್ಸುಮಾಡಿದುದು ಕರಿನ ವ್ಯಾಸಾರವೇ ಸರಿ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿ ಹೊರಟು
ಹೋದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಧೈರ್ಯವು ಮರೆಯಾಯಿತು, ನನ್ನ ಭೋಗಾಭಿಲಾ
ಷೆಯು ಕೊನೆಗಂಡಿತು, ಗಾಯನವು ವಿರತವಾಯಿತು, ಋತುಗಳು ನನಗೆ
ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು, ಆಭರಣ
ಪ್ರಯೋಜನವು ನಷ್ಟವಾಯಿತು, ನನ್ನ ಶಯನವು ಪರಿಶೂನ್ಯವಾಯಿತು.
ನೀನು ನನ್ನ ಗೃಹಿಣಿ, ಸಚಿವಳು, ಏಕಾಂತ ಸಖಿ, ಲಲಿತವಾದ ಚತುಸ್ಪತಿ
ಕಲೆಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯೆ, ಹೀಗಿದ್ದವಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದ ಮೃತ್ಯು
ವು ನನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಅನಹರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು ಮದಿರಾಕ್ಷಿ! ನನ್ನ
ಬಾಯಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದ (ಮಧೂಕ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ರಸವತ್ತಾಗ
ಮಧುರಸವನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು, ನನ್ನ ಕಣ್ಣೊರಿಸಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗಿ
ರಸತಣ್ಣೀರನ್ನು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ವಾನ ಮಾಡುವೆ! ಈ
ಅಜನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಮಸ್ತ ವೈಭವಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇದುವರೆಗಿನ
ಸುಖವು ಮಾತ್ರವೇ ಅನನವೆಂದು ಭಾವಿಸು ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಮತ್ತಾವ
ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳೂ ನನ್ನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಲಾರವು ನನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಸುಖ
ಗಳೂ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದವು, ನೀನಿಲ್ಲದ ಬಳಿಕ ನನಗೆ ಸುಖವೇಕ್ಷೆಯೇ
ಇಲ್ಲ ”

ಶೋಕ ವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ವಿಲಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಸಲಾಧಿಪನಾದ
ಅಜನ ದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡು ಮರಗಳು ಕೂಡ ಮೌನಿ ಮಕರಂದ ರೂಪದ
ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸಿದುವು * ಸುಂದರಿಯಾದ ಇಂದುಮತಿಯ ದೇಹವನ್ನು

* ಗಿಡಮರಗಳಿಗೂ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವವುಂಟೆಂಬುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲ
ದಿಂದಲೂ ಭರತ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಂಗತಿ ಈಚೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಜ್ಞಾನದ
ಮ.ದ್ರೆಯೂ ಬಿದ್ದಿದೆ

ಸ್ವಜನರು ಅಜನ ತೊಡೆಯಿಂದ ಹೇಗೋ ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರು ದಿವ್ಯ ಕುಸುಮಗಳಿಂದಲೂ ಇತರ ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಅಂತ್ಯಾಲಂಕೃತ ನಾಗಿದ್ದ ಆ ದೇಹವನ್ನು ಅಗರು ಚಂದನಗಳ ಕೊರಡುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಚಿತೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಿ ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿದರು ಅಜನು ಅವಳೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿದನು ಆದರೆ, ಪ್ರಮದಾ ವಿಯೋಗ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಅಜನು ಅವಳೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಲೋಕಾಪವಾದದ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು ಕೇವಲ ಜೀವಿತಾಶೆಯಿಂದ ಅವನು ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾಗಿದ್ದ ಅಜನು ಗುಾಶೇಷಳಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಭಾಮಿನಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ದಶಾಹದ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಅದೇ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸಿ ಪೂರೈಸಿದನು, ಅನಂತರ ಇಂದುವಾತೀರಿಹಿತನಾಗಿ ಪುರ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಕಳಗುಂದಿದ್ದ ಅಜನನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಪೌರಾಂಗನೆಯರು ಕಂಬನಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿ ರೋದಿಸಿದರು

ಅತ್ತ, ತನ್ನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯು ಶೋಕಜಡನಾಗಿ ಅಜನು ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತನ್ನ ಯೋಗ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನೊಡನೆ ಅಜನಿಗೆ ಸಂದೇಶ ವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು ವಸಿಷ್ಠ ಶಿಷ್ಯನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ಅಜನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದುದೇನೆಂದರೆ: “ನೀನು ಸತ್ಕೀವಿಯೋಗ ದುಃಖದಿಂದ ಪರಿತಪಿಸು ತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಯಜ್ಞವಿಧಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿ ಯಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ, ಗುರುಗಳು ನಿನಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ ಸಂತೈಸು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಲೈ ಸುವೃತ್ತನೆ! ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೆಲವು ಸಂದೇಶವಾಣಿಗಳನ್ನು ನಿನಗೆ ಶ್ರುತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾರೆ ನೀನು ಧೀರ ನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ ಆದಕಾರಣ ಅವರ ವಾಣಿಗಳನ್ನು ಮನ ಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿ

ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದನ್ನೂ ಗುರುವಸಿಷ್ಠರು ತಮ್ಮ ಅಪ್ರತಿಬಂಧ ಜ್ಞಾನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹಿಂದೆ ತೃಣ ಬಿಂದುವೆಂಬ ಮರ್ಕಟಿಯೊಬ್ಬನು ದುಶ್ಚರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಆತನ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ತನ್ನ ಪದವಿಗಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿಯುಂಟಾದೀತೋ ಎಂದು ಭೀತನಾದ ಮಹೇಂದ್ರನು ಅವನ ಯೋಗ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಣಿಯೆಂಬ ಸುರಾಂಗನೆ ಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದನು ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಭಂಗವುಂಟಾದ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಲಯಕಾಲದ ತರಂಗವಂತ ಶಾಂತಿಸೀಮಾರೇವಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಬಂದ ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಿ, ತನ್ನೆದುರಿಗೆ ಮನೋಹರವಾದ ವಿಭ್ರಮ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಬಡಗು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ನೀನು ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ' ಎಂದು ಅವನು ರಸಿಸಿದನು ಅವಳು ಆ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಶರಣಾಗತಳಾಗಿ 'ಪೂಜ್ಯರೆ! ನಾನು ಪರಾಧಿ ನೆಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾದ ವನ್ನಾಚರಿಸಿದವಳು ತಮಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಿನಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸುರಪುಷ್ಪದರ್ಶನವಾದ ಮೇಲೆ ಶಾಪದಿಂದ ಬದುಗಡೆ ಹೊಂದಬಹುದೆಂದು ತೃಣಬಿಂದು ಮರ್ಹಿಯು ಅವಳ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು ಅಪ್ಸರೆಯಾದ ಹರಿಣಿಯು ಶಾಪದ ಫಲವಾಗಿ ಕ್ರೃಧಕೌಶಿಕ ನಂಜದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಮುಷಿಯಾಗಿ ಚಿರಕಾಲ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ದಳು ಅನಂತರ, ತನ್ನ ಶಾಪನಿವೃತ್ತಿ ಕಾರಣವಾದ ಸುರಲೋಕ ಪುಷ್ಪ ದರ್ಶನದಿಂದ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿದಳು ಆದಕಾರಣ, ಅವಳ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಡು ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಸಾವು ಸಿದ್ಧ ದೇಹಧಾರಿಗಳಿಗೆ ನಿಪತ್ತುಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ ನೀನು ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವರಿವಾಲಿಸು ವಸುಮತಿಯು ನರಸತಿಗಳಿಗೆ ಕಲತ್ರಸ್ಥಾನ * ಈ ವಿವರಗಳ ದುಃಖವು ಒದಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ

* ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ವರ್ಷಿಸುವಂತೆ ಕಲ

ಸುಖಸಂಪತ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನೀನು ದುರಹಂಕಾರ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗುಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ ದುಃಖ ಜ್ವರವು ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧೀರತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರುವ ರೆಂಬುದನ್ನು ನೀನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕು ನೀನು ಎಷ್ಟು ಲೋದಿಸಿ ಎಷ್ಟು ಹಲುಬಿದರೆ ತಾನೆ ಇಂದುಮತಿಯು ಲಭಿಸಿಯಾಳೆ? ನೀನು ಅವಳೊಡನೆ ಮೃತಪಟ್ಟರೆ ತಾನೆ ಅವಳು ಲಭಿಸಿಯಾಳೆ? ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಇಂದುಮತಿ? ದೇಹಿಗಳು ಪರಲೋಕವನ್ನು ಸಾರಿದಮೇಲೆ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಿನ್ನ ಪಥವುಳ್ಳವರಾಗುತ್ತಾರೆ ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಮೃತಪಟ್ಟರೂ ಅವಳು ಲಭಿಸಳು ನೀನು ಸಮಾಧಾನ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪಿಂಡಪ್ರದಾನಾದಿ ವಿಧಿಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹತೋರಿ ಅವಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ಸ್ವಜನರು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಕಂಬನಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದರೆ ಆ ಕಂಬನಿಯು ಮೃತರ ಪ್ರೀತವನ್ನು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದಹಿಸುವುದೆಂದು ಮನುವೇ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರಲ್ಲವೆ? ಶರೀರಿಗಳಿಗೆ ಮರಣವೇ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ ಜೀವನವೇ ವಿಕೃತಿಯೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ, ಕ್ಷಣಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಲಾಭವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಮರಣವು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ, ಬದುಕಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲವೇ ಅಲಭ್ಯಲಾಭವೆಂದೆಣಿಸಬೇಕು ಪ್ರಿಯರ ಮರಣವು ಹೃದಯಶಲ್ಯವೆಂದು ಮೂಢಚೇತನರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ ಸ್ಥಿರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದರೋ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಮರಣವು ಸಿದ್ಧವೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಪ್ರಿಯರ ಮರಣವೇ ನೋಕ್ಷದ್ವಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಹೃದಯ ಶಲ್ಯನಿವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ ಪ್ರಶಾಂತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ, ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ದೇಹಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ವರ್ಜಿವಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಅದನ್ನು ಮನಗಂಡು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಿವೇಕ ಹೊಂದಿದ

ತ್ರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಸುಮತಿಯನ್ನು (ಅರ್ಧಾತ್ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು) ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ವರ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅದರ ಆಶಯ

ಮೇಲೆ ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ಕಲತ್ರಾದಿಗಳ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅನುತಾಪವುಂಟಾಗುವುದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನೇ ಹೇಳು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯವರ್ಯನಾದ ಅಜ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನೇ! ನೀನು ಪುನರಂತೆ ಶೋಕವರನಾಗುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಗಾಳಿಬೀಸಿದಾಗ ವೃಕ್ಷವೂ ಮತ್ತು ಪರ್ವತವೂ ಎರಡೂ ಅಲಗಾಡುವುದು ದರೆ ಪರ್ವತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಲ್ಲಿ ಉಳಿದಂತಾಯಿತು?”

ವಸಿಷ್ಠ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಆ ಮುನಿಯು ಉದಾರಮತಿಯಾದ ಗುರುವಿನ ಸಂದೇಶ ವಾಣಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನು “ಆಗಲೆ” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು ಸಂದೇಶವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿ ಆತನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು ಸದ್ಗುರು ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಂದೇಶವು ಶೋಕಘನವಾಗಿದ್ದ ಅಜನ ಹೃದಯಕ್ಕಿಳಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ ಗುರುವಿನ ಸಂದೇಶ ವಾಣಿಗಳು ಆತನ ಬಳಿಗೇ ಹಂತಿರುಗಿದಂತೆ ತೋರಿದುವು ಸತ್ಯಭಾಷಿಯೂ ಪ್ರಿಯಭಾಷಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದ ದಶರಥನು ಇನ್ನೂ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಅವನ ಮೇಲಿನ ಕನಿಕರದಿಂದ ಜೀವವನ್ನು ಬಿಗಿಡಿದು ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಗಡತೊಡಗಿದನು ಇಂದುಮತಿಯ ಚಿತ್ರ ಪಟಗಳನ್ನೂ, ಅವಳ ಸಾಧ್ಯರ್ಥ್ಯವಿರುವಂತೆ ಲೋಹಾದಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಅವನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಇಂದುಮತಿಯನ್ನು ಕ್ಷಣಭಂಗುರವಾದ ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಾಗಬೆತ್ತುಕ್ಕಾದಿಂದ ಅವನು ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ಅವಳ ವಿಯೋಗವನ್ನು ನೆನೆದು ನೆನೆದು ಅವನು ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಈ ರೀತಿ ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಅವನು ಹೇಗೋ ಅತಿಕಷ್ಟದಿಂದ ಕಳೆದನು ಇಂದುಮತಿಯು ವಿಯೋಗದಿಂದಂಟಾದ ದುಃಖಶಲ್ಯವು ಸೌಧಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅರಳಿಯವರದ ಬೇರು ಸೌಧತಲದಲ್ಲಿ ಭೇದಿಸುವಂತೆ-ಅಜನ ಹೃದಯವನು ಭೇದಿಸಿತು ವತ್ಸೀವಿಯೋಗದಿಂದಂಟಾದ ಅವನ ಮನೋರೋಗವು ವೈದ್ಯರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿತು ತನ್ನ ಶೋಕರಂಕುವು ಪ್ರಾಣಾಂತಹೇತುವೆನಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ಅರಿತೂ ಅಜನು ಹರ್ಷವನ್ನೇ ತಾಳಿದನು ಅತಿ ದುಸ್ಸಹವಾದ

ವಿರಹದುಃಖವನ್ನು ಹಗಲಿರುಳೂ ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರಲೋಕದ
ಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯ ಬಳಿಸಾರಲು ಸಹಾಯಕವಾದ ಮರಣವೇ ಲೇಸೆಂದೂ
ಮತ್ತು ಮರಣವೇ ದೊಡ್ಡ ಲಾಭವೆಂದೂ ಅವನು ಭಾವಿಸಿದನು

ಅಜಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಶೋಕಶಲ್ಯವನ್ನೂ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ತವ್ಯ
ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ದಶರಥನಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು ಯಥಾ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯುವಕ ದಶರಥನು ವಿನೀತನೂ, ರಾಜ್ಯಭಾರ ಸಮರ್ಥನೂ,
ಉಕ್ಕಿನ ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಶಕ್ತನೂ ಆದನು ಪ್ರಾಪ್ತ
ವಯಸ್ಕನಾದ ದಶರಥನಿಗೆ ಅಜನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಷಣ
ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿವತ್ತಾಗಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದನು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅವನು ಜೀವನವೇ
ದುಸ್ಸಹವಾಗುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲ
ದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಅವನ ದೇಹವೂ ನೆಟ್ಟಗಿರಲಿಲ್ಲ ಇಂದುಮತೀ ವಿಯೋಗದ
ದುಃಖಾತಿರೇಕದಿಂದ ಅವನು ಆಹಾರವನ್ನು ತೊರೆದು ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶ
ಮಾಡಿ * ಜಾನ್ಮವೀ ಸರಯೂ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದ ಬಳಿಯ ವವಿತ್ರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ತನ್ನ ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅವನು ದಿವ್ಯ ದೇಹವನ್ನು ದರಿಸಿ
ಮೊದಲಿಗಿಂತಲೂ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿ ಮಹೇಂ

* ಮಹಾಪಾತಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರೂ, ಚಿಕ್ಕಿತ್ತೆಯಿಂದ ಗುಣವಾಗದ ಮಹಾ
ರೋಗಗಳಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವವರೂ, ಸ್ವಯಂ ದೇವವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶ
ಮಾಡಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತೊರೆದು ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದೆಂಬುದೂ, ಇತರರಾದೂ
ಹಾಗೆ ಮಾಡಕೂಡದೆಂಬುದೂ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಅಜನ ಮನೋರೋಗದ ಪರಿ
ಣಾಮವಾಗಿ ಅವನ ದೇವಸ್ಥಿತಿಯು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿ ಜೀವನವೇ ದುಸ್ಸಹವಾಗುವಂ
ತಿದ್ದ ಮಹಾರೋಗಕ್ಕೆ ಅವನು ಗುರಿಯಾಗಿ ಅರಿತಿ ಮಾಡಿದನು ಈ ಬಗೆಯ
ಆತ್ಮಹತ್ಯೆವು ನಿಂದ್ಯವೇ ಅಥವಾ ಶ್ಲಾಘ್ಯವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು
ಜರ್ಘಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದವರು “ಹರಕಿರಿ”ಯಿಂದ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಮಾಡಿಕೊ
ಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು (ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಾವೇ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮ
ಹತ್ಯೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು) ಇಂದಿಗೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಕೂಡ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರು
ವುದರ ಅಶಯವೇನೆಂಬುದನ್ನೂ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು.

ದ್ರನ ನಂದನವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಲೀಲಾಗಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಹರ್ಷ
ವನ್ನು ತಳೆದನು †

† ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ರಣರಂಗದಲ್ಲ ಕಾದಿ ಮಡಿದ ವೀರರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ
ರಯರು ಮೊರಯುತ್ತಾಂಬ ಪುರಾಣಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಕಾಲಿದಾಸನು ಹಾಸ್ಯ
ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. (೧೦೭ ಮತ್ತು ೧೦೮
ನೆಯ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಡಿ ಬಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ) ವಸಿಷ್ಠ ಮರ್ವರ್ಷಿಯ
ಸಂದೇಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಜನು ಇಂದುಮತಿಗಾಗಿ ಗೋಳಾಡಿ ವೇಹ
ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದರೂ ದೇಹಧಾರಿಗಳು ಪರಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದ ಮೇಲೆ ಅವರವರ
ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಿನ್ನ ಪಥವುಳ್ಳವರಾಗುವ ಕಾರಣ ಇಂದುಮತಿಯು ಅವನಿಗೆ
ಮೊರೆಯಲಾರಳೆಂದು ಸೂಚಿತವಾದಂತೆ ಕಾಲಿದಾಸನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಹೀಗಿದ್ದೂ
ಇಲ್ಲಿ ಅಜನು ಇಂದುಮತಿಯೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಸೇರಿದನೆಂದು ಬರೆದಿರುವುದು
ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು (ಪಾಠಪುಸ್ತಕದೇಶದ ಕಡೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಂತೆ)
ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು.

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಮೃಗಯಾ ವರ್ಣನ

ಸಂಯಮದಿಂದ ಜೀತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ದಶರಥನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮರಣಾನಂತರ ಉತ್ತರ ಕೋಸಲದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ದ್ಯುಕ್ತನಾದನು ಮಹಾರಥನಾಗಿದ್ದ ದಶರಥನು, ಸಂಯಮಿಗಳಾದ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆಲ್ಲ ಅಗ್ಗಳೆಯನಾಗಿ, ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸಿದನು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮವಾದ ಪ್ರಜಾಪರಿಪಾಲನವನ್ನು ಆತನು ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಿದನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮಕುಲೋಚಿತವಾಗಿಯೂ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದಶರಥನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಜಾಸಮುದಾಯವೇ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಪ್ರೀತಿ ತೋರಿಸಿತು ದಶರಥನು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲವನ್ನು ವೇಷಿಸಿದನು ಶಾಂತಿಪರನಾಗಿ ಅಮರತೇಜನಾಗಿದ್ದ ದಶರಥ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಜನವದದಲ್ಲಿ ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವಗಳಾಗಲಿ ಶತ್ರು ಸೀಡೆಯಾಗಲಿ ಲೇರಮಾತ್ರವೂ ತಲೆಹಾಕಲು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ ದಶರಥಾರ್ಥನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸುಖಸಂತೋಷ ಭರಿತರಾಗಿ ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಫಲವತಿಯೆನಿಸುವಂತಾಯಿತು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ ರಘುಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಸಂಪದಭವ್ಯದ್ವಿನಾಡಿದ್ದನು ಅವನ ಕಾಲಾನಂತರ ಅಜನು ಅದೇ ಬಗೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದನು ದಶರಥನು ಅಡಳಿತವನ್ನು ವಹಿಸಿದ ಮೇಲೂ ರಾಜ್ಯವು ಅದೇ ಬಗೆಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಿಕಳಕಳಿಸಿತು ಸಮತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತದಿಂದ ದಶರಥನು ಪ್ರಭುತ್ವ

* “ಮಹಾರಥ” ಎಂದರೆ ಶಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣನಾಗಿ ಹತ್ತು ಸಾವಿರಮಂದಿ ಯೋಧರೊಡನೆ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದವನೆಂದರ್ಥ. (“ಏಕೋ ದಶಸಹಸ್ರಾದ ಯೋಧಯೇದ್ಯಸ್ತು ಧನ್ವಿನಾಂ । ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೀಣಶ್ಚ ಸ ಮಹಾರಥ ಉಚ್ಯತೇ ॥”)

ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಮಳೆಗರೆದು ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ವರುಣನಂತೆ ದಶರಥನು ಧನವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಪದಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದನು ದಶರಥನು ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಯಮನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಜತೇಂದ್ರಿಯನೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾರಂಜನ ಪರಾಯಣನೂ ಆಗಿದ್ದ ದಶರಥನಿಗೆ ಮೃಗಯಾವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಭಿರತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ, ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ, ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ವ್ರತಬಿಂಬದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಧುಪಾತ್ರವು ಅವನಿಗೆ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ನವಯೌವನೆಯಾದ ಪ್ರಿಯತಮೆಯಾವಳೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಭ್ಯುದಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಸಂತತ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದಶರಥನು ಈ ಬಗೆಯ ಯಾವ ದುರ್ಯ್ಯಸನಗಳಿಗೂ ವರನಾಗದೆ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಆ ರೀತಿ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೂ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ, ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿನ ಕೆಚ್ಚಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಭುತ್ವಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದಶರಥ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನು ಮಹೇಂದ್ರನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ದೀನವಾಣಿಯಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಪರಿಹಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ ಕೂಡ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಮೃದುಭಾಷಿಯಾದ ದಶರಥನು ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಪರುಷವಚನಗಳನ್ನಾಡಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ವಸುಧಾಧಿನರು ರಘುದ್ವಜನಾದ ದಶರಥನಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಹಾನಿವೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದರು ಆದಕಾರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ವೈತ್ರಿಯಿಂದಿದ್ದವರಿಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದವರಿಗೆ ಅಸ್ತಮಯವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು. ಅವನ ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸದವರಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಹೃದಯನಾಗಿ ಮಿತ್ರನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಅವನ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳಾಗಿ ಗರ್ವದಿಂದ ಸೆಡೆತು ನಿಂತವರಲ್ಲಿ, ಅವನು ಆಯೋಹೃದಯನಾಗಿ * ಕಠಿನ ಚಿತ್ತದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಈ ರೀತಿ ಅವನು ರಾಜರಿಗೆ ಉದಯಾಸ್ತಮಯ ಪ್ರಭುವಾಗಿ, ನಿರ್ನಿತರ ವೃದ್ಧಿಗೂ ಮತ್ತು ದುರ್ವಿನೀತರ ದುರ್ದಶೆಗೂ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದನು

* ಎಂದರೆ ಕಠಿಣದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ

ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಶಿಂಜನಿಯನ್ನೇರಿಸಿ ವಿಜಯಯಾತ್ರಿಗಾಗಿ ಹೊರಟ ದಶರಥನು ಏಕರಥದಿಂದಲೇ ಸಮುದ್ರ ಮೇಖಲೆಯಾದ ಮೇದಿನಿಯನ್ನು ತಾನೇ ಬೃನೇ ಜಯಿಸಿದನು ಆನೆಗಳಿಂದಲೂ, ತೀವ್ರವೇಗವುಳ್ಳ ಕುದುರೆಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ್ದ ಅವನ ಸೈನ್ಯವಿದ್ದುದು ಕೇವಲ ಜಯಘೋಷಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಲ್ಲ ವರೂಧನೆಂಬ ರಕ್ಷಣ ಸಾಧನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ತನ್ನ ಏಕರಥದಿಂದಲೇ ಧನುರ್ಧರನಾದ ದಶರಥನು ಅವನಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಸಾಗರಾಂತ ವಿಜಯಿಯಾದನು ಆದಕಾರಣ, ಅವನ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಸೀಮಾರೇಖೆಗಳಂತಿದ್ದ ಸಮುದ್ರಗಳು ಮೇಘಗಳಂತೆ ಗಂಭೀರ ಘೋಷಮಾಡುತ್ತ ಅವನ ವಿಜಯ ದಂದು ಭಿಗಳೋ-ಎಂಬಂತೆ ಮೋರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು ಅವನ ಸಂಪತ್ತಾದರೋ ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತಿನಂತೆ ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು ಹರಿತವಾದ ನೂರು ಏಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಪರ್ವತಗಳ ಪಕ್ಷಬಲವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿದನಷ್ಟೆ ಅದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗತಾನೆ ಅರಳಿದ ಕೆಂದಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವಿದ್ದ ದಶರಥನು ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಅವರ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವರನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿದನು ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಶರಣಾಗತರಾದ ನೂರಾರುಮಂದಿ ರಾಜರೂ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತರಾಜರೂ ದಶರಥನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಅಖಂಡಿತ ವೌರುಷನಾದ ದಶರಥನ ಕಾಲುಗುರುಗಳ ಕಾಂತಿಯು ಅವರ ಕಿರೀಟ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ಶತ್ರುರಾಜರನ್ನು ಕೊಂದಮೇಲೆ ಅವರ ಸತ್ತಿಯರನ್ನೂ, ಸಚಿವರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅಂಜಲಿಬದ್ಧರಾಗಿ ಶರಣಾಗತರಾದ ಶತ್ರುರಾಜಪುತ್ರರನ್ನೂ ಕಂಡು ದಶರಥನು ಅನುಕಂಪಪಡುತ್ತಿದ್ದನು ದಶರಥನು ಕುಬೇರನ ಅಲಕಾವತೀ ನಗರದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು ದಶರಥನು ರಾಜಮಂಡಲವನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಿನಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾಗಿ ಏಕಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಅನಲನಂತೆ

ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿಯೂ ಸೋಮನಂತೆ ಕಾಂತಿಯುತನಾಗಿಯೂ ಶೋಭಿಸಿದನು
ಅದರೂ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಚಂಚಲೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯದೆ, ಅರ್ಜೇಯ
ನಾಗಿರಲು ದಶರಥನು ನಿರಂತರವೂ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು
ಕೋಸಲೇಶ್ವರ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಯೂ, ಮಗಧರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ
ಸುಮಿತ್ರಾದೇವಿಯೂ, ಕೇಕಯ ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಕೈಕಾದೇವಿಯೂ ಅವನ
ಪತ್ನಿಯರು, ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ದಶರಥನನ್ನು
ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆ ಮೂವರೂ ಪತಿದೇವತೆಯರಾಗಿ ಒಬ್ಬಸುತ್ತಿದ್ದರು
ನದಿಗಳು ಸಾಗರವನ್ನು ಸೇರಿ ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಪತಿವ್ರತೆಯರಾದ ಅವರು
ಮೂವರೂ ದಶರಥಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಮಡದಿಯರಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿದರು ಶತ್ರು
ಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಉಪಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದ ದಶರಥನು ತನ್ನ
ಪ್ರಿಯತಮೆಯರಾದ ಮೂವರು ಪತ್ನಿಯರೊಡನೆ-ಮಾನವನ ಮೇಲೆ
ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ, ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ, ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ
ಗಳೆಂಬ ಶಕ್ತಿತ್ರಯಸಮೇತನಾಗಿ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ - ಮಹೇಂದ್ರ
ನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಮಹಾರಥನಾದ ದಶರಥನು ಇಂದ್ರನ ಸಹಾಯ
ಕ್ಕಾಗಿ ರಣಮುಖದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರೊಡನೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದನು
ಅವನ ಒಳಪ್ರಯೋಗ ಚಾತುರ್ಯದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸುರವನಿತೆಯರಿಗೆ ಭಯ
ನಿನಾರಣೆಯಾಯಿತು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಅವನ ಭುಜಬಲವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು

ಅನಂತರ ಅವನು ತನ್ನ ರತ್ನಲೇಖವನ್ನು ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷ
ಯನ್ನು ವಹಿಸಿದನು ತಾನು ಜಯಿಸಿ ತಂದಿದ್ದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳ
ಅಭ್ಯುದಯ ಸಾಧನೆಗೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಲು ದ್ಯುಕ್ತನಾದನು
ತಮಸಾ ಮತ್ತು ಸರಯೂ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಯೂಪ
ಸ್ತಂಭದಿಂದ ಬೆಳಗುವ ವಿಠಾಲವಾದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯು ನಿರ್ಮಿತವಾಯಿತು
ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿಯಾದ ಈಶ್ವರನಂತೆಯೇ ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತ ದಶರಥನೂ ಕೃಷ್ಣ
ಜನವನ್ನೂ, ಔದಂಬರ ದಂಡವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಕುಶಮೇಖಲೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿ,
ಕೃಷ್ಣವೃಗ ಶೃಂಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಸಂಯಮಶಾಲಿಯಾದ ಮಿತ

ಭಾಷಿಯಾದನು ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟ ಮೂರ್ತಿ ಶಂಕರನು ಯಜ್ಞವು ಪೂರೈಸುವವರೆಗೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ನೆಲಸಿದನು. ಯಜ್ಞವು ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವಭೃತ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧನೂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನೂ ಆದ ದಶರಥನು ದೇವಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಲು ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದನು. ಮಹೋನ್ನತನಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿದ್ದ ದಶರಥನು ನಮಿಸಿದುದು ನಮುಚಿಶತ್ರುವಾದ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ಅದ್ವಿತೀಯರಥ ದಶರಥನು ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮುಂದಾಗಿ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೆದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಕಡೆಗೆ ಮೆಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಂಧೂಳಿನ ಗತಿಯು ಸುರದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ರಕ್ತ ಪಾತದಿಂದ ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ದಶರಥನು ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಮಹೇಂದ್ರರಿಗೆ ಸಮಾನನಿಸಿಸುಸ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ದುರಂಧರನಾಗಿದ್ದ ಏಕೈಕ ನರಾಧಿಪನಾಗಿ ಸಮಸ್ತರ ಆದರ ಗೌರವಗಳಿಗೂ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದನು.

ಹಾಗೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಹಾರಥನಾದ ದಶರಥನನ್ನು ನಮಿಸುವುದಕ್ಕೋ-ಎಂಬಂತೆ ನವಕುಸುಮಗಳೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ವಸಂತಾಗಮನವು ರಂಜಿಸಿತು. ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಯು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಯಿತು. ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲಗಳು ಹಿಮರಹಿತವೆನಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವು. ತರು ಗುಲ್ಮಲತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಗಳೂ ಪಲ್ಲವಗಳೂ ಶೋಭಿಸತೊಡಗಿದುವು. ದುಂಬಿಗಳ ರ್ಭೀಂಕಾರವೂ, ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಕೂಜಿತವೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾದುವು. ಗಿಡ ಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವನಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಧುಮಾಸವು ಆವಿರ್ಭವಿಸಿತು. ಶೌರ್ಯದಾಯಾರ್ಥಿ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಜನನ್ನು ಉಪಕಾರಾರ್ಥಿಗಳು ಮುತ್ತುವಂತೆ, ದುಂಬಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಹಂಸಾದಿ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಮಧುಪುಷ್ಪವಾದ ಕಮಲ

* “ರಿಕ್ತಹಸ್ತೇನ ನೋಪೇಯಾದ್ರಾಜಾನಂ ದೇವತಾಂ ಗುರುಷುಃ” ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯಂತೆ ರಾಜನನ್ನು ಕಾಣಲು ಬರಿಗೈಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ವಸಂತನು ಕುಸುಮಗಳೊಡನೆ ಬಂದಂತೆ ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದುವು ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಶೋಕ ಪುಷ್ಪಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ವಿಲಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಮರದೀಪನ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಅವರ ಪ್ರೇಯಸಿಯರ ಕರ್ಣಾಭರಣಗಳಾಗಿದ್ದ ಕಿಸಲಯಗಳೂ ಮೋಹಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದುವು ಉಸವನಪ್ರೇಮೂರ್ತಿಯ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ವಸಂತನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಅಭಿನವ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಗಳೋ-ಎಂಬಂತೆ ಕುರು ಬಕ ಪುಷ್ಪಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಮಧುದಾನ ವಿಚಾರದಗಳಾದ ಕುರುಬಕ ಪುಷ್ಪಗಳು ಮಧುವಾನದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ ದುಂಬಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟು- ದಾನಪೌಂಡರು ಅರ್ಧಜನರ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗುವಂತೆ-ದುಂಬಿಗಳ ರಘುಂಕಾರ ರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ಬಕುಳ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸುಂದರಿಯರ ಮಧುಮಯವಾದ ಗಂಡೂಷಗಳ ರೂಪದ ದೋಹ ದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ಮಧುಮಯವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ತಮ್ಮ ಸಹಜ ಗುಣಕ್ಕನುಸಾರವಾದ ಕುಸುಮೋದ್ಗಮದಿಂದ ಶೋಭಿಸಿದುವು + ಶಿಶಿರ ಋತುವು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ವಸಂತ ರುಚಿಯಿಂದ ಕಿಂಶುಕವೃಕ್ಷಗಳ ತುಂಬ ಮುಕುಲ ಜಾಲಗಳು' ಶೋಭಿಸಿದುವು ವ್ರಾತಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ

† ಪ್ರಿಯಂಗುಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೂ, ಬಕುಳವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಧುಗಂಡೂಷಗಳಿಂದಲೂ (ಎಂದರೆ ಅವರು ಬಾಯಿನುಕ್ಕಳಿಸಿ ಉಗುಳಿದ ಮಧು ವಿನಿಂದಲೂ), ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪಾದಾಘಾತದಿಂದಲೂ, ತಿಲಕವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವೀಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ, ಕುರುಬಕವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಲಿಂಗನದಿಂದಲೂ, ಮಂದಾರವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ನರ್ಮವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ, ಚಂಪಕವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಂದಹಾಸದಿಂದಲೂ, ಚಾತವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಕ್ತ್ರಗಳ ವೇಲಿನ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೂ, ನನೇರವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗೀತಗಳಿಂದಲೂ, ಕರ್ಣಿಕಾರವೃಕ್ಷಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರ ನರ್ತನದಿಂದಲೂ ದೋಹದ ಹೊಂದಿ ಪುಷ್ಪಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆಂಬುದು ಕವಿ ಸಮಯ ಕಾಲಿದಾಸನು ಈ ಕವಿಸಮಯದ ಜೊತೆಗೆ ವೃಕ್ಷಗಳು ಸಂವತ್ಸರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕುಸುಮೋದ್ಗಮವನ್ನು ಪಡೆದುವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ

* ಮೊಗ್ಗುಗಳ ಗೊಂಚಲುಗಳು ಅಥವಾ ಸಮೂಹಗಳು

ಹಿಮವನ್ನು ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ನಾಶಮಾಡಲು ರವಿಯು ಇನ್ನೂ ಸಮರ್ಥನಾಗಿ ರಲಿಲ್ಲ. ಮೊಗ್ಗುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಮಲಯ ಮಾರುತದಿಂದ ಚಿಗುರುಗಳು ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಳೆಯ ಸಹಕಾರ ಲತೆಯು ನರ್ತನವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಹಾಗೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಹಕಾರ ಲತೆಯು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ವಿರಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಮುಗ್ಧಗೊಳಿಸುವಂತಿದ್ದಿತು ಕುಸುಮಿತವಾಗಿ ಸುಗಂಧದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ವನರಾಜಿಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತಕಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಪರಿಮಿತವಾದ ಕೂಜಿತಗಳು-ಮುಗ್ಧ ವಧುಗಳ ಪರಿಮಿತವಾದ ನುಡಿಗಳಂತೆ - ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು ಶ್ರುತಿಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭ್ರಮರ ಸ್ವನರೂಪದ ಗೀತಗಳಿಂದಲೂ, ಕುಸುಮಗಳ ರೂಪದ ಕೋಮಲ ದಂತಕಾಂತಿಯಿಂದಲೂ, ಮಂದ ಮಾರುತ ಕಂಪಿತವಾದ ಚಿಗುರುಗಳ ರೂಪದ ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಉದ್ಯಾನಗಳ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಳುಕುತ್ತಿದ್ದ ಲತೆಗಳು ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಗಾನಮಾಡುತ್ತಲೂ, ಅಂಗೈಗಳನ್ನಲುಗಿಸಿ ಲಯಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಲೂ ನರ್ತಿಸುವ ನರ್ತಕಿಯರನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದುವು ಅಂಗನೆಯರು ಒಕುಳಪುಷ್ಪ ಕೇಸರಗಳ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾರಿಸುವ ಮಟ್ಟಿನ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿ ಮನನ ಸಖನೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಆಸವವನ್ನು ವಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯರೊಡನೆ ಅನುರಾಗ ಭಂಗವಾಗುವಂತೆ ತಮಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವರು ಮಧುವಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ವಾಸಗೃಹಗಳ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳಿದ್ದುವು ಆ ಕಮಲಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಸಾದಿ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತಮಧುರವಾಗಿ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತಿದ್ದುವು ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳಿಂದಲೂ, ಆ ಅವ್ಯಕ್ತ ಮಧುರ ಸ್ವನಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಆ ಸರೋವರಗಳು, ಸಡಲಿದ ಮೇಖಲೆಯ ಶಿಂಜಿತ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಮಂದ ಹಾಸದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಚಾರುವದನೆಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದುವು ಉತ್ತರಾಯನದಲ್ಲಿ (ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ) ರಾತ್ರಿಯ ಅವಧಿಯು ಕಡ

ಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ, ಮಧುಖಂಡಿತೆಯಾದ ರಜನೀವಧುವು ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಪೇಲವವಾದ ಮುಖಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವಳಾದಳು ಹಿಮು ವಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ವಿಮಲಕಾಂತಿಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮಕರಧ್ವಜ ನಾರ ಕುಸುಮಾಯುಧನಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾದನು ಅಜ್ಞಾದಿ ಹೋಮ ಸಾನುಗ್ರಿಗಳಿಂದ ವ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ ಕರ್ಣಕಾರ ಪುಷ್ಪಗಳು ಕೋಮಲವಾದ ದಲಕೇಸರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ವನಸಿರಿಯ ಕನಕಾ ಭರಣಿಗಳಂತೆ ರಾಜಸುತ್ತಿದ್ದವು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಂದು ಕೂಟ್ಟ ಕರ್ಣಕಾರ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಯುವತಿಯರು ತಮ್ಮ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಂಧುಗಳಂತೆ ಮನೋಹರಗಳಾಗಿದ್ದ ದುಂಬಿಗಳು ತಿಲಕಪುಷ್ಪ ವಂಕ್ತಿಗಳಿಗೆರಗಿ ಸಾಲಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತು ಪ್ರಮದೆಯರ ತಿಲಕಗಳಂತೆ ವನಸ್ಪಲದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ವೃಕ್ಷವನ್ನಾರೈಯಿಸಿ ಮಧುಗಂಧವಿಂವಲೂ ಕಿಸಲಯಾಧರದಿಂದಲೂ, ಅರಳಿದ ಹೂಗಳ ರೂಪದ ಸುಂದಸ್ಥಿತದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ್ದ ನವಮಲ್ಲಿಕಾ ಲತೆಯು ಸುಂದರಿಯಾದ ವಿಲಾಸಿನಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಅದನ್ನು ಕಂಡು ನೋಟಕರು ಮೋದಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ತಿಲಕ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಯ ದುಂಬಿಗಳ ಕದಂಬಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಶುಭ್ರವಾದ ರಜದಿಂದ ಪರಿ ಪುಷ್ಪವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವಾಗಿ ದುಂಬಿಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದ ತಿಲಕಪುಷ್ಪ ಮಂಜರಿಗಳು ಜಾಲಕಗಳೆಂಬ ಅಲಕಾಭರಣಗಳ ಮುತ್ತುಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು, ಮಂದಾಸಿಲದಿಂದ ಉದ್ಭವವಾಗಿ ಪಸರಿಸಿದ್ದ ಕುಸುಮ ಕೇಸರ ರೇಣುಗಳ ಹರವು ಮನ್ಮಥನ ಧ್ವಜಪಟದಂತೆಯೂ, ವಸಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮುಖಚೂರ್ಣದಂತೆಯೂ ಶೋಭಿಸಿತು ದುಂಬಿಗಳು ಆ ಕುಸುಮಕೇಸರ ರೇಣುಗಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಅಬಲೆಯರು ಉದ್ಯಾನ

ಗಲಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬೋಧ್ರ ಪುಷ್ಪ ರಜ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಮುಖಚೂರ್ಣದಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಗಳಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವಸಂತಮಹೋತ್ಸವ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಿದರು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲಕೆಲವರು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚತುರೆಯರಾಗಿದ್ದು ಹೆಗ್ಗದಿಂದ ಕೈಜಾರಿದಂತೆಯೂ ಕೆಲಕ್ಕುರುಳುವ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಭಯವಟ್ಟಂತೆಯೂ ನಟಿಸಿ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಪತಿಯ ಕಂಠವನ್ನು ತೋಳಿನಿಂದ ಒಳಸುತ್ತಿದ್ದರು ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದುವು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಕೋಗಿಲೆಗಳು “ಎಲೈ ಮಾನಿನಿಯರೇ! ರೋಷವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಿಯನೊಡನೆ ಕಲಹವಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸುಖಕಾಲವಾದ ಯೌವನವು ಒಮ್ಮೆ ಕಳೆದುಹೋದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗದು” ಎಂಬ ಮನ್ಮಥ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಮಗೆ ತಿಳಿಯಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಭಾವಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ವನವಿಹಾರ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಆನಂದಿಸಿದರು

ವಿಲಾಸವತೀ ಸಖಿನೂ † (ಎಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀ ಸಹಚರನೂ) ಮತ್ತು ಮನ್ಮಥ ಸನ್ನಿಭನೂ ಆಗಿದ್ದ ದಶರಥ ನರಪತಿಯು ವನವಿಹಾರ ಮಾಡಿ ವಸಂತೋತ್ಸವವನ್ನು ಯಥಾಸುಖವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದನು ಆ ಬಳಿಕ ಅವನಿಗೆ ಮೃಗಯಾ ವಿಹಾರವ ಮೇಲೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂಟಾಯಿತು ಬೇಟೆಯಾಡುವುದರಿಂದ, ಓಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಣವ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿಸುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಕೈ ಚಳಕವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದನ್ನೂ ದಶರಥನು ಅಲೋಚಿಸಿದನು ಅಲ್ಲದೆ ಭಯಪಟ್ಟ ಮತ್ತು ರೋಷಗೊಂಡ ಕಾಡುಮೃಗಗಳ ಚೇಷ್ಟಿತಗಳು ಹೇಗಿರುವೆಂಬುದು ಮನದಟ್ಟಾಗುವು

* ವಸಂತಕುಸುಮನ ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ, ಕಾಲಿದಾಸನದು ಅಸೀಮ ವರ್ಣನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ

† ದಶರಥನ ಮೂವರು ಪತ್ನಿಯರೂ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರಾಗಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಿದ್ದವರು, ವಿಲಾಸವತಿಯರು ಅದರ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಶರಥನ ವನವಿಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಕೈಕಾದೇವಿಯನ್ನು ಅವನು ತನ್ನೊಡನೆ ಕರೆಸುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬೇಕು

ದನ್ನೂ, ಶ್ರಮಕುಟುಂಬತೆಯು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ದೇಹಲಾಘವ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಅಧಿಕವಾಗುವುವನ್ನೂ ಅನನು ಗಮನಿಸಿದನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವೇ ಮೃಗಯಾ ವಿವಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರಲು ದಶರಥನು ಸಚಿವರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕಡೆದು ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಡಲನುವಾದನು ಅಷ್ಟೇಹೊರತು, ಒಂದು ದುರ್ವ್ಯಸನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ — ಎಂದರೆ ಒಂದು ಚಟದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅವನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ ಕಾಡುವೃಗಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ತನ್ನ ದಪ್ಪ ಕೊರಳಿನಿಂದ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವಂತೆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೂ (೧) ಅವನು ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟನು ರಾಜಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತಿದ್ದ ದಶರಥನ ಕುದುರೆಯ ಗೋರಸುಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಅವನೊಡನೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟವರ ಕುದುರೆಗಳ ಮರಪುಟದಿಂದಲೂ ಹೊರಟ ಕೆಂಧೂರೆಯು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಮ್ಯಾಸಿಸಿ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಾನದಂತೆ ಕಂಡಿತು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾಗಿ ನೆಚರಿಸುವಾಗ ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ದಶರಥನು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು ಅನನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಕೂವಲನ್ನು ಜಟೆಯಂತೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಡು ಹೂಗಳ ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದ್ದನು, ಗಿರಣಿ ಎಲೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ಉಡುವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು * ಮೃಗಾದಿಗಳ ವಿಶ್ವಸಾರ್ಥವಾಗಿ ಹಾಗೆ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೊಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರವೇಶನಾಡಿ ಕೃಷ್ಣನಾರ ಮೃಗಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೇರಿದನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ಗತಿ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದ ಕುಂಡಲಗಳು ಚಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು ನಯವಿನಯಗಳಿಂದ ಕೋವಲ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತ ಸುಂದರವಾದ ನೇತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನಯನಮನೋಹರನಾಗಿದ್ದ ದಶರಥ

* ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಪೊದೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತರೆ ಮೃಗಗಳಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗೊತ್ತು ಗದಿರಲೆಂಬುದು ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ಕಾಲಿವಾಸನ ಕಾಲವು ಬೇಟೆಗಾರರು ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ

ನನ್ನು-ಲತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ದೇಹಗಳನ್ನೂ, ದುಂಬಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ್ದ-ವನದೇವತೆಗಳು ತೀವ್ರಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು ಬೇಟೆ ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು “ಶ್ವಗ್ರಾಹಿ”ಗಳೂ, ಮೃಗಬಂಧನಿಗೂದ ಬಲೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಜಾಲಿಕರೂ, ಆ ಮೊದಲೇ ತೆರಳಿದ್ದರು ಅಲ್ಲದೆ ವನಶೋಧಕರೂ ಆ ಮೊದಲೇ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿನ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ಜಲಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು (ಬೀಡಿಗಾಗಿ) ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ, ಕೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಕುದುರೆಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸುಗಮವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಘಾತುಕ ಮೃಗಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಇತರ ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗೆ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರು

ಮೃಗಯಾ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಶರಥನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದನು ಆತಂಕರಹಿತನಾಗಿ ಹೃಷ್ಯಮನಸ್ಸುನಾಗಿದ್ದ ದಶರಥನು ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಮೌರ್ವಿಯನ್ನು ತೊಡಿಸಿದನು ಕನಕ ಪಿಂಗಲವರ್ಣದ ಮಿಂಚಿನ ಮಾರ್ವಿಯುಳ್ಳ ತ್ರಿದಶಾಯುಧವಾದ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಸಂಯುತವಾದ ಭಾದ್ರಪದ ಮಾಸದ ನೆನಪನ್ನು ತರುವಂತಿದ್ದ ಅವನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಟಂಕಾರದಿಂದಲೂ, ಅವನ ಪರಿಜನರ ಕಲ ಕಲ ರವದಿಂದಲೂ ಸಿಂಹಗಳಿಗೆ ರೋಷವುಂಟಾಯಿತು ಜಿಂಕೆಗಳ ಹಿಂಡೊಂದನ್ನು ದಶರಥನು ಕಂಡನು ದೂಡ್ಡ ಜಿಂಕೆಗಳು ದರ್ಭೆಯ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದುವು, ಹುಲ್ಲನ್ನು ಮೇಯುತ್ತಲೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು ಆದರೆ ಸಣ್ಣಮರಿಗಳಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣು ಜಿಂಕೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಆ ಮರಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಿಂಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಇತರ ಜಿಂಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆಬಿದ್ದುವು ಕೊಬ್ಬು ಗರ್ವಿತವಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಸುರಮೃಗವು ಆ ಜಿಂಕೆಗಳ ಯುಧದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಜಿಂಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಉಳಿದ ಜಿಂಕೆಗಳು ಹಿಂದಿನ ಯಾಜಮಾನ್ಯವಹಿಸಿದ್ದ ಆ ಗಂಡು ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು * ಮುಂದೆ ಓಡಿಹೋದ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು

* ಆನೆಗಳ ಹಿಂದಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಜಿಂಕೆಗಳ ಹಿಂದಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಎಷ್ಟು ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಶ್ರೀಮಾ ಇರುವುದೆಂಬುದು ವಿಸ್ಮಯಕರ. ಹಿಂದಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಸಲಗಳೇ

ವೇಗಶಾಲಿಯಾದ ತನ್ನ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ದಶರಥನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ತನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಬಾಣವನ್ನು ಹಿರಿದನು ಅದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತವಾದ ಜಿಂಕೆಗಳಗುಂಪು ಒಡೆದು ಜಿಂಕೆಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ಚದರಿ, ಭಯದಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕೊಂಚ ಕಣ್ಣೀರುತುಂಬಿದ ಅನ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಸುತ್ತಲೂ ನಿಂತು ಅದ್ಭವವಾದ ಮತ್ತು ಅಕುಲವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವು ಹಾಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ವನರೈದೇಶವು ಬಿರುಗಾಳಿಯಿರುವ ಹರಡಿದ ಉತ್ಪಲ ದಳಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದಂತಿದ್ದಿತು ದಶರಥನು ಹಿಂಡಿನ ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಮೃಗಕ್ಕೆ ಬಾಣವನ್ನು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಶಿಂಜಿನಿಯನ್ನು ಅಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದಿದ್ದನು ಆ ಗಂಡು ಜಿಂಕೆಯನ್ನುಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ದೇಹಕ್ಕೂ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬಾಣಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಅದರ ಸಹಚರಿಯಾದ ಹರಿಣಿಯು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ನಿಂತುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಹೇಂದ್ರನಂತೆ ರರಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು ದಾಂಪತ್ಯಧರ್ಮದ ಸವಿಯನ್ನನುಭವಿಸಿ ಪ್ರೇಮದ ಹಿಂಡಿರುವ ತ್ಯಾಗದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನರಿತಿದ್ದ ದಶರಥನು ಅಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದಿದ್ದ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ (ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ) ಕೃಪಾವೃದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಪಸಂಹರಿಸಿದನು ಅನಂತರ ಅವನು ಇತರ ಜಿಂಕೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ್ದು ಶಿಂಜಿನಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಅಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದನು ಆದರೆ ಭಯಚಕಿತವಾದ ಚಟುಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಹರಿಣಿಗಳು ದರಿಣಿಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಗಿನ ಕರುಣಾಜನಕವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಂಡ ದಶರಥನು ವ್ರಾಹ್ಮಯಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಯ ನಯನ ವಿಭ್ರಮ ಚೇಷ್ಟಿತಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡನು, ಒಡನೆಯೇ ಅವನು ತನ್ನ ದೃಢಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಡಿಲಿಸಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನಾದನು

ಯಾಜಮಾನ್ಯ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಹೆಣ್ಣು ನೆಯೇ ಸಲಗವಾಗಿ ಯಾಜಮಾನ್ಯ ಪಟಿಸುತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಹೆಣ್ಣು ನೆಗಳೂ, ಗಂಡಾನೆಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಫೇಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ

ಅನಂತರ ಅವನು ಸಾಧುಪ್ರಣೆಗಳಾದ ಜಂಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವ ಯೋಚನೆಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೂರಜಂತುಗಳಾದ ಕಾಡು ಹಂದಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡನು ಕಾಡುಹಂದಿಗಳ ಯೂಧವೊಂದು ಹೊಂಡದ ಕೆಸರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ತಾಹುಲ್ಲಿನ ಅಂಕುರಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕೆಸರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಅವುಗಳ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಗುರುತಿನ ಜಾಡಿನಿಂದಲೂ ಅವುಗಳು ಅರೆವಾಸಿಯಾಗಿ ಅಗಿದು (ಓಡಿದ ಶ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ) ಬಾಯಿನೋರೆಯೊಡನೆ ಉಗುಳದ ಮುಸ್ತಾಹುಲ್ಲಿನ ತುಂಡುಗಳು ಹರಡಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ದಶರಥನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅದೇಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೊಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು ಅವನು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುವ ರಭಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಗಿ ಕಾಡುಹಂದಿಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು ಕೋಪೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಕಾಡುಹಂದಿಗಳ ಕೂದಲುಗಳು ನಿಮಿರಿ ನಿಂತುವು ಅವುಗಳು ಅವನಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುದುರೆಯಮೇಲೆರಗಬೇಕೆಂದು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಲನುವಾದುವು ದಶರಥನ ಬಾಣಗಳು ಅವುಗಳ ದೇಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಅವುಗಳು ಒರಗಿದ್ದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕಾಂಡಗಳಿಗೆ (ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದಂತೆ) ಕೀಲಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪ್ರಯತ್ನವುಸಾಗಲಿಲ್ಲ ದಶರಥನು ಕಾಡುಹಂದಿಗಳ ಬೇಟೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವನ ಮೇಲೆರಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಡುಕೋಟದ ನೇತ್ರಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಅವನು ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದನು ಆ ಬಾಣವು ಆದರ ದೇಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿತು ಬಾಣದ ಹಿಂದಿನ ಭಾಗವು ರಕ್ತದಸೋಂಕೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೊರಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಮಹತ್ತರ ವೇಗದಿಂದ ದಶರಥನು ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದನು, ಕಾಡುಕೋಟವು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದ ಮೇಲೆ ಬಾಣವು ಆದರ ತಲೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಿದ್ದಿತು ಅವನು ತನ್ನನ್ನೆದುರಿಸಿದ ಖಡ್ಗವೃಗಗಳ ಮೇಲೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಉಕ್ಕಿನ ಅಲಾಸಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿನ ಕೊಂಬುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಅವುಗಳ

ತಲೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಭಾರವನ್ನಿಳಿಸಿದನು †. ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ ದಶರಥನಿಗೆ ಉದ್ಧತರ ದುರಹಂಕಾರ ಶೃಂಗವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಆಸಹನವೇ ಹೊರತು ಅವರ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಲ್ಲ ಗುಹೆಗಳಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಹುಲಿಗಳು ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತ ಬಂದಾಗ ಅವನು ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನಿಹಪ್ರಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಂದನು ಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ನಾಟಕೋದ್ದಿಷ್ಟ ಸರಳುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದ್ದ ಆ ಹುಲಿಗಳ ಬಾಯಿಗಳು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು ಬಾಣಗಳು ನಾಟಕೋದ್ದಿಷ್ಟ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಆ ಹುಲಿಗಳು ಬಿರುಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ ಆಸನವೃಕ್ಷದ ಪುಷ್ಪಿತವಾದ ಶಾಖಗಳಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದುವು ಅವನು ಬಿರುಗಾಳಿಯಸುಳಿಯ ಮೊರೆತದ ಘೋಷದಂತೆ ಹಿಂಜನಿಯ ಮಿಡಿತದ ಶಬ್ದಮಾಡಿ ಪೊದೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿದನು ಮೃಗರಜ ಶಬ್ದದ ದೇವಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಿಂಹಗಳಲ್ಲ ಆಸೂಯೆಯು ಟಾಯಿತು ಗಜಕುಲದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧವೈರವುಳ್ಳ ಆ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕೊಂದು, ಚರಕಾಲ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಮದಗಜಗಳ ಉಪಕಾರದ ಭಾರವನ್ನು ತೀರಿಸಿದಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ಋಣವಿಮುಕ್ತನಾದನು ಚಮರೀ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕಂಡು ದಶರಥನು ಅವುಗಳ ಮೇಲೂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲ್ಲ ಅವುಗಳ ಶುಭ್ರವಾದ ಕೂದಲನ್ನು (ಚಾಮರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಕೂದಲನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಿಶೇಷ ವಿಧದ ಹರಿ

† ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ದಶರಥನ ಕೈಚಳಕವೂ ಧೈರ್ಯವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಇದನ್ನು ದಶರಥನಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿರುವುದು ನಿಜವಾದರೂ, ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲದಾಸ ಮಹಾ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಕಾಲದ ವೀರರಾದ ಬೇಟೆಗಾರರ ಸಾಹಸವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡ ಆನುಭವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಕಾಡುಕೋಣಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನರಿತವರಿಗೂ, ಇದರಿಂದ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಗುತ್ತದೆ

ತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ “ಭಲ್ಲ” ಗಳೆಂಬ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅವನು ಕೃತಕಾರ್ಯನಾದನು ಒಂದು ನವಿಲು ಅವನ ಕುದುರೆಯ ಬಳಿ ಸಾರಿ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು ಅದರ ಮೇಲೆ ಅವನು ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದ ನವಿಲುಗರಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ದಶರಥನಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳ ಚಿತ್ರಮಾಲ್ಯಾನುಕೀರ್ಣವಾದ ಕೇಶಪಾಶದ ನೆನಪಾಯಿತು. ಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಮೃಗಯಾವಿಹಾರದ ಆಯಾಸದಿಂದ ಅವನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿದ ಬೆವರಿನ ಬಿಂದುಗಳು, ಪಲ್ಲವ ಪುಟಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ತುಷಾರಶೀತರವಾದ ತಂಗಾಳಿಯಿಂದ^{*} ಮಾಯವಾದುವು

ಗಾಂಧಾರೀ ಸಚಿವರಿಗೆ ವಹಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ದಶರಥನು ಮತ್ತಾವ ಕರ್ತವ್ಯದ ಆತಂಕವೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಇತರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರತು ಮೃಗಯಾವಿಹಾರ ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದನು. ಸಂತತ ಸೇವೆಯಿಂದ ರಾಗವೃದ್ಧಿಮಾಡಿ | ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಚತುರೆಯಾದ

* ಮುಘಾತ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ, ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಂಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತದೆ ನಡು ಹಗಲಿನ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳೂ ಶ್ರುತಿ ಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ಮುಬ್ಬು ಕವಿವಿರುವ ಕಾನನಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಉಂಟು

‡ ದ್ಯುತ, ಬೇಟೆ, ಮುಂತಾದ ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳಿಗೆ ಈ ಹಾಗದೆ ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಧರ್ಮವಾಗಿಯೂ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದಶರಥನು, ಮೃಗಯಾವ್ಯಾಪೋಹಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ಮೃಗಯಾಲೋಲುಪನಾದಂತೆ ಕವಿಯು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉಪಮಾನವು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದೆ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ಅಸಹಿಷ್ಣು ಪರಿಣನಿಂದ ಕೂಡ ದೂರನಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದ ದಶರಥನು, ಆ ತರುವಾಯ ಬೇಟೆಯಮೇಲಿನಿಗೇಳಿನಿಂದ, ಮುನಿಕುಮಾರನು ಗಡಿಗೆಗೆ ಹೊಳೆಯ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನೆಯು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಶಬ್ದವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ, ಅದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ಅವನ ಸಾಸಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಕರುಣಾಜನಕ ಪ್ರಸಂಗದ ಮೂಲಕ, ಆಶೆಯು ಉಪಭೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮತ್ತು ಅತಿ ವರ್ತನೆಯು ಅನರ್ಥ ಹೇತುವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕವಿಯು ಸಾರಿದ್ದಾನೆ.

ಕಾಮಿನಿಯಂತೆ ಮೃಗಯಾಲಾಲಸೆಯು ದಶರಥನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತು ಕ್ರೂರ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತ ಬಹುದೂರ ಹೊರಟುಹೋದ ದಶರಥನು ಪರಿಜನರನ್ನಗಲಿ ಏಕಾಕಿಯಾದನು ಕೋಮಲವಾದ ಕುಸುಮಗಳನ್ನೂ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನೂ ಹಾಸಿಕೊಂಡು (ಎಂದರೆ "ಲಲಿತ ಕುಸುಮ ಪ್ರವಾಳಶಯ್ಯೆ" ಯನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು) ಮಹಾಪದಿಗಳಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಮೂರು ಜಾವಗಳನ್ನು ಕಳೆದನು ಮಂಗಳವಾಪ್ಯಸ್ವನಗಳಿಂದಲೂ, ವಂದಿನಾಗಧರ ಗಾಯನದಿಂದಲೂ ರಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ದಶರಥನಿಗೆ ಆ ದಿನ ಉಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯೂಧಗಳ ಆನೆಗಳು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ತಾಳ ಸುಖದ ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೂ, ಪಕ್ಕಗಳ ಕಲರವದ ಮಧುರ ಮಂಗಳ ಗೀತದಿಂದಲೂ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟು ಪರಿಜನರನ್ನಗಲಿ ಬಂದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ತನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ದೂರವಾಗಿ ಹೋದ ದಶರಥನು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ರುರು ಜಾತಿಯ ಜಂಕೆಯೊಂದನ್ನು ಆಟೈಕೊಂಡು ಹೋದನು ಬಸಳ ವೇಗವಾಗಿ ಬಹಳ ದೂರ ಓಡಿದ ಆಯಾಸದಿಂದ (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವ್ರಾಣ ಭಯದಿಂದ ಮಿತಿಮೀರಿದ

* ತನ್ನ ರಾತ್ಯಾಭಾರವು ಆರಂಭವಾದಾಗ ದಶರಥನಿಗೆ ದ್ಯೂತ ಮೃಗಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸೃತ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಮೃಗಯಾ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಪ್ರಾರಂಭ ದಶಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಜಂಕೆಗಳ ಮೇಲೂ ಸವಿಲುಗಳ ಮೇಲೂ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲು ಅವು ನಿರವರಾಧ ಜಂಕುಗಳಾದ ಸಾಧು ವ್ರಾಣಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹಿಂದೆಗೆದು ಹೊಡೆದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿದನು ಕ್ರಮೇಣ ಅವನು ಮೃಗಯಾ ಲೋಲುಪನಾದನು, ಜಂಕೆಯನ್ನು ಆಟೈಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವನ ತೋಳ ತೀಟೆಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಯಿತು, "ನ ಜಾತು ಕಾಮಃ ಕಾಮಾನಾನು ಪಭೋಗೇನ ಶಾಮ್ಯತಿ | ಹವಿಷಾ ಕೃಷ್ಣವರ್ತೇನ ಭೂಯ ಏವಾಭಿವರ್ಧತೇ || " ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳ ಮೇಲಿನ ದುರಾಸೆಯೂ, ಪ್ರಸೃತ್ತಿಯೂ ಅವುಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ ಶಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಭಿವರ್ಧಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಉಪಭೋಗ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಅವು ಅಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತವೆ ಬೇಟೆಯ ಗಿಳಿ ಹಿಡಿದ ದಶರಥನ ವಿಚಾರ ಶಕ್ತಿಯು ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದುದನ್ನು ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ

ವೇಗದಿಂದ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಆಯಾಸದಿಂದ) ಅವನ ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಂದ ನೋರೆಯು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ದಶರಥನು ಜಿಂಕೆಯನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ವಿಗಳಿಂದ ನೇವಿತವಾಗಿದ್ದ ತಮಸಾ ನದಿಯ ತೀರವನ್ನು ಸೇರಿದನು ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬುತ್ತಿದ್ದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅದು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸದ್ದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದ ದಶರಥನು ಶಬ್ದ ಮೂಲದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಘಾತಿಸುವ ಶಬ್ದವಾತಿಯೆಂಬ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅದರ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಿಗೆಗೆ ನೀರುತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವನು ಮುನಿಕುಮಾರನೆಂಬ ದನ್ನರಿಯದೆ, ವೃಗಯಾ ವಿಹಾರದಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸು ನಾಟಿಹೋಗಿದ್ದ ದಶರಥನು ಪ್ರಮಾದ ವಶದಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನು ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದು ಆನೆಯೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ನಿಸಿದ್ಧಕಾರ್ಯ ಹಾಗಿದ್ದೂ ಬೇಟೆಯ ಗೀಳುಹಿಡಿದಿದ್ದ ದಶರಥನು ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧ ಕುರ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿದನು, ಧರ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನರಿತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರುತವಂತರೂ ಕೂಡ, ರಜೋ ನಿರೀಲಿತರಾದಾಗ, ಧರ್ಮ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವರು ಅನುಸರಿಸ ಕೂಡದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತಾರೆ †

ಶಬ್ದಪಾತಿ ಬಾಣದಿಂದ ಆಹತನಾದ ಮುನಿಪುತ್ರನು “ಹಾ ! ತಂದೆ” ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡ ಆಕ್ರಂವನ ಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿ ದಶರಥನಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಭಂಗವುಂಟಾಯಿತು ದಶರಥನು ವಿವಣ್ಣನಾಗಿ ಆ ಧ್ವನಿಯು ಒಂದಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಣದ ಎಟುಬಿದ್ದು ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಮುನಿಪುತ್ರನನ್ನು ಕಂಡನು ನೀರು ತುಂಬಿದ ಗಡಿಗೆಯೂ ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು

† ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಮತ್ತಾವಾಗಲೂ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲ ಕೂಡವೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಮ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ ಕಾಡಾನೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಗಂಧರ್ವನು ಅಜನ ವೇಲೆ ಎರಗಿ ಬಂದಾಗ ಕೂಡ, ಅವನು ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಅದನ್ನು ಘಾತಿಸಿ ಓಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು, ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು

ಬಾಣವು ಮೈಗೆ ನಾಟಿದ್ದ ಮುನಿಪುತ್ರನನ್ನು ಕಂಡು ದುಃಖಿತನಾದ ದಶರಥ ಸ್ತೆತಿಪಾಲನು ತನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯವೊಂದು ನಾಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ಪರಿ ತಪಿಸಿದನು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಂಶದವನಾದ ದಶರಥನು, ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿದು, ಜಲ ಕುಂಭವನ್ನು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಬಾಧೆಪಡುತ್ತ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ತಪಸ್ವಿ ಪುತ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ ಅನ್ವಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದನು ನೋವಿ ನಿಂದ ಬಾಧೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ತಪಸ್ವಿಪುತ್ರನು ನೋವಿನಿಂದಲೂ ನಿಶ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸ್ಥುಲಿತವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ತಾನು ದ್ವಿಜೇತರ ತಪಸ್ವಿ ಪುತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ತನ್ನ ವಾರ್ತೆಯನ್ನರುಹಿದನು ತಪಸ್ವಿ ಪುತ್ರನಿಂದ ಚೋದಿತನಾದ ದಶರಥನು ಅವನ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ, ವೃದ್ಧರೂ ಅಂಧರೂಅದ ಅವನತಾಯಿತಂದೆಗಳಬಳಿಗೆಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದನು ತಪಸ್ವಿಪುತ್ರನ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಾಟಿದ್ದ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿರಿಯದೇ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ಏಕಮಾತ್ರ ಪುತ್ರನಾದ ಆ ತರುಣನು ಜೊಂಡಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನರಿಯದೆ ತಾನು ಅಜ್ಞಾನವಶದಿಂದ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ ದಾರುಣ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು ದಂಪತಿ ಗಳಿಬ್ಬರೂ ಬಹುವಾಗಿ ವಿಲಾಸಿಸಿ, ತರುಣನ ಎದೆಗೆ ನಾಟಿದ್ದ ಶಲ್ಯವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯುವಂತೆ ದಶರಥನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು ಅವನು ಶಲ್ಯವನ್ನು ಹಿರಿದೊ ಡನೆಯೇ ತಪಸ್ವಿಪುತ್ರನು ಮರಣ ಹೊಂದಿದನು ' ಒಡನೆಯೇ ದುಃಖ

ಅದರಿ, ಅವನ ಮಗನಾದ ದಶರಥನು ಮಾತ್ರ ಬೇಟೆಯ ಗಿಳಿ ಹಿಡಿದ ಅನೇಕಭರದಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಮವನ್ನು ಲ್ಲಂಘಿಸಿ(ಕಾಡಾನೆಯು ನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತ ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಿ ದೆಯೆಂದುಭ್ರಮಿಸಿ) ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು "ರಜೋ ಗುಣದಿಂದ ಅವೃತರಾಗಿ ವಿಚಾರ ಪರತೆಯ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಗ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ ವನ್ನರಿತ ಶ್ರುತವಂತರು ಕೂಡ ಅಪಥದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನಿಡುತ್ತಾರೆ " (" ಅಪಥೇ ಪದಮರ್ಪಯಂತಿ ಶ್ರುತವಂತೋಽಸಿ ರಜೋ ನಿವಿಗಲಿತಾಃ | ") ಎಂದು ಅದಕ್ಕೋ ಸ್ಕರವೇ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಅಪಥದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟ ದಶರಥನು ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಗುಂ ಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು

* ತಪಸ್ವಿ ಪುತ್ರನು ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ವೃತಪಟ್ಟಂತೆ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ

ಭರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಬಿಡುತ್ತ ವೃದ್ಧ ತಪಸ್ವಿಯು ದಸ್ತಾರ್ಪಿತನಾದ ತನ್ನ ನಯನವಾರಿಯನ್ನೇ ಶಾಪೋದಕವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದಶರಥನನ್ನು “ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ನೀನೂ ಕೂಡ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನಂತೆಯೇ ಪುತ್ರನಿಮಿತ್ತವಾದ ಶೋಕದಿಂದಲೇ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದು” ಎಂದು ಶಪಿಸಿದನು, ತುಳಸಿ ಕೊಂಡ ಸರ್ಪವು ರೋಷದಿಂದ ವಿಷವನ್ನು ಬಿಡುಪಂಶಿ ವೃದ್ಧತಪಸ್ವಿಯು ಶಪಿಸಿದನು ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ವೃದ್ಧಮಾಪರಾಧಿಯಾದ ದಶರಥನು ವೃದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು “ಭಗವನ್! † ನಾನಿನ್ನೂ ತನಯನ ಮುಖಪದ್ಮವನ್ನು ಕಂಡಿಲ್ಲ ಈ ಶಾಪದ ಮೇರೆಗೆ ನನ್ನ ಅತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನ ಅಗಲಿಕೆಯ ದುಃಖವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ, ನನಗೆ ಪುತ್ರನಾಗಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು ಆದ ಕಾರಣ, ಈ ಶಾಪವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಕೂಡ ಕಿಚ್ಚಿನ ಉರಿಯು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಗಿಡಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಫಲವತ್ತಾಗಿ ಉತ್ಪಾದನ ಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುವ ಕಾರಣ, ಅಗ್ನಿಯ ದಹನ ಕಾರ್ಯವೂ ಉಪಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಶಾಪವೂ ನನ್ನ ಸುಖಹೇತುವಾಗಿ

ದಶರಥನು ಅವನನ್ನು ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಒಂದು ಅವನ ತಾಯಿ ರಂಧೆಗಳ ಬಳಿ ಸಾರುವಂತೆಯೂ, ಅವರು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದಂತೆ ತರುಣನ ಎದೆಗೆ ನಾಟದ ಬಾಣವನ್ನು ಹಿರಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಮೃತಪಡುವಂತೆಯೂ ಕಾಲಿವಾಸನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ ಕರುಣಾರಸ ಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ

‡ ಉದಾರ ಹೃದಯನಾದ ಕಾಲಿವಾಸ ಮಹಾ ಕವಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯೊಂದೇ ಪ್ರಧಾನ, ವರ್ಣ, ಕುಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಗೌಣ ಮೃತನು ದ್ವಿಜೇತರ ತಪಸ್ವಿ ಪುತ್ರನೆಂಬುದನ್ನು ಅವನ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೂ ದಶರಥನು ವೃದ್ಧ ತಪಸ್ವಿಯನ್ನು “ ಭಗವನ್ ” ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುವಂತೆಯೂ, ಆತನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆಯೂ ಕಾಲಿವಾಸ ಮಹಾ ಕವಿಯು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವೃದ್ಧರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಕೂಡ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕಷ್ಟಿಯಾದ ತಪಸ್ವಿನಿ ಉಮಾದೇವಿಯ ದರ್ಶನಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಾಗಿ ಒಂದು ಗೌರವ ತೋರಿದಂತೆ ಕುಮಾರ ಸಂಭವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ

ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ ಆದರೆ ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಿರ್ಘೃಣನಾದ ನಾನು ತಮ್ಮಿಂದ ವಧ್ಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ ನಾನೇನನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು ದುಃಖ ತೃನಾಗ ವೃದ್ಧತರಪ್ಪಯು ತಾನೂ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೂ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿ ಚಿತ್ತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ದರರಥನ ಅನುಚರರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು ದರರಥನು ವೃದ್ಧತರಪ್ಪಿಯ ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನು ಮುನಿವಧಾರೂಪವ ಪಾತಕವನ್ನಾಚರಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಖನ್ನನಾಗಿ ಅವನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು ಅವನು ಉತ್ಸಾಹ ಹೀನನಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕೋರಗುತ್ತಿದ್ದನು ಅತ್ಮವಿನಾಶ ಹೇತುವಾದ ರಾಪವು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಿದಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ಮೇಲೆ ನೋಡಲು ಜಲರಾಶಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ರೂ ಒಳಗೆ ಬಡಬಾಸಲಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ತಪಿಸುವ ಸಮುಗ್ರದಂತೆ ಅವನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಅಗಿದ್ದಿತು ಸಮುದ್ರ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಪಾತಕವನ್ನಾಚರಿಸಿದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ತನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದ ಶಾಪನಿಮಿತ್ತವಾದ ಸಂತ ಪದಿಂದಲೂ ಅವನು ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು

